

ŞURKAV Sanlıurfa

Kültür Sanat Tarih ve Turizm

Dergisi

Ben Harran
Kadim Şehir

Urfa Eşref-i Âyandan
Vezir Firuz Paşa

Urfa'nın Kurtuluşunun
Sivil Belediye Reisi
Hacı Kâmilzade Hacı Mustafa

Urfa Ulu Cami'de
Ramazan Düşünceleri

Urfalı Bestekârlar: 28
Fevzi Athoğlu

Vakıfların memleketimizin önemli bir servetini oluşturduğu herkesçe bilinmektedir.

Bu servetten millet ve memleketi gerektiği şekilde faydalandırabilmek için bütün bakanlar kurulunun ve hatta yüce meclisin bu hususu önemle inceleyerek bu büyük müessesenin harap olmaktan korunmasını ve memlekete faydalı bir hale getirilmesini temenni ederim.

K. Atatürk

SAHİBİ
Abdullah ERİN
Şanlıurfa Valisi / ŞURKAV Başkanı

ŞURKAV YÖNETİM KURULU
Ufuk AKIL / Vali Yardımcısı
İsmail DEMİRKOL
M. Adil SARAÇ
S. Sabri KÜRKCÜOĞLU
Aydın ASLAN
M. Uğur BEYAZGÜL

DERGİ YAZI İŞLERİ MÜDÜRÜ
Şükrü ÜZÜMCÜ
ŞURKAV Genel Sekreteri

EDİTÖR
Öğr. Gör. S. Sabri KÜRKCÜOĞLU

GÖRSEL YÖNETMEN
Mustafa AKGÜL

HUKUK DANIŞMANI
Av. Müslüm C. AKALIN

YAYIN KURULU
Prof. Dr. Abdullah EKİNCİ
Prof. Dr. Yusuf Ziya KESKİN
Prof. Dr. Mehmet ÖNAL
Dr. A. Cihat KÜRKCÜOĞLU
Doç. Dr. Mahmut ÖZTÜRK
Abdurrahim DİNDARZADE
Mehmet KURTOĞLU
Halil ALTINGÖZ

SEKRETERYA
Salih KAPLAN

İLETİŞİM
ŞURKAV İdare Merkezi
Yusufopaşa Mah. Sarayönü Cad. 886. Sk.
No:27 ŞANLIURFA
Tel: 0.414. 215 65 27 - 215 82 00 (Pbx)
Fax: 0.414. 216 89 02
e-mail : surkav@hotmail.com
web adresi: www.surkav.org.tr

Ön Kapak
"Tarihin Başlangıç Noktası Şanlıurfa"
Ulusal Fotoğraf Yarışması / 2016 / Mansiyon
HARRAN
(Fotoğraf: Mehmet BAYSAN)

Arka Kapak
Halil ür-Rahman Kültür & Sanat Külliyesi
(Fotoğraflar: Mustafa AKGÜL)

Dergideki Yazıların Sorumluluğu Yazarına Aittir.
Kaynak Gösterilerek Alıntı Yapılabilir.

BASKI
Elif Matbaası - ŞANLIURFA
TLF: 0414 312 42 41

ŞANLIURFA İLİ KÜLTÜR EĞİTİM SANAT
VE ARAŞTIRMA VAKFI YAYINIDIR
ISSN 1308-3449

4 Ayda Bir Yayınlanır (Ocak - Mayıs - Eylül)
ÜCRETSİZDİR

İçindekiler

- 2 Sunuş
Abdullah ERİN / Şanlıurfa Valisi
- 3 Rûzgârın Uzun Yürüyüşü – 8
İbrahim TEZÖLMEZ
- 5 Urfa'nın Kurtuluşunun Sivil Lideri Belediye Reisi
Hacı Kâmilzade Hacı Mustafa
Müslüm AKALIN
- 9 Urfa Ulu Cami'de Ramazan Düşünceleri
Şahin DOĞAN
- 13 Ben Harran Kadim Şehir
İbrahim Halil ÇELİK
- 14 Urfa Eşref-i Âyandan Vezir Firuz Paşa
Doç. Dr. Mehmet Emin ÜNER
- 18 Urfa Merkezdeki Pazar Camii Avlusunda
Türbesi Bulunan Hoca Ahmed-i Zengi
Selahattin E. GÜLER
- 20 Urfa'da Misafirsevenlik ve Hayırsevenlik...
Bekir URFALI
- 22 Aydın Bir Urfalı Selahattin Atabay
Abuzer AKBIYIK
- 28 Suruç'ta Aile Odası Kültürü
Nebi KAPLAN
- 31 Kaybolan Bir Güzergâhımız Mecbelbehr
A.Naci İPEK
- 34 Mehmet Akif İnan
Muhammed Burhan GERGER
- 36 Göbeklitepe'deki Taş Kolyelerden Bugüne
Takıların Gizemi
Misbah HİCRİ
- 38 Anılar-Anekdotlar - 1
Edibe (KÂHYA) AYDIN
- 41 Urfa'nın Kültür Şovalyesi
Ahmet Cihat Kürkcüoğlu
Mehmet KURTOĞLU
- 50 Urfa'da Mekân, Çocuk Ve Oyun...
Yusuf ÇALIŞKAN
- 53 Cumhuriyetin İlk Yıllarında Eğitim ve Urfa Kısas
Köyünden Eğitimci Murad Sefer
Aşir KAYABAŞI
- 56 Tef'in Urfa Kültüründeki Yeri
Şükrü ÜZÜMCÜ
- 58 Urfalı Bestekârlar: 28 Fevzi Atlıoğlu
Öğr. Gör. S. Sabri KÜRKCÜOĞLU
- 64 Şurkav'dan Yöresel Yemekler Aşçılık Eğitimi
Mustafa AKGÜL

Muhabetin Başkenti Şanlıurfa'dan Selâm!

Şanlıurfa'mızda başta tarım, sanayi, eğitim, turizm olmak üzere çok farklı alanlarda umut veren önemli gelişmeler yaşanmaktadır. Tarım, sanayi, turizm potansiyellerimizle, genç ve dinamik beşeri kaynağımızla, verimli topraklarımızla üretimde ve gelişmede Şanlıurfa Türkiye'nin lokomotif olabilecek bir şehirdir.

Her karış toprağında geçmiş medeniyetlerin binlerce yıllık eserlerini bir insanlık mirası olarak barındıran Şanlıurfa çok önemli kültürel değerlere sahiptir.

Şanlıurfa'nın sahip olduğu en değerli miraslarından biri olan Göbeklitepe arkeolojik alanı 1 Temmuz 2018 tarihinde gerçekleşen UNESCO 42. Dünya Mirası Komite toplantısında Dünya Kültür Mirası Daimi Listesi'ne alınmıştır. Göbeklitepe artık sadece Şanlıurfa'nın veya Türkiye'nin değil, tüm insanlığın ortak mirası olarak kabul edilmektedir.

Göbeklitepe'nin UNESCO Dünya Kültür Mirası Daimi Listesi'ne girmesi için 1963 yılındaki ilk keşfinden bu yana emek vermiş herkese, Kültür ve Turizm Bakanımız şahsında Kültür Varlıkları ve Müzeler Genel Müdürlüğü çalışanlarına, İl Kültür ve Turizm Müdürlüğü'müz ile Şanlıurfa Müze Müdürlüğü'müze teşekkür ediyorum. Göbeklitepe kazılarına 1995 yılından itibaren hayatını adanarak tüm dünyada tanınmasını sağlayan, 2014 yılında geçirdiği kalp krizi ile aramızdan ayrılan Alman Arkeolog Prof.Dr. Klaus Schmidt'i saygıyla anıyorum.

Bir başka önemli yapı olan, Şanlıurfa merkezine 40 km mesafedeki Büyükhan Mahallesi'nde bulunan "Çarmelik Kervansarayı", Kültür ve Turizm Bakanlığımız tarafından 2017 yılında restore edilmiş, Şanlıurfa Büyükşehir Belediyesi de bu yapının "Tarım ve Kırsal Yaşam Müzesi"ne dönüştürülmesini ve böylece turizme kazandırılmasını üstlenmiştir.

Ayrıca Şanlıurfa'nın Harran ilçesi Gökteş Mahallesi'nde bulunan ve Eyyübiler döneminde inşa edilen 800 yıllık tarihi "Han el Ba'Rur Kervansarayı"nın restorasyonuna

da başlamış bulunmaktayız. Restorasyonun tamamlanmasıyla, Harran, Şuaypşehri ve Soğmatar güzergâhını ziyaret eden turistler için Tarihi Kervansaray dinlenme ve ziyaret merkezi olarak hizmet verecektir.

Bu önemli eski eserlerin yanı sıra İslam Cami mimarisinin şaheserlerinden biri olarak kabul edilen, 1260 yılında Moğol istilasında tahrip olan zengin taş süslemeli kemerleri, şadırvanı, revakları ve büyük avluya sahip olma özelliklerine sahip "Harran Ulu Camii"nin restorasyonu'na da başlandı. Cami ve etrafında devam eden arkeolojik kazılarda ortaya çıkarılan çarşı, hamam, tuvalet gibi tarihi alanlar yakın zamanda ziyarete açılacak.

Kültür ve Turizm Bakanımız Sayın Mehmet Nuri Ersoy'u ve beraberindeki heyeti Eylül ayında Şanlıurfa'da ağırladık. Şanlıurfa Arkeoloji Müzesini ve Haleplibahçe Mozaik Müzesi, tarihi kent merkezi ile Göbeklitepe ören yerinde incelemelerde bulundular. Sayın Bakanımız Diyarbakır, Mardin, Şanlıurfa ve Gaziantep ilini kapsayan yeni bir turizm tanıtım ve yatırım programı hazırladığını ve bölgede yeni bir turizm hareketliliği başlayacağını ifade ettiler. Bu projenin ülkemize ve şehrimize önemli getirileri olacağına inanıyorum.

ŞURKAV 28 yılda araştırmacı yazarların katkısıyla Şanlıurfa ile ilgili 50 kitap yayınlayarak önemli bir tanıtım ve kültür hizmeti gerçekleştirmiştir. Web sayfasında kitapların ve dergilerin dijital haline ulaşabilmektedir.

Şanlıurfa'nın kültür, sanat, tarih ve turizm değerlerini araştırarak okuyucularımıza ve tüm dünyaya tanıtmak amacıyla yayınlanan dergimizin 32 sayıya ulaşması da şehrimizin ne kadar derin bir birikime sahip olduğunu göstermektedir. 32 sayıya 385 konunun yayınlandığı dergimize yazılarıyla katkı sunan 110 değerli yazarımızı ve dergiyi yayına hazırlayan arkadaşlarımızı kutluyor ve teşekkür ediyorum.

Sahip olduğumuz zengin kültür ve turizm değerlerini görmeleri ve misafir severliğimizi yaşamaları için tüm dünyayı Şanlıurfa'ya bekliyor, en kalbi hislerle Şanlıurfa sevdalarına selam, sevgi ve saygılar sunuyorum.

Abdullah ERİN
Şanlıurfa Valisi / ŞURKAV Başkanı

RÜZGÂRIN UZUN YÜRÜYÜŞÜ - 8

İbrahim TEZÖLMEZ
Edebiyat Öğretmeni
itezolmez@hotmail.com

Mustafa AKGÜL

Bu Şehrin Suları - II FIRAT

Firat suların pâdişâhı, Fuzûlî dedem kadîm şiiirimizin şâhıdır. Nasıl ki Fırat dağları, taşları aşarak coşkun çağılıtlarla akışına devam ediyorsa Fuzûlî'nin sedâsı da Türkçe var oldukça çağları aşarak gök kubbede yankılanacaktır.

O ki en güzel na'tı kaleme almıştır, su gibi aziz, Fırat gibi akıcı bir üslupla. Belki de Fırat'ın ilhamıyla şöyle dememiş midir Fuzûlî -i pîr:

Hâk-i pâyine yetem der ömrlerdir muttasıl

Başını taştan taşa urup gezer âvâre su

Fırat, Anadolu'nun kuzeydoğu yaylalarından doğup hep güneye, mübarek topraklara doğru geşt ü güzer eylememiş midir, Ahmed-i Muhtar'ın ayağın bûs etmek üzere... Başını taştan taşa vurup asırlarca, âvâre vü perîşân, sevgililer sevgilisine kavuşmakçin akmamış mıdır?

Ravza-i kûyına her dem durmayıp eyler güzâr

Âşık olmuş gâlibâ ol serv-i hoş-reftâre su

Ve en sevgiliyi medh ü senânın bereketiyle Fuzûlî dedemin sözleri inci cevhere tahvil olmamış mıdır?

Ebr-i nîsandan dönen tek lü'lü-i şehvâre su

Kutsal kitaplarda geçen, Cennet'ten kopup yeryüzünü cennete çevirmek için rûyiarza indiğine inanılan Fırat'ın asıl kaynaklarından biri Karasu'dur ki Erzurum'un Dumlubaba dağındaki Dumlubaba kaynağından kaynar. Diğer menba'ı Murat, Ağrı Diyadin'den doğar. Nazlı Fırat, Anadolu'nun ihtişamlı coğrafyasından geçerken 720000 km.lik su toplama havzasında irili ufaklı derelerle perverde olur. Geçtiği yerleri bir kat daha güzelleştirerek 970 km. boyunca topraklarımızdan akar.

Erzurum yaylasından, Tunceli dağlarından, Elazığ'dan, Bingöl'den, Malatya'dan, Adıyaman'dan aşarak yüce dağları, geçerek derin kanyonları koyakları Urfa'ya ulaşır. Halfeti civarından başlayarak kuzey-güney çizgisinde Antep-Urfa platolarını birbirinden ayırır ve bu arada kadîm kale Rumkale'nin üzerine inşa edildiği sarp kayaları yalayıp geçerek güneye doğru. Urfa'nın batısından, Birecik Köprüsünden geçerek Karkamış'ın doğusuna erişir ve burada bizlere veda ederek Suriye toprağında akışını sürdürür. Suriye'de; Urfa yöresinden gelen Belih suyu ile Antep'ten akan Sacir suyu ve Mardin'den gelen Habur çayı ile birleşir. Oradan da Irak'a geçerek Dicle ile birleşir, Şattü'larap'ı oluşturur ve encâm Basra Körfez'ine dökülür. Fırat'ın 2800 km.lik uzun seyahati, serencâmı böylece tamama ermiş olur: Fırat bir gezgin dervıştır, ruhu artık sükûna ermiştir... Hayâlfî'nin dediği gibi:

Cûylar çün erdiler deryâya hâmûş oldular...

Ey hayatın ve bereketin kadîm simgesi Fırat, akranı Nil gibi Dicle gibi büyüdü, tılsımlı Fırat!

Sen ki güneybatı Asya'nın en ihtişamlı ırmağısın. Cennet bahçelerinden inmişsin yeryüzüne inanışa göre... Uygarlıklar oluşturmak üzere... Kıyın boyunca vadilerde boyvermiş ilk şehirler, ilk devletler... Purattu olmuşsun Asur dilinde, eski Farsça'da Ufrâtu. İlk çağ Yunan tarihçisi Herodot Euphrates demiş sana, Araplar "el-Furât"... Yani ki "içimi hoş, tatlı su". Bu manada dilimize geçmişsin, yerini almışsın eslâf dilinde...

Fırat'ın, günümüz folklorik edebiyatında, kültüründe geniş bir yer tuttuğu malumdur. Klasik şiiirimizde de kimi şairler, yer yer Fırat'tan söz etmişlerdir. 14.yüzyıl Divan şairlerimizden Germiyanlı Ahmedî şöyle der:

Su kadrini Fırât kenârında kim bilür?

Ben bilürem ki teşne-dilem kıymet-i zülâl

Fırat Nehri üzerinden Rumkale

(Suyun değerini Fırat kenarında kim bilir? Saf, tatlı ve soğuk suyun kıymetini can ü gönülden susamış olan ben bilirim ancak.)

16. yüzyıl Divan şairi Taşlıcalı Yahya, perîşân âşıkların sevgilinin semtinde gece gündüz boynu bükük gezişlerini Fırat'ın akışına benzetir:

**Âşık-ı şûrdeler boynun burup leyl ü nehâr
Yalımı alçak yürür kûyunda mânend-i Fırât**

Rivâyete göre Fırat suyunun bolluğu ve tatlılığını, heybetle ağır ağır akışını Cennet ırmaklarından kendisine intikal eden bir "katre" ye borçludur. 17. yüzyıl Sebki Hindî şairlerinden Nâîfî bu durumu telmihen şöyle demektedir:

**Tab'ımız oldu müntehâ aşk ile bir makâma kim
Katreye, tâb-ı cûşîş-i nehr-i Fırât verdiler**

(Aslında ben bir damladan ibarettim, ancak aşk beni, Fırat gibi coşkun bir güç kazanacak makama getirdi.)

Fakirin de "felek" redifli naçiz gazelinde Fırat şöylece geçer:

**Ne zamân ki dü çeşminin tufânına tutulmuşum
Öyle taşı gözüm yaşî Dicle Fırat etti felek**

Fırat'ın Urfa'yla buluşması Siverek ilçesinde Dağbaşı bucağı yakınlarındaki Maktalan Geçidi'nde başlar. Adıyaman-Urfa-Antep platolarının hududunu çizer. Urfa topraklarında 270 km.lik gezintiden sonra sarı yeşil sazlıklardan süzülerek nazlına sızlına Birecik' e, ol kadîm tersaneye gelir... Kaç gemi geçti sularından, Birecik-Basra arasında, kaç kadirge yüzdü kimbilir? Ve çölde vaha, vadisinde biricik Birecik'in batısında uğurlanır...

Fırat, Urfa'nın batısını çevreler çepeçevre. Urfa-Harran havalisini âbâd etmek, bolluk bereket saçarak bayındır kılmak Fırat'ın kadîm vaatlerindedir...

Bahtyârız ki va'dini gerçekleştirdiğinin tanığı olduk hakikatli Fırat'ın... Son yarım asırda, çocukluğumuzun masalımsı suları Bamyasuyu, Devteşti kurudu; Süleyman pınarı, Karaköprü çayı, Direkli suyu, Kehriz suyu çekildi. Ve ulu

Fırat Nehri üzerinden Rumkale

Fırat can suyu oldu Urfa topraklarına. Kuruyan derelerin, suyu çekilen kuyuların, sarnıçların, şerha şerha çatlayan toprakların imdadına yetişti.

Urfa'dan görkemle geçerken tılsımlı Fırat, onu orada, Birecik'te, altın renkli antik tepelerdeki yüksek yuvalarında bekleyenler vardır: Kelaynaklar...

Fırat kenarının ezeli sâkinleri... Gövdeleri antik siyah, gagaları uzun kırmızı o tuhaf kuşlar, her yıl, her şubat yalınayak, başkibak yola düşerler Fırat'a doğru... Onlar ki Nil vadisinden Birecik'e, sevgiliyle vuslata ermek için 14 Şubatlarda avdet etmeyi âdet edinmişlerdir. Onlar ki Fırat sahilini mülk edinmişlerdir; köşkleri, kâşâneleri vardır zira burada...

Bir yaz günüydü ey rüzgâr, geçtin Fırat üzerinden uça ese... Sazlıklardan süzülerek sızılarla, hemdem oldun haber veren turnalarla, hemdert oldun yeşilbaşlı sunalarla.

Ey Fırat, ey güngörmüş ırmak! Doğduğun yerlerden başlayarak âbâd olur elinin değdiği her yer. Nice bin yıl keskin keskin yokuşlardan, geçit vermez kayalardan rûzgâr gibi uça ese akıp geçtin. Derin derin vadilerden, geniş geniş ovalardan çağıl çağıl geçip gittin. Topladın binlerce râyihayı ve itri taşdın hep güneye doğru geçtiğin yerlerden. Rüzgârın şarkıları eşliğinde hep cenuba şimalden, uzun bir yola çıktın nice bin yıllar boyu. Hâlâ uzun bir şarkıyı rüzgârlara dağıtıp terennüm etmekte sin bıkmadan yorulmadan...

Ey bilge nehir, şimdi dalgın ve ağır akışında yolların ve yılların yorgunluğu, tarihe tanık olmanın, uzun ömrün umûr görmüş hâtrâsı var...

Kelaynak kuşu

Urfa'nın Kurtuluşunun Sivil Lideri Belediye Reisi HACI KÂMİLZADE HACI MUSTAFA (1870-1933)

Müslüm AKALIN
Avukat-Yerel Tarih Araştırmacısı
mcakalin@mynet.com

Urfa'nın kurtuluş hareketinin önde gelen adlarından biri, belki de en önemlisi, kurtuluş savaşından sonra halk arasında 'Büyük Hacı Mustafa'(1) olarak da bilinen Belediye Reisi Hacı Kâmilzade Hacı Mustafa'dır. Yaptığı işler, adının başındaki 'Büyük' sözcüğünün kendisini başkasından ayırt etmek için kullanılan bir sıfat değil, bir unvan olarak kendisine verilmesini gerektirecek niteliktedir. 1917-1923 yılları arasında Belediye Başkanlığı görevinde de bulunan Hacı Mustafa'nın doğru dürüst bir hayat hikâyesinin yazılmamış olması, kurtuluş hareketinin bu fiilî liderinin üstün hizmetlerinin genç kuşaklarca bilinmemesine ya da gereği gibi tanınmamasına yol açmıştır.

Dönemin Urfa jandarma kumandanı Ali Rıza Bey'in hatıratına göre, Erzurum Kongresi'nin beyanamesi Urfa'ya ulaşınca bir cemiyet kurmak fikrini mutasarrıfa açıp eşraf ve ileri gelen kişilerle arka arkaya yaptığı üç toplantıdan sonuç alamaz. Kendi deyişiyle, Hacı Mustafa'yı elde edince hareket kök salmaya başlar.(2)

Daha sonra "Onikiler" diye adlandırılan ve Büyük Hacı Mustafa'nın jandarma kumandanı Bnb. Ali Rıza Bey'i muhtemelen sıra arkadaşlarının toplantısına- daveti çok bilinen bir hikâyedir: "Bir gün Bnb. Ali Rıza Bey, bir sohbette 'Fransızlar Urfalılarından şüpheleniyorlar, bilmiyorlar ki çiğ köfteyle meşguller' der ve Hacı Mustafa'nın ağzını arar. Acı acı gülüşürler. O akşam Hacı Mustafa olayı arkadaşlarına açar ve 'uygun görürseniz bir gece onu aramıza çağıralım' der, uygun görülür. Ertesi gün Hacı Mustafa, Ali Rıza Bey'e uğrayarak, akşamdan sonra Hasan Padişah Camii'nde bulunun. Size işaret verecek birisini izleyin. Bakın Urfalılar yalnız çiğ köfteyle mi meşguller, yoksa başka işlerle mi, der. Akşam Ali Rıza Bey cami avlusunda gezinmeye başlar. Karanlık iyice çöktükten sonra yüzü gözü sarılı bir kişi ona bir işaret vererek Kalaboynu'na doğru ilerlemeye başlar. Onu izleyip dar ve karanlık yollardan geçerek vardığı evde içerdeki kişileri görünce Ali Rıza Bey rahatlar. Bu ev Güllüzâde Osman Efendi'nin evidir.(3)"

Bu toplantıdan sonra kurulan Müdafaa-i Hukuk Cemiyeti'nin eşrafa ve ulemaya bildirilip yaygınlık kazanmasında da en önemli görev Hacı Mustafa'nındır. Cemiyeti gizli bir biçimde odasında toplayıp, evine davet ettiği eşraf ve ulemayı uzun görüşmeler sonucunda "Milli Harekât"a katılmaya ikna eden(4) Hacı Mustafa, artık Urfa mücadelesinin sivil ve gerçek lideridir.

Mücadelenin mücahitleri de hatıralarında bu hususu sık sık belirtirler: ".Biz savaşa fiilen başladığı için yönetim gücünün Ali Saip Bey'in elinde

olduğunu sanıyorduk. Meğer duruma Belediye Reisi Hacı Mustafa Kâmil Bey hâkimmiş".(5)

".Yeri gelmiş iken şunu belirteyim ki Ali Saip Bey belki bir jandarma subayı olabilir ve fakat kıta hayatı görmediği ve hiçbir harbe iştirak etmediği için askeri kültürü olmayan bu zat Urfa Mücadelesinin devamı boyunca hiçbir kimseye askeri noktadan bir emir verememiş ve bütün cepheler hep kendi inisiyatifleri ile hareket etmişlerdir. Ve Kuvayı Milliye teşkilatına daha ziyade merhum ve kahraman Büyük Hacı Mustafa Kâmil hâkim olmuştur. Zahren Kuvayı Milliye kumandanlığı unvanı Ali Saip Bey'de görünüyordu ama bütün inisiyatif büyük Hacı Mustafa Bey'in elindeydi. Bunu kabul ve itiraf etmek her Urfalı için bir vicdan ve kadirşinaslık borcudur."(6)

Bnb. Ali Rıza Bey, hatıratında Hacı Mustafa'yı şöyle anlatır: "Belediye Reisi ve Müdafaa-i Hukuk Cemiyeti'nin önemli üyelerinden Hacı Kâmilzade Hacı Mustafa Efendi ciddi tavır ve vaziyetinde ileri görüşlülük olduğu gibi fedakârlığı için de ne kadar yazılsa mübalağa edilmemiş olur. Müdafaa-i Hukuk Cemiyeti'nin oluşumunda öncelikle adı geçen ve memlekette bu hususta ilk anılan bir kişidir. Hiçbir vakit meyas olmayan ve en buhranlı zamanlarda yine metin davranan Hacı Mustafa Efendi, Müdafaa-i Hukuk Ce-

miyeti'ne intisap ettiğinden sonra Fransızlara daha ziyade yumuşaklıkla sokularak düşünce ve programını ona göre düzenlerdi ve hakikaten, kendini kullandığı gibi arkadaşlarını da idare ederdi. Onun fevkalâde tahsil görmüş bir kişinin iktidar ve liyakatini gösterecek derecede hizmet ettiğine kanaatimiz vardır. Birçok kereler Fransızlarca karargâha çağrılmış ve bazı sırların elde edilmesi için uğraşmışsa da Sajos'un manidar sorularına ustaca ve muntazam cevaplar vererek Fransızları aldatmıştır. İşte bu övülecek nitelikleriyle beraber vatani duygularla dolu kalbinin pek derin köşelerinden kopup gelen sıcak ve samimi vatan aşkıyla tehlikelere atılmasından, alından öpülmeğe değer".(7)

Gerçekten de Hacı Mustafa zor durumların cesaretili, metin, sağgörülü ve kendisine başvurulan kişisidir.(8) 1920 Martında Fransızların büyükçe bir kuvvetinin Urfa'ya doğru gelmekte olduğu haber alınca paniğe kapılıp Karaköprü'ye çekilen Ali Saip'e karşı direnip şehri terk etmeyen ve Siverek'li Mehmet Emin Efendiyle birlikte şehir halkını Fransız ve Ermenilerin yağmasından kurtaran kendisidir.(9) Bu haberler üzerine şehirde oluşan panik havasını dağıtıp Fransızlara karşı savaşmak istemeyen bir kısım muhalifi etkisiz hale getiren de(10) Fransızların Urfa'yı tahliyesiyle ilgili görüşmelerle Millet Köprüsü üzerinde yapılan anlaşmada, Urfa halkını temsilen hazır bulunan da odur.(11)

Hacı Mustafa, 23 Nisan 1920 tarihinde Ankara'da toplanacak olağanüstü meclis (BMM) için 4 Nisan 1920

tarihinde Fransız işgali altındaki Urfa'da yapılan seçimde 71 delegenin oyuyla 1. Dönem Urfa mebusu olarak seçilmiş(12), ancak 09/10/1920 tarihinde "uzun zaman meclise devam etmediği için" müstafi sayılmıştır.(13)

Yine 11 Nisan'a doğru, Fransızlarla yapılan anlaşma görüşmelerinde Fransızların şehri silahlı olarak terk etmelerine karşı çıkanlardan birisidir(14) ve Şebeke olayından sonra Fransızların Urfa'ya dönmek için yaptıkları Suruç harekâtında da, Cerablus Köprüsünde de fiilen pek büyük yararlıkları görülmüştür.

Hacı Mustafa Fransız işgalinin sona ermesinden birkaç yıl sonra Halk Fırkası İdare Heyeti Başkanlığı'ndan ayrılmış(15), yeni idare heyetini oluşturmakla görevli olan -o zaman Kozan Mebusu- Ali Saip Bey'in oluşturduğu heyete fırkanın defterlerini ve eşyalarını vermemiş ve vermeyeceğini ısrarla bildirmiş(16) daha sonra da Urfa'da kurulan Terakkiperver Cumhuriyet Partisi'nin 20 Ocak 1924 tarihinde yapılan resmi açılışına katılmıştır.(17)

TBMM tarafından 24/10/1339 (1923) tarihinde "1. Dönem azasından olup haklı ve meşru davamızı müdafaa ve ihzar eylediğinden" 1930 sayılı yeşil şeritli İstiklâl Madalyasıyla(18) ve yine TBMM tarafından, 1341 (1925) yılında "Urfa harekât ve mücadelesi milliyesinde fevkalâde ibraz-ı fedakâri eylediğinden" 2615 sayılı kırmızı şeritli İstiklâl Madalyasıyla ödüllendirilmiştir.(19)

Urfa'nın Fransız işgalinden kurtuluşuyla ilgili yayınlanan ilk kitap, Urfa

jandarma ve Kuvayı Milliye Kumandanı Ali Saip Bey'in 1924 yılında Ankara'da basılmış olan Kilikya Faciaları ve Urfa'nın Kurtuluş Mücadeleleri adlı hatıratıdır. Bu hatıratıda; tamamen bir halk mücadelesi olarak yapılmasına rağmen mücadeleye emeği geçen Urfalılara -iaşe kurulu ve aşiret reisleri dışında- hemen hiç yer verilmediği gibi savaşın gerçek önderi olan Hacı Mustafa'ya da hemen hemen yok düzeyinde yer verilmiştir. Kitap yayınlandığında Urfa'da büyük tepkiyle karşılanmış, halk ve eşraf ve onları mücadeleye katılmaya tam anlamıyla ikna edip sürükleyen Hacı Mustafa bu duruma çok sinirlenmiştir. Halk arasında mücahitlerin büyük tepkisini ifade için dolaşan bir rivayete göre Hacı Mustafa Efendi kitabın yayınlanmasından sonra bir tren yolculuğunda karşılaştığı Ali Saip Bey'i 'yalancı' diyerek tokatlamıştır.(20) Bu konudaki başka bir rivayete göre ise Hacı Mustafa Adana'da sürgündeyken bir kahvede görüştüğü Ali Saip'e hakaret etmiştir.(21)

Müdafayı Hukuk Cemiyeti Reisi Hacı Mustafa 1925 yılında Şeyh Sait isyanı dolayısıyla 'Urfa'da bir Kürt Teali Cemiyeti kurmak istediği' için Urfa'nın kurtuluşunda Kuvayı Milliye Kumandanı olan Ali Saip Bey'in üyesi olduğu Şark İstiklâl Mahkemesi'ne celp edilip sorguya çekilmiş(22) ancak Hacı Mustafa Cemiyet teşebbüsü ile ilgili olarak Hacı Mustafa Kemal'in cevabî telgrafını ibraz ederek mahkûmiyetten kurtulmuştur.(23)

Urfa Hürriyet ve İtilâf şubesi reisi Ali Haydar tarafından verilen ve "İttihat ve terakki meftunu olmak üzere bir

Fransızların Urfa'yı tahliyesi akabinde çekildiği tahmin edilen bu fotoğrafta milisler ve Belediye Reisi Hacı Kâmilzade Hacı Mustafa Efendi (Ok İşaretli) görülüyor . (11 Nisan 1920)

5. Tümene bağlı 24. Alay Kumandanı Hilmi Bey (1), Kuvayı Milliye Kumandanı Pehlivanzade Binbaşı Nuri Bey (2) ve Belediye Reisi Hacı Kâmilzade Hacı Mustafa Efendi (3) Cerablus Köprüsünde (1920)

Belediye Reisi Hacı Kâmilzade Hacı Mustafa Efendi Urfa Kurtuluş Savaşı'nda yaralı bir köylüyü taşıırken (1920)

Kürt kulübü teşkilatı bazı tarafta teşebbüs ve müracaat olmakta olduğu anlaşılmıştır" diye başlayan ihbar dilekçesinde, "Memleketimizde Kürt bulunmamış iken buradaki İttihatçıların zararlı kitlesinin kötü maksatları ve ihtilal yollarına Kürt cemiyeti maskesi altında destek vererek en başta ittihat yadigârı liva memurlarından ve mütegalibesinden bazıları ittihat erkânından ve meclis idare-i liva azasından Hacı Mustafa ve dava vekillerinden Hasan Efendi taraflarından bir beyanname vermelerini müteakip Hacı Mustafa Efendinin bahçesinde toplanarak mebusan seçiminde Kürt Kulübü namı altında ittihat erkânından mebus çıkarmak teşebbüslerini açıkça tasvip ettikleri Mutasarrıflık makamına ihbar edilmiştir. İttihat'tan dönüştürülmüş cemiyetlerin teşkiline müsaade olunmaması ve olunmuş var ise hemen kaldırılması emri verilmesi.." Dahiliye Nezaretinden istenmişti. Urfa Mutasarrıfı, kurulması için dilekçe verilen Kürt Kulübü için, "Livada oturanların Kürt, Arap, Türk ile karışık bulunmasına nazaran bildirildiği veçhiyle kulüp teşkiline müsaade olunduğu halde mahalli asayiş mevcut haliyle muhafaza edilemeyeceğinden.. açılmasına müsaade olunmaması icap edeceği maruzdur." şeklinde görüş bildirmiş, Dahiliye Ne-

zaret, durumun fevkalâdeliği göz önüne alınarak ilmühaber verilemeyeceği gerekçesiyle kulübün açılmasına izin vermemiştir.(24)

Şark İstiklâl Mahkemesi, "Urfa'nın Dergezenli Mahallesi'nde oturan 50 yaşında Urfa Ticaret Reisi Hacı Osman oğlu Hacı Mustafa Kâmil Efendi ile Urfa'da Gümrük Hanı'nda sakin 60 yaşında dava vekili Abuzer oğlu Hasan Behçet Efendi ve Suruç Kara köyünde sakin 32 yaşındaki İbrahim Halil'in, ahaliyi yekdiğeri aleyhine öldürmeye tahrik ve Cumhuriyetin Millî Hükümeti aleyhinde bulduklarına, bu fiillere karışıklarına yahut katılmış olduklarına dair herhangi bir delil ve kanuni belirti mevcut olmadığından be- raatlarına" karar vermiştir.(25)

Hacı Mustafa Efendi beraat kararından sonra Urfa'ya dönüp kendi halinde bir yaşam sürmüş, sürekli olarak gittiği Şeyh Mesut sayfiyesinde kalp krizi geçirerek 15.07.1933 tarihinde vefat etmiştir. Kabri Bediüzzaman Aile Mezarlığındadır.

Anıları ve faaliyetlerinin derlenmesi bir dilek, her kurtuluşta onu anmak bir görevdir.

- 1) Ailede çok sayıda Hacı Mustafa ismini taşıyan kişilerden, Urfa'nın kurtuluş mücadelesinde adı öne çıkanlar şöyle tanı-
nır: 1) Büyük Hacı Mustafa (Yetkin): (Hacı Ahmet- Hacı
Emine) (1850-1934), yaşından dolayı aile arasında Büyük
Hacı Mustafa olarak tanınırdı. 2) Belediye Reisi Hacı Mustafa
(Hacıkâmiloloğlu): (Hacı Osman-Hafıza) (1870-1933). Kurtuluş
Savaşı'ndan sonra halk arasında 'Büyük Hacı Mustafa' ola-
rak anılmıştır. 3) Küçük Hacı Mustafa (Yetkin): (Mehmet Re-
şit-Kafre) (1887-1966), Bkz. Akalın M.-Kürkçüoğlu C., Kurtulu-
ş Savaşı Albümü, Urfa Belediyesi yayını, Ankara 2016, sf.
126-127); Açısal Hasan, Urfa Kurtuluş Mücadelesi, ŞURKAV
yayını, Ankara, 2001 sf. 22-23; Akalın Müslüm, Millî Mücade-
lede Urfa, Urfa Belediyesi yayını Ankara 2016 sf. 7. Sonraları
halk arasında, basın ve yayın dünyasında Belediye Reisi
Hacı Mustafa "Büyük Hacı Mustafa" olarak anılmıştır. Mese-
lâ: Fırat, Kerim. Urfa Kahramanları, G. Antep 1944 sf. 90.;
Akalın, Müslüm. Urfa'nın Kurtuluşuna Dair Üç Hatırat, ŞUR-
KAV yayını, Ankara 2017. sf. 16 vd.
- 2) Ali Rıza, Urfa Mücahedesi, ŞURKAV yayını, Urfa, 1995, sf. 17.
- 3) Hacıkâmiloloğlu, Cemil; Şanlıurfa'nın Kurtuluşu, İstanbul, 1986;
Akalın, Müslüm, Millî Mücadelede Urfa, sf. 18.
- 4) Akalın, Müslüm, Millî Mücadelede Urfa, sf. 22-23.
- 5) Akalın, Müslüm. Urfa'nın Kurtuluşuna Dair Üç Hatırat içerisin-
de Cevdet Emiroğlu'nun hatıratı, sf. 91.
- 6) Aynı Kitapta Akif Sözeri'nin Hatıratı, sf. 32-32.
- 7) Ali Rıza, Urfa Mücahedesi, sf. 72.
- 8) "...Urfa'da bulunan Siverekli Ali Efendiyi ziyaret ettim. Kendisi
Osmanlı Meclisi Mebusan üyesi olup İstanbul'a gitmek üzereydi.
Beni Mutasarrıf Ali Rıza Bey'le gizlice görüşürdü. Kendisinden
yararlanılabileceği yolundaki güvencesi üzerine Badıllı Aşireti Reisi Sait Bey'le
görüştim. Urfa'daki tanıdıklarım arasında da bir danışma kurulu oluşturabilirdim.
Fikrimi binbaşılıktan emekli İhsan Bey'e ve daha sonra da Urfa Askerlik
Şubesi Başkanı Bnb. İlyas, mülkiye kaymakamlarından Şevket,
Jandarma Teğmeni Hulûsi, Baytar Müfettişi Adil Bey'lere açtım. Urfa
ahalisinden yalnız Belediye Reisi Hacı Mustafa, Barutçu Hacı İmam ve
Bedirağazade Halil Ağa'yı yanımıza aldık." Ali Saip, Kilikya Faciaları ve
Urfa'nın Kurtuluş Mücahedeleri, Ankara 1340, sf. 59
- 9) Fırat, Kerim. Urfa Kahramanları, G. Antep, 1944, sf. 84,91 vd.
- 10) "...Muhafifler bir gün bir cami toplantısını Mutasarrıftan istiyor-
lardı. Hasanpaşa Camiiindeki toplantıda köhne ve içi geçmiş
Ali Yaver Efendi, 'Ey ahali görüyorsunuz ki Kuvâyı Milliye ba-
şarılı olamıyor. Memleketin gençleri ve serveti bu uğurda
feda oluyor. Avrupa galip hükümetlerine karşı bu silahlar ve
hükümsizlikle iş görülemeyeceği gün gibi aşikârdır. Fransız-
lar'la barışmaktan başka çare yoktur, memleketi bu duru-
ma getiren ve bizi Fransızlarla barışmaya mecbur eden kişil-
lerden hesap sormamız icap eder. 2 aydır her türlü fedakârlı-
ğı yaptık, yetişir. İki çürük topla bu iş görülmez, cevap iste-
rim' der. Mutassarıf Ali Rıza Bey, Belediye Reisi Hacı Mustafa
Efendi'ye, 'cevap veriniz' diye teklifte bulunuyor. Hacı Musta-
fa Efendi, 'Bunlar kimdir, ben bunları bilmiyorum? Bunlar ge-
celeri memleketten firar eden, yalnız eşyalarıyla kadınları dü-
şünmek emelinde bulunanlardır. Akriba ve komşusunun na-
musunu düşünmeyen insanlardır. Bunların bu memleketle
alakaları yoktur. İstirham ederim, Ali Yaver Efendi ve arkadaş-
larının hangi adamı şehit olmuştur? Deftercinizin kaç para ba-
ğışta bulunmuştur? Memlekette bir kargaşalık olmasın diye
bunlar hep firar ederken ben dipçikle bunları döndürüyorum.

Servet yok edilmişse bizimdir, şehit var ise o da bizimdir. Bun-
lar aynı zamanda Fransızlara erzak veriyorlar, bunlar haindir.
Fransızların cephanesi kalmadığı gibi katir eti yiyorlar. Böyle
bir zamanda Fransızlara müracaat demek, ölmüş bir adamı
diriltmek demektir. Hariçten gelen kuvveti önleyen Kuvayı Mil-
liyemizin maneviyatı pek yüksektir. Kuvâyı Milliye ile biz harice
çıkarsak, Fransızlarla barışmak arzu eden Ali Yaver ve arka-
daşları buyursun' dediği bir anda cami kapısında bekleyen
Badıllı Aşiret Reisi Sait Bey'in aşiretine 'evlatlarım vurunuz!'
komutu vermesi üzerine aşiret, tüfek mekanizmalarını açıp
kapayınca kadar pabuçlarını alan muhalifler camiden firar
ediyorlar.."

Ali Rıza, Urfa Mücahedesi, sf. 75.

- 11) Akalın, Müslüm, Millî Mücadelede Urfa, sf. 180; Urfa'daki Er-
meni Cemaati'nin lideri Dr. Agop Beşliyan, 30 Nisan 1924 ta-
rihinde Amerika'nın Peterson şehriden Ali Saip Bey'e yazdı-
ğı mektupta Fransızların kendilerini nasıl kullanmak istedikle-
rini anlatırken "... Velhasıl anladık ki, Fransızlar bizi kurbanlık
koyun gibi Hacı Mustafa'ya bırakıp kendileri şerefle sıvışmak
peşinde. Yani, kasap yağ derdinde, keçi can derdinde..
Fransızlar yalnız şereflerinin korunması emelinde; biz ise, bu
kez ölmeyelim de ister Fransız kazanmış ister Türkler, bizlere
fark etmez" ifadelerini kullanırken Hacı Mustafa için lider vur-
gusu yapıyordu.. Ali Saip, a.g.e. sf. 261 vd.
- 12) Akalın, Müslüm, Millî Mücadelede Urfa, sf. 175.
- 13) TBMM Albümü, 1994, sf. 47.
- 14) Akalın, Müslüm. Urfa'nın Kurtuluşuna Dair Üç Hatırat, ŞUR-
KAV yayını, Ankara, 2017, sf. 40.
- 15) Hacı Mustafa, Şark İstiklâl Mahkemesi başkanının "Halk Fır-
kasından niçin çıkmıştınız?" sorusuna, "Bendeniz Halk Fırka-
sı merkezine mükerreren hamiyetli şeyler yazmıştım. Ehem-
miyet bile vermediler, nihayet çekileceğimi bildirdim ve çekil-
dim" demiş, Terrakkiperver Fırkanın kurucusu olmadığını,
sonradan katıldığını beyan etmiştir. İkdâm, 21/05/1341.
Cemil Hacıkâmiloloğlu babasının istifa ettiğini belirtmektedir,
Bkz. Hacıkâmiloloğlu, Cemil; Şanlıurfa'nın Kurtuluşu sf. 96.
- 16) Akalın, Müslüm. CHF Urfa Heyeti İdaresi Mukarrerat Defteri,
Ankara 1999, sf. 5,6,11,19.
- 17) Akalın, Müslüm a.g.e. sf. 24.
- 18) TBMM ZC 24 /10/1339 C:1. İ:41,
- 19) TBMM ZC C:17 sf.26-27, Devre:2, 05/04/1341 (1925) tarih
124 sayılı karar, İçtima: 94, Celse: 3
- 20) Jandarma Kumandanı Ali Rıza Bey de, Ali Saip Bey'in bu ki-
tabına tepki olarak Urfa'nın hizmetlerini anlatan Urfa Müca-
hedesi adlı kitabını yazdığını hatıratın önsözünde anlatmak-
tadır Bkz. Ali Rıza, a.g.e. sf.2.
- 21) Hacıkâmiloloğlu, Cemil, Urfa'nın Kurtuluşu, sf. 97.
- 22) Hacı Mustafa'nın Şark İstiklâl Mahkemesindeki ifadesinden
"...Bendeniz buradaki Kürtlük cereyanını takip ve baştakilerini
ihbar etmek üzere bir emir aldım. Heyeti Merkeziye'de top-
landık ve sürekli takibimiz neticesinde mebus Ali Efendiyi
memleketten uzaklaştırdık. Bu adam burada Zaza salta-
natı kurmak istiyor dedik, kulak asan olmadı.." İkdâm Ga-
zetesi, 21.5.1341.
- 23) Akalın, Müslüm. Urfa'nın Kurtuluşuna Dair Üç Hatırat'ta Akif
Sözeri'nin hatıratı, sf. 18-19.; Hacıkâmiloloğlu, Cemil, Urfa'nın
Kurtuluşu, sf. 102-103.
- 24) BOA, DİA. EVM – AYS T: 1337 – Za.8, No: 17, Vesika no: 79.
- 25) Şark İstiklâl Mahkemesi kararı: 4 Mayıs 1341(1925) tarih D:
15, İlâm:18 D: 18.;

URFA ULU CAMİ'de Ramazan Düşünceleri

Şahin DOĞAN
Araştırmacı Yazar
yazmak77@hotmail.com

S.Sabri KÜRKÇÜOĞLU

Günler birbiri üzerine yığılır gibi mat ve renksiz. Sahur, iftar, mukabele, teravih, açlık, susuzluk, yorgunluk, takatsizlik, oruç edebiyatı... Sahnenin dışında yaşadığı daima. Teravih namazlarını kılarken, mukabele takip ederken, kandil gecelerini kutlarken bile istekli değildi. Bir tezzadın, bir çatışmanın kurbanıydı o. Yıllarca okuduğu kitaplardan kaptığı bir hastalık vardı: tereddüt, kuşkulama, teslim olamama. Bir tarafı yapılan şeylerin güzel olduğuna inanıyordu, bir tarafı kuşkunun pençesinde kıvranıyordu. Barış ve uzlaşma gerçekleşmedi hiçbir zaman. Yanı başında tam bir teslimiyet içinde gecelerini ihya eden talihi bir topluluk vardı. Aralarına karışmak, onlar gibi ikiliksiz yaşamak istiyordu ama bunu beceremiyordu bir türlü. Tarif edemediği, adını koyamadığı bir engel vardı. En huşulu ve huzurlu anlarında bile iblisin o zalim vesveseleri bırakmıyordu yakasını.

Bu ramazan öğle vakitleri namazdan sonra başlayan mukabeleye mutad olarak Ulu Camii'ye giderdi. Biraz da işyerine yakın olduğu için. Bu caminin onun mazisinde, yani kişisel menkıbesinde özel bir yeri vardı. Yıllar önce caminin doğusunda bulunan geleneksel bir Urfa evinde kalmıştı. Ev

medrese olarak kiralanmıştı. İsmi Yeşilnacar'ın evi diye biliniyordu. Üst katta çapraz tonozlu odalar, alt katta Urfa yöresinin tabiriyle zerzembeler (kiler odası) vardı. O zamanlar zihni yalnızca muhayyel bir ideale kilitletiği

için kaldığı evin mimari yapısını ve estetik kıymetini anlamamıştı. Orada bir hayali vardı: o zerzembelerden birine kapanacak eskilerin adına "çile" dediği günlerce hiçbir şey yemeden içmeden dua, tesbih ve zikir ile geçirecekti

Ulu Camii Avlusundan Kuzeye Bakış

▲ Ulu Camii Avlusundan Güneybatıya Bakış

günlerini. Ta ki gaybi âlemlerden gözüne bir şeyler görünene kadar. Fakat bütün hayalleri gibi bu hayali de yarım kaldı. O güzelim evin yerinde şu an koca bir otopark var. Bütünüyle tahrip olmuş durumda.

Ulu Cami'deki bu mukabele (karşılıklı Kuran okuma) geleneği ne zaman başladı, tam olarak kestirmek zor. Muhtemelen yapının günümüzden yaklaşık bin yıl önce kiliseden camiye çevrilmesinin hemen ardından başlıyor bu gelenek. Mukabele geleneğinin İslam fıkhındaki yeri konusunda âlimler arasında tam bir ittifaktan söz etmek olanaksız. Kitleler, kalabalıklar neyi tutarsa zamanla doğru olan o oluyor. Buna karşı çıkmak akıntıya karşı kürek sallamakla aynı şey. Camiye kuzey kapıdan girmeyi bir İtiyat haline getirmişti. Sekizgen yapılı şimdi minare olarak kullanılan çan kulesinin hemen yanındaki kapıdan. Her girişinde bu enfes minareye bakıp sanatı karşısında birkaç dakika düşünmeden alamaz kendini. Çevresi ile yüksekliği birbirine eşit, şehrin ilk ve tek saat kulesi vazifesi gören enfes bir minare. Avlunun içine gelişigüzel bırakıl-

mış eski yapıdan kalma korint süslemeli bazı sütun başlıkları ve sütun kaideleri. Ve şadırvana yakın bırakılmış başlığın üstünde bağdaş kurarak oturan caminin emektar müezzin hafızının Kuran okuması, hıfzını tekrar etmesi, bu arada gelen gidenin selamını almayı ihmal etmemesi çok dikkat çekiciydi. Hafız orada otururken onlarca semiz kedi çevresinde toplanır, rızıklarını yemeye devam ederlerdi. Diğer camilerin kedileri bu kadar şanslı değildi ama. "Ulu Cami'nin kedisi" olmak her kediye nasip olmuyordu. Rızık dağılımının ikamet edilen mekânla bir ilişkisi vardı anlaşılın.

Caminin kuzeybatı köşesinde tatlı ve huzurlu bir hazire yer alır. Orada 19. Yüzyılın müceddidi (din yenileyicisi) kabul edilen Mevlana Halid-i Bağdadi'nin oğlu Halidi tarikatını kurucusu Mevlana Şehabeddin Ahmed'in türbesi bulunur. Yıllardır daima uzaktan Fatıha okuduğu metruk bir türbe. Sadece türbe değil hazirenin hepsi kendi kademine terk edilmiş bir vaziyette. Kitabeli güzelim mezartaşları yerlerde sürünüyor. Sonradan inşa edilen şadırvanın bir-

▲ Ulu Camii Haziresi

▲ Ulu Camii Avlusundaki Eski Sütunlar

▲ Karanlık Kapı Sokağı'ndan

▲ Ulu Camii Avlusundaki Güneş Saati

kaç metre ilerisinde ana portalin tam karşısında bir güneş saati bulunur. Meraklısı için nice esrarın yuvasıdır burası. Dört giriş kapısı bulunan camiye batı tarafında yer alan ikinci kapıdan girmek âdetiydi onun. İçeri girince doğu tarafa yönelir, muhtemelen eskiden absis olarak kullanılan yarım tonozlu bölüme oturur, oradan doğu-batı uzantılı camiye yatay şekilde seyre daldardı. Ayakların fazlalığı görme zevkine azıcık hanel verse de seyrine devam ederdi. Anadolu'da inşa edilen çok ayaklı camilerin kaderiydi bu. Pürüzsüz bir seyir zevki için Koca Sinan'ın merkezi kubbe geleneğini beklemek gerekiyordu. Ramazan ayında merkezi camilerin hepsinde olduğu gibi bu cami de apayrı bir manevi atmosfere bürünür. Mukabele sahur ve öğle vakitleri okunurdu. Sahur mukabelesine iştirak etmek nasip olmadı henüz.

Buranın yıllardır devam eden müdavimleri var. Bunların çoğu orta yaşını bitirmiş ihtiyar insanlardı. Kendisi yeni yetme, nev-zuhur sayılırdı. Mukabeleyi düzenli takip eden bu müdavimlerin yerleri belliydi. Kimse kimsenin yerine oturamazdı. Öyle bir gaflete düşenler

sözlü veya işaret diliyle derhal uyarılır ve uyarılan gafil her kimse durumun ciddiyetini hemen fark ederdi. Bir ara kendisi de böyle bir gaflete düştü ve asabi bir ihtiyarın sözlü uyarısı üzerine kendine geldi. Herkesin yeri, rahlesi, Kuran'ı bellidir. Namazdan önce gelirler, Kuran'ını ve rahlesini hazırlarlar. Namaz bitince müdavimler yüzünü kuzeye çevirir, sırtlarını duvara dayar, önüne rahlesini alır, cemaate kaçamamak bir bakış fırlatır, kimi cüz başlamadan Kuran'ı üç defa öpüp başına koyar, sonra ipin olduğu yer açılır mukabele takip edilmeye başlanır. Sırtını dayayacak yer bulamayanlar çaresiz güneye, yani kibleye doğru oturur, öylece takip etmeye çalışır. Birkaç defa sırtını dayayacak bir duvar ve üzerine Kuran'ını indirecek bir rahle bulamadığı için sırtı kırılacaktı nerdeyse. Sırf bu yüzden mukabeleyi terk etmek geçerdi içinden.

Mukabeleyi toplam beş hafız okurdu. Her biri dört sayfa. Birinci hafız caminin genç imamı. Çok seri, selis ve akıcı bir kıraati var. Teravîhleri hatimle kıldırıyor. İkincisi "faraşlık" okumakla meşhur bir hafız. Çok yanık, acıklı ve trajik bir okuyuş tarzı var. O okurken eski bir zamana gidiyor insan. Çoktan yitirdiğimiz ve kokusunun bile alınmadığı çok eski bir zamana. Yaşadığımız her şeyin tatlı bir yanılısımadan ibaret olabileceği vehmini kulağımıza usulca fısıldayan esrarlı bir zamana. "Kuran okurken ağlamaklı olun" mealindeki hadis-i şerifine muvafık bir kıraat. O okurken takip etmeyi bırakır, muhayyilesi maziye doğru gider: Kuran ayetlerinin tedrici (parça parça) olarak nazil olduğu asr-ı saadete, sahabelerin yapmış olduğu olağanüstü fedakârlıklara, helak olan eski kavimlerin hazin halle-

rine, bazılarının tebliği yalanlamasından dolayı hemen toptan helak olması, bazılarının her türlü şirretliği ve asiliği işlediği halde toptan helak olmamasına, ayetlerin tertibine, sureler arasında konu bütünlüğü ve kompozisyon sisteminin olmamasına, konudan konuya atlayışlara, bitmez tükenmez tekrarlara, (Hz. Musa kıssası otuz defa tekrar edilir) insanın soluğunu kesen uzunluklara, cehennemin yakıcı alevlerinden bahseden pasajlara, cinsel temalı cennet tasvirlerine, kâfir ve münafıkların feci akibetine, nesh (hüküm kaldırılan) olan ayetlere, Kuran tarihine, Kuran'ın kitap haline getirilme sürecine, yaşanan tartışmalara, Kuran'ın günümüze kadar korunmuşluğu meselesine, batılı bazı araştırmacıların Kuran üzerine yazdığı sıra dışı, tehlikeli şeylere...

Üçüncü hafızın vasat bir kıraati var. Kıvrımsız, girintisiz, çıkıntısız. Dördüncü hafız sesi güzel ama çok ağır okur, kimi zaman bıktırır cemaati. Bu durum yaşlı bazı müdavimlerin homurdanmasına sebep olur. Allah'tan son okuyan cemaatin bu psikolojisini çok iyi bildiğinden seri bir şekilde hatime çekerdi. Mukabele bitiminde yaz mevsimi olduğundan insanlar oruçlarını devam ettirmek amacıyla camide bir müddet kestirirler. Caminin kopmaz bir parçası olan meczup "Tote" cemaate renkli bir hava katardı. Kapının önünde durur, herkesten değil belli başlı tanıdık bazı kişilerden harçlık alırdı. Nedense tip tip bakardı ona. Kaç defa kendisi de bir harçlık vermeye çalıştı ama oralı bile olmadı. Doğu köşede yer alan imam-hatip odasına yıllar önce bir defa girmişti. O zaman imam Yaşar Hafız'dı. Nurculukla ilgili bir soru sormuştu ama sorunun içeriğini tam olarak hatırlamıyordu. Yaşar Hoca teravîhleri hatimle kıldırın meşhur bir hafızdı. Emekli olalı yıllar oldu. O zamanlar bir hücreli olan imamları, müezzinleri ne de çok kıskanmıştı!

Bu caminin maneviyatını diğerlerinden ayıran belirgin çizgiler neler? Maneviyatı mekândan çizmeyeceğimize göre maneviyatları birbirinden belirgin hatlarla ayıran amillerin mekânla çok yakın bir ilişkisi olmalı. Hepsinde okunan dualar, zikirler aynı ve fakat bunların insan duyguları üzerinde bıraktığı tesir çok farklı. Sözelimi Hasan

▲ Ulu Camii Son Cemaat Yeri Cephe Kemerleri

Paşa'daki bir ikinci âmmesinin tesiri ile buranın birbirinden çok farklıydı. Nur-u Osmaniye, Süleymaniye, Selimiye, Nusretiye, Eyüp Sultan gibi camilerde çok namaz kılmıştı. Hatta Ortaköy Camii'nin denize nazır pence-resinde oturup itikâfa çekilmek istemişti. Ama hiçbirinde Urfa camilerinde bulunduğu kıvamı, huşuyu, lezzeti bulamamıştı. Belki de bu camilerde uzun bir masalı olduğu için, belki de başka bir nedenden dolayı. Konya Alaattin Camii'nde kıldığı namazlar sadece canını sıkıyordu. Yozgat Çapanoğlu Camii bir parça teskin etmişti onu. Hac-ı Bayramı Veli Camii maneviyatı sönmek üzere olan bir mabet. Hangi mabette yaşarsa yaşasın hiçbir yaşanmışlık Rızvaniye kadar derin ve sarsıcı olmadı. O zamanlar şimdi kafasını kemiren delice sorular ve ötekinin kokusu yoktu çünkü. Mekânlara anlamını veren oralarda geçen yaşanmışlıkların derinliği ve sahiciliği.

Bir akşam her gün verilen iftar yemeğine kaldı. Avluda masalar dizilmiş, arkadaşlarıyla birlikte sıraya girdi, yemeğini aldı ve bir masaya oturup iftarı bekledi. Başka bir yere davetliydi ama gitmedi. Müthiş bir hava. Ne sıcak ne soğuk. Hafif bir esinti. Tam ona göre. Bütün kulaklar ezan sesinde gözler yemeklerde. Ulu Cami'nin avlusunda garip guraba ile birlikte iftar etmek bahtiyarlığı ona da nasip

olmuştu. Hatimle kılınan teravihlere katılma fırsatı olmadı. Kılmadı ama kılınları uzun süre hayranlıkla seyretti. Kimi zaman ibadet edenleri seyretmek ibadet etmekten daha keyifli oluyordu. O seyir anlarında derin iç muhasebeler, acı yakınmalar, gizli günahlar, gizli tövbeler... Bir gün ama sadece bir gün bir bütün olarak bu ulu mabette masivaya kapalı bir şekilde ramazanını âşıkane geçirmek istiyordu. Yıllardır itikâfa çekilmek istedi, itikâfa çekilen Müslümanları kıskandı daima. On gün boyunca dünya ve içindekiler ile alakasını kesip kendini sadece namaza, duaya, istiğfara, ibadete vermek nasıl bir duygu? Peygamberimiz (a.s.v) her ramazan'ın son on gününü yapardı bunu. Ümmi, yani okuma-yazması yok, on gün boyunca mescitte Rabbisiyle hemhal, hemdert, hemdest oluyor.

Her beş dakika da bir akıllı telefonunu açıp internette gezinen modern insan bu duyguyu ve haleti anlayabilir mi? Sahi cep telefonu kullanmak itikâfi bozar mı? Bir ramazan şöyle bir itikâfa çekilse, cep telefonu dâhil ne varsa hepsini dışarıda bıraksa, yirmi dört saat tövbe ve istiğfar ile eski günahlarına ağlasa, bayram sabahı anesinden doğmuş gibi günahlarından arınsa, temizlense Allah'ım ne güzel olurdu! Peki bunu neden yapmıyor, önündeki engel ne? İnanın bu konuda ve elbette ki buna benzer bütün konularda karmakarıştı kafası. Kadim bir dostu onu sine-i üstada davet ediyordu. İcabet etmek neden bu kadar zor, hatta imkânsızdı. Bu lanet olası akıllı telefonda ve modernliğin diğer anlamsız kuşatmalarından kurtulabilse kendisini yeryüzünün en mutlu insanı hissedecek. Ama bu yoğun duygular gelir, bir süre zihnini meşgul eder, mabedin içinde oturur, hayali geçmişe ve geleceğe uzanır, hepsinin ince bir muhasebesini yapar, bazen çok radikal kararlar alır fakat ne zamanki uykuya dalar, uyanır uyanmaz sanki hiçbir şey düşünmemiş gibi ortasında bulur kendini kaskatı, tatsız ve aptal gerçekliğinin. Ve bu vaziyet biteviye uzayıp gider. Camiden çıkınca silik hayali kalır zihninde. Maziye ait parlıtlı ama silik bir hayal.

Tarih boyunca bu mabette ibadet eden çeşitli dinlere mensup insanlar yanılmış olabilir miydi, daha doğrusu

▲ Karanlık Kapı'dan Ulu Cami'ye Giriş

böyle bir ihtimal var mıydı? Yüzyıllarca sessiz bir tanrıya mı ibadet etti hepsi? Gördükleri kendi sudaki akisleri olabilir miydi? "Kış Işığı" filmindeki papaz öyle diyordu. Sessiz bir tanrı, dualara cevap vermeyen bir sükut tanrısı, bir yankı tanrısı. Duyduklarımız kendi yankılarımız. Mabetlerin içinde ve yanı başında nice cinayetler işlendi, nice zulümler yapıldı ama müdahale eden olmadı. Belki de böyle lüzumsuz düşüncelere kapıldığı için kalp huzuru ile itikâfa çekilemiyordu, belki de tam inanmadığı için, tam teslim olamadığı için, dualarının kendi yankısından ibaret olabileceği ihtimaline yer verdiği için.

Ben Harran Kadim Şehir

*Kahramanı kalbimin
Başaklar arasında
Harran'ın şafağında
Dermanı gözlerimin*

*Doluyor yüreğime
İbrahim'i nefesin
Sarıyor benliğimi
Bitmeyen hevesin*

*Harran kadim bir şehir
İçindeki bir nehir
Sular tüm ovaları
Doldurur başakları*

*Hava kurşuni ağır
Yerden inleyen sesi
Yurtuyor kulakları
Ben Harran, kadim şehir*

*Alimler dolanırdı
Fıskiyeli avlumda
Güneş gibi yükselir
Rahmet gibi yağardı*

*Tüm ulular koşardı
Harran'ın toprağına
Burda tarih fısıldar
Sadece kalem değil
Yeter ki biraz eğil
Bakwer sütunlaruma*

*Ben ilmin başkentiydim
Şimdi yıkık taşlarda
Çarpıyor tarihi sır
Ben Harran, kadim şehir*

İbrahim Halil ÇELİK
21 Temmuz 2018
Keklikpınar - Ankara

Urfa Eşref-i Âyandan VEZİR FİRUZ PAŞA (.... -1808)

Doç. Dr. Mehmet Emin ÜNER
Harran Üniversitesi
Fen Ed.Fak. Tarih Bölümü
meuner@gmail.com

Ulu Camii Firuz Bey Çeşmesi-1781

Âyan; bir memleketin önde gelen şahsiyetleri, eşraf anlamındadır. Osmanlı devletinin klasik sisteminin bozulmasıyla birlikte merkezi güç zayıflamış ve bu iktidar boşluğu taşrada âyan sınıfını ortaya çıkarmıştır. Osmanlı devletinde bir yerleşim merkezindeki molla, kadı, müftü, müderris, seyyid ve tarikat şeyhi gibi ilmiye mensupları, kehüdâyeri ve yeniçeri serdarı gibi kapıkulları ve bunların mâzul ve emeklileri ile çocukları, kasapbaşı ve bakkalbaşı gibi esnafın önde gelenleri, zahireci, kuyumcu, sarraf, bezzaz ve çuhacı gibi tüccar ve mültezimler âyandan sayılmıştır. Bunların hepsine birden âyan-ı belde, âyan-ı memleket, âyan-ı vilayet veya âyan ve eşraf denirdi. XVIII. yüzyılda halk ile devlet arasındaki işleri yürüten, merkezi hükümete karşı halkın ve halka karşı da merkezi hükümetin temsilcisi konumunda olan ve vilayet âyanlarının da reisi durumundaki âyan ise “resmi âyan” ve “reis-i âyan” olarak adlandırılırdı.

Bu yüzyılın ortalarından itibaren âyan kelimesi yeni bir anlam kazandı. Bu yeni statüde iyice güçlendikleri görülen âyanların başlıca görevleri, şehir ve esnaf için gerekli malları sağlamak, erzak ve hammadde fiyatlarını tespit etmek, kamu binalarının yapım ve onarımını yapmak, eşkiya yakalamak ve cezalandırmak, orduya asker sağla-

mak ve bu askerlerin ihtiyacını karşılamak, ordunun yiyecek ve mühimmatının taşınması için gerekli hayvanları sağlamak, İstanbul'a gıda maddesi ve canlı koyun göndermek, vergi ve mukataa gelirlerini toplamak vb. idi.(1)

Aşağıda hayatını ele alacağımız Firuz Paşa da bahsedilen âyan sınıfından gelmektedir. Ancak sadece âyanlıkla kalmayıp Osmanlı bürokrasisinde yer edinmiş, vezaret unvanına sahip olmuş ve valilik gibi bir makama kadar yükselmiştir. Buna rağmen çocukluğu ve gençlik yılları hakkında hemen hemen hiç bilgi bulunmamaktadır. Ancak vezaret unvanını alıp Rakka valisi olduktan sonraki hayatı hakkında kısmen de olsa bilgilere sahibiz. Ulaşılabildiğimiz belgeler ışığında hayatını ortaya koymaya çalışacağız.

Firuz Paşa'nın Urfa'nın âyan ve eşrafından olduğu, elimizdeki belgeler ve yapmış olduğu eserlerin kitabeleri işaret etmektedir. Nitekim babasının adı Ali olduğu bir kitabeden anlaşılmaktadır. Yine Ulu Camii'nin bitişiğindeki medresenin güney duvarında yaptırdığı çeşme kitabesinden Firuz Bey'in bu sırada “âyan”dan olup “kapıcıbaşı” olduğu anlaşılmaktadır. Kapıcıbaşı saray kapıcılarının amiri hakkında kullanılan bir tabirdir. Ancak XVIII. yüzyıldan itibaren taşra hizmetinde bulunanlara verildiği gibi, bilfiil

değil de rütbe olarak âyanlara da verildiği görülüyor.(2) Firuz Paşa, Rakka'ya vali olmadan önce Urfa'da timar ve zemet sahibi olduğu bir Hatt-ı Hümayûn'dan anlaşılmaktadır.(3) Onun için ihtiyaç halinde kendisinden asker istendiğine dair kayıtlara rastlanmaktadır. Nitekim 14 Nisan 1777 tarihli bir bel-

▲ Nimetullah Camii Firuz Bey Sebili-1760

gede Bağdat'a gönderilmek üzere kendisinden bin süvari istenmektedir. Burada bu işle görevlendirilenler Hamalzade mirimiran Ömer Paşa, Milli Timur ve âyandan Firuz Bey olduğu belirtilmektedir.(4) Bu tarihten sonra on yıl kadar Firuz Bey hakkında bir belgeye tesadüf etmiyoruz. Ta ki Ağustos 1787'de vezir rütbesiyle Rakka valisi oluncaya kadar. Bundan böyle "bey" sıfatı da "paşa" oldu. Firuz Paşa'nın Rakka'ya vali olarak atanması "Mehâsinü'l Âsâr ve Hakâikü'l-Ahbâr" adlı eserden şöyle geçmektedir:

"Tevcih-i eyâlet-i Rakka be-Firuz Bey

Bu sene-i mübâreke tevcihatında Rakka Eyâleti Ereğlili vezir Halil Paşa'ya ihsân olunup bir-iki günden sonra müşârün-ileyhin fevti haberi vârid ve bu âna dek eyâlet-i merkûme bir kimseye tevcih olunmamıştı. Urfa'da eşref-i a'yândan olup vezârete istihkâkı nümâyân olan Firuz Bey hakkında inâyet-i mülûkâne erzânî kılınup işbu Muharremül-harâmın guresinde mîr-i mûma-ileyh dâhil-i silk-i vüzerâ ve

eyâlet-i merkûme ile hâiz-i rehîneizz ü âlâ oldu".(5)

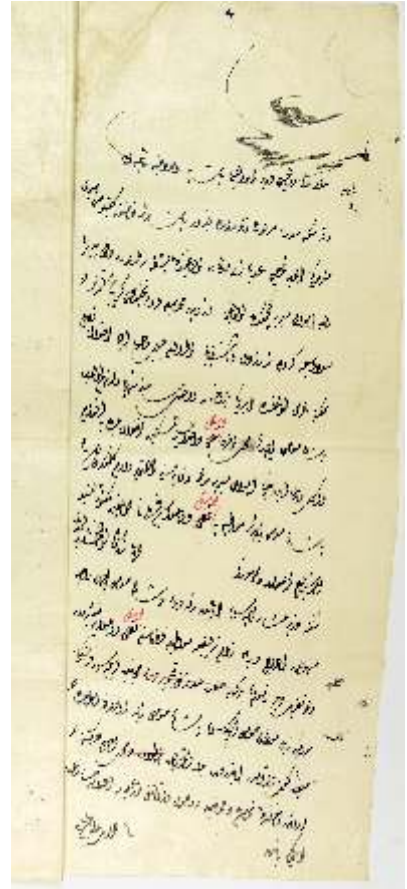
Firuz Paşa'nın bundan sonraki hayatını arşiv belgelerinden takip edebiliyoruz.

Firuz Paşa Rakka valiliğine atanırken hazineye yüz bin kuruş ödeme taahhüdünde bulunmuş ve bunun elli bin kuruşunu da bir defada ödemiştir. Geriye kalan elli bin kuruşun da yirmi altı bin iki yüz kuruşunu iki taksitle ödemiş, ancak geriye kalan yirmi üç bin sekiz yüz doksan sekiz kuruşun görevden alındığında hâlâ ödenmediği anlaşılmaktadır.(6)

Firuz Paşa'nın Rakka valiliğine tayin edildiği 1787 yılında Osmanlı Devleti iki cephede savaşmak zorunda kalacağı Avusturya ve Rusya Savaşı ile savaşa girdi.(7) Osmanlı ordusu Tuna boyunda Avusturya'ya karşı savaşırken, bu sırada Rakka valiliğine yeni atanmış olan Firuz Paşa aynı zamanda Ordu için Anadolu'nun sağ ve orta kollarından asker sürücülüğü görevine de memur edildiğini bu görevi titizlikle yapması için kendisine gönderilen bir hükümden öğreniyoruz.(8)

Firuz Paşa'nın Rakka valiliği uzun sürmedi, belgenin diliyle "eshab-ı garaz"ın iftiralari sonucu görevden alındı. "Orta kolun Rakka'dan berû olan asâkiri sürmek üzre" 30 Eylül 1788'de orta kol sürücülüğüyle birlikte Diyarbekir valiliğine getirildi.(9) Ancak buradaki görevi de uzun sürmemiş, sadece on bir ay bu görevde kalabilmiştir.(10) Bundan sonra Anadolu'nun sağ ve orta kollarından sefer için asker sürücülüğüne atanmış, bu da Firuz Paşa'nın son görevi olmuştur.

Vezir Firuz Paşa bu görevde iken görevini ihmal ettiği ve halka zulmünden dolayı vezirliği kaldırılarak görevine son verildi. Bununla ilgili 25 Şubat 1789 tarihinde "Üsküdar Mollasına" hitaben yazılan hükümde "Anadolu'nun Sağ ve Orta Kollarında Sefer-i Hümâyûnun Asker Sürücüsü ta'yin olunan Firuz Paşa'nın me'mur ihracı olduğu" belirtilmekte ve sebep olarak da kendisine "emr-i şerif" tebliğ edildiğinde hızlı davranmayıp, zamanında harekete geçmediği ve hareket ettiği zamanda uğradığı yerlerde belgenin diliyle "ra'iyete hilâf-ı şer'-i şerif zûlm ve ta'addi" ettiğinden dolayı "Paşa'yı mu-

mâileyhin tuğ ve sancağı ref' ve emvâl ve eşyası cânib-i mirîden zabt ve kendusu Limni kal'asına kal'abend olunmak" hususunda padişahın iradesi çıkmıştır.(11) Belgeden anlaşılan bugünkü tabirle rütbeleri sökülerek görevden alınmış, mallarına el konulmuş ve hakkında sürgün kararı verilmiştir. İki yıl gibi kısa süren vezaret rütbesi ile valilik görevi sona erdiği gibi, bundan sonra kendisi için sürgün ve hapis hayatı başlamış oluyordu.

Bunun üzerine Firuz Paşa cezalandırılmak üzere İstanbul'a çağırılmış ve Üsküdar'a gelince hemen vezirliğinin kaldırılması ve Midilli'ye sürgüne gönderilmesi ya da Yedikule'de haps edilmesi emredildi.(12) Firuz Paşa Midilli'ye sürgüne gönderilmeyip, Üsküdar'dan alınarak Yedikule'ye götürülerek haps edildi. Firuz Paşa Yedikule'de mahpus iken hizmetini görmek için akrabasından bir kişi ile iki azadlı kölesinin yanına verilmesini istedi. Ayrıca bir Kur'an ile bir takım elbisenin kendisine gönderilmesini rica etti.(13)

Firuz Paşa azli edilip hapse atıldıktan sonra Urfa'da bulunan bütün mal-

larına da el konuldu. Belgenin diliyle "Rakka Mütesellimi Elhac Mehmed Ağa ve Hassa Silahşörlerinden me'muriyetle Ruha canibinde olan Dazezâde Süleyman Ağa taraflarından gelen evrakın hülasa-i mefhumundan sabıka Rakka Valisi merfu'ül- vüzera 'Firuz Paşa'nın Medine-i Ruha'da kâin emvâl ve eşya ve bilcümle muhalle fatıcânib-i mirîden zabt ve tahrir olunmak babında sadır olan emri-şerif" uygulanmıştır. Müsadere edilen mallar arasında eşlerine ait eşyalara da el konulmuştur. Ancak daha sonra merkezden gelen bir emirle hanımlara ait eşyalar kendilerine iade edilmiştir.(14)

29 Nisan 1790 tarihli ve Defterdâr Efendi'ye hitaben "Sabıka Rakka Valisi olub mukaddemce vezâretiref' ve Midullu haziresine nefiy olunan Firuz Paşa'nın hazire-i mezbureden itlakı ve Diyarbekir Voyvodalıgı malından mahiye yarımşar kise akçe ta'yiniyle Diyarbekir'de ikameti bâbında..." diye devam eden belgeden Firuz Paşa'nın Yedikule Zindan'ından sonra Midilli adasına sürgüne gönderildiği anlaşılmalıdır. Ayrıca Paşa'nın buradan Diyarbekir'de oturmak üzere affı ve aylık yarım kese akçe maaşın tahsis edilmesinden bahsediyor.(15) Evet merkezden bir emir sadır olmuş, ancak Firuz Paşa'nın Diyarbekir'e gönderildi-

▲ Suruç Yolu Akabe Mevkii Firuz Bey Hayratı

ğine ve burada ikamet ettiğine dair yeni bilgilere ihtiyaç var. Yaklaşık bir yıl sonra 28 Şubat 1791'de ailesiyle birlikte bu defa da Urfa'da ikamet edilmesi ve aylık yarım kese akçe maaşının verilmesine devam edilmesine dair bir bilgiye rastlıyoruz.(16) Daha önceki belgelerden ailesinden bahsedilmemiştir. Ailesi Urfa'da olduğundan dolayı olsa gerek buraya gönderilirken "ailesi ile birlikte ikamet etmesi" ifadesi kullanılıyor. Fakat Firuz Paşa Urfa'ya gönderildikten sonra burada rahat durmamış, devlet de peşini bırakmamıştır. Urfa'ya gönderildikten yaklaşık altı yıl sonra Ağustos 1797 tarihli ve Rakka Valisi İbrahim Paşa ve Malatya naibine hitaben yazılan bir hükümde Firuz

Paşa'nın hâlâ zimmetinde büyük miktarda devlet malı bulunmakta ve bunun ödenmesi de pek mümkün görünmediği gibi, bir taraftan da devlet malından zimmetine geçirmektedir. Bundan başka burada başına topladığı eşkıya ile bölgede emniyetin bozulmasına sebep olmaktadır. Bu olayların önünü alabilmek için Firuz Paşa'nın başka bir yere, Malatya'ya gönderilmesi belirtilmektedir. Hükmün Malatya naibine hitap kısmında onu ikamet ve rahat ettirip, başka yerlere gitmesine izin verilmemesi ifadeleri yer almaktadır.(17)

Malatya'ya gönderilmesine dair bu emre rağmen, Firuz Paşa'nın oraya gidip gitmediği ya da ne kadar kaldığı

hakkında bilgilerimiz yetersiz. Ancak bu tarihten sonra da Firuz Paşa ile ilgili belgelere rastlayamadık. Bu duruma göre Firuz Paşa, Malatya'ya gönderildiyse de bir süre sonra tekrar Urfa'ya dönmüş olmalı ve vefatına kadar burada yaşamış olmalıdır. Zira mezarının Urfa'da olduğu biliniyor.

Firuz Paşa'nın ölüm tarihi, Ulu Cami mezarlığında bulunan mezarı üzerindeki kayıttan biliniyor. Mezar taşında şöyle bir kayıt bulunmaktadır: "Defn-i evvel sahib-i hayrat el Hac Firuz Paşa, Sene 1223". Yani birinci defin, hayrat sahibi Hacı Firuz Paşa. Sene miladi 1808. 1808'de vefat eden Firuz Paşa'nın mezarına 1879'da vefat eden Urfa Mutasarrıfı Germiyanoğlu Hacı Süleyman Rüştü Bey gömülmüştür.(18)

Firuz Paşa Rakka valiliğine atandığı 1787 yılında düzenlediği vakfiyede birçok gayrimenkul mülkünü vakfetmiştir. Bunlardan birkaçı:

Ruha'da Tatlık Mahallesi'nde müstakil ev. Kendi oturduğu konağı ve konağın yakınında satın aldığı develik ve ahırlar. Bey Semti'nde Beylice mevkiinde Habekzade Mustafa Çelebi ile emmisi kızları Hadice ve Meryem'den satın alınan bahçenin tamamı beş hissedenden üçü. Yine Bey Semti'nde Kör Kadı Bahçesi denen bahçeyi, Colab nahiyesinde Kalecik köyünde Şahverdi Bahçesinin tamamı. Aynı köyde Hacı Ömer ve Ayşe Hanım'dan satın aldığı bahçenin tamamı. Babül emir dışında kapıya bitişik bir Na'iband Dük-

kânı. Kara Musa Camii yanında bir Pencbeci Dükkânı. Kara Musa Camii bitişğinde menzilhane.(19)

Vakfettiği bu mülklerin gelirleriyle yaptırdığı eserler ve çeşitli hayır kurumlarına harcanacak kalemlerin bir kısmı da şöyledir:

"Ehl-i kra'et ve erbâb-ı tilavetden Akmüdderris Mehmed Efendi hayatda oldukça Hasan Padişah Camii'nde Pazartesesi ve Cuma günleri talebelere ders vermesi üzerine günlük yirmi Osmanî akçe verilecek".

"Kazgancı Mescid-i Şerifi'ne Sarac Mehmed Camii şerifinde ulema mezheb-i Şafi'i'den Hatib nasb olunan fakih İbrahim Efendi beher Cuma cemaat-ı Şafi'ye hitabet ve eda-yı salat-ı Cuma için yevmi dört Osmanî akçe vazife verulub... Mezkûr cami müezzine yevmi dört akçe, ferraşa yevmi iki akçe". Yani Cuma vaazı vermek ve namazı kaldırmak için günlük dört akçe, müezzine de dört akçe ve temizlik işlerini yapana da günlük iki akçe verilecek. Yine Camii hücrelerinde Müslümanlara Kur'an, namaz ve iman meseleleri öğretecek "güzel ahlaklı sülâhadan" bir Efendi kalacak ve kendisine günlük dört akçe verilecek. Cami-i Kebir suyollarının tamiri için yıllık kırk kuruş ve Nimetullah Bey Camii suyollarının tamiri için ise yıllık yirmi kuruş ödenecek. Cami-i Kebir'de minare bitişğinde inşa ettiği derslane hücrelerinde halkın eğitimi için "fazıl ve kâmil" bir efendi sakin olup tedaris ve talim edecek ve kendisine günlük on iki

akçe verilecek. Ayrıca Karamusa Camii için havuz ve su yolu inşa etmiştir. Dabağhane Medresesi'nin tamir ettirmiş ve müdderris ücretinin de ödemesini vakfiyede belirtmiştir. Yine "Suruç Caddesinde Payamlı ve Deve Akabesi nâm mevkiilerde sebil" inşa etmiştir.(20) Bu hâlâ "Firuz Bey Hayratı" olarak bilinmektedir.

Belgelerle hayatını ortaya koymaya çalıştığım Firuz Paşa, Urfa'nın âyan ve eşrafındandır. Taşındığı bu sıfat gereği devlete karşı sorumlulukları olmuştur. Bu sorumlulukları yerine getirmiş olmalı ya da başka bir yolunu bulmuş olmalı ki devlet bürokrasisinde yer almayı başarmış ve valiliğe kadar yükselbilmiştir. Ancak yükselmesi ile düşmesi bir olmuştur. Emredilen görevleri ihmal etmek ve bulunduğu yerlerde halka iyi davranmamak sebebiyle kısa sürede azledilip hapsedilmiş ve daha sonra da değişik yerlere sürgün edilip mecburi ikamete tabi tutulmuştur. Belgelerden anlaşıldığı kadarıyla devlet kendisini görevden almış mecburi ikamete tabi tutmuş, fakat hiçbir zaman ne kendisini ne de ailesini açlığa mahkûm etmemiş, sürgündeyken de belli miktarda maaş bağlamıştır(21). Firuz Bey yaşadığı şehirde, Urfa'da bir vakıf kurarak, imkânları dâhilinde birçok hayır kurumuna yardımda bulunmuştur.

SONNOTLAR

- 1) Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi, İstanbul 1991, c. 4, s. 196
- 2) Mehmet Zeki Pakalın, Osmanlı Tarih Deyimleri ve Terimleri Sözlüğü, İstanbul 1983, c. 2, s. 168
- 3) Başbakanlık Osmanlı Arşivi (BOA), HAT 14-527-1
- 4) BOA, C. AS, 1118- 49551
- 5) Ahmed Vasıf Efendi, Mehâsinü'l Âsâr ve Hakâikü'l-Ahbâr, (yayına hazırlayan, Mücteba İlgürel), Ankara 1994, s. 369
- 6) BOA, C.SM. 5532-1
- 7) İsmail Hakkı Uzunçarşılı, Osmanlı Tarihi, Ankara 1982, c. 4, s. 527
- 8) BOA, C..AS.. 621- 26204
- 9) BOA, HAT, 22; HAT 24- 1208-1
- 10) İbrahim Yılmazçelik, Osmanlı Hâkimiyeti Süresince Diyarbakır Eyaleti, Eyaleti Valileri (1516-1838), Fırat Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi (2000), c. 10, Sayı 1, s. 250

11) BOA C.. AS.. 896 -38581

12) BOA, HAT. 1379

13) BOA, HAT. 1379

14) BOA, C. ML, 58323984

15) BOA, C. DH 110-5463 -1

16) BOA, C. DH, 63

17) BOA, C. DH 211-10512-1

18) Mahmut Karakaş, Şanlıurfa ve İlçelerinde Kitabeler, Ankara 2001, s. 187

19) Vakıflar Genel Müdürlüğü Arşivi Defter no. 2150, s. 109

20) Vakıflar Genel Müdürlüğü Arşivi Defter no. 2150, s.110

21) Bilindiği gibi, Osmanlı Devleti'nde herhangi bir sebepten dolayı görevden alınan ve malları müsadere edilen bir bürokrat çoluk çocuğuyla birlikte açlığa mahkûm edilmez, onlara geçimlerini rahat sağlayabilecekleri kadar malları bırakılır, yetmezse maaş bağlanırdı. Firuz Paşa'ya maaş bağlandığı gibi.

Urfa Merkezdeki Pazar Camii (Hoca Ahmet Camii) Avlusunda Türbesi Bulunan HOCA AHMED-İ ZENGİ

▲ Eski Pazarı'ndan Pazar Camii / Y.Boya Tablo: Nihat Kürkcüoğlu

Selahattin E. GÜLER
Şehir Tarihçisi
selahattin_guler@hotmail.com

Eski Urfa'nın bulunduğu Eyyubiye ilçesine bağlı Haşimiye Meydanı'nın doğusunda, haşmetli bir minareye sahip eski adı "Hoca Ahmed Camii" günümüzde ise Pazar Camii olarak bilinen cami avlusunun sağ köşesinde, üzerinde Osmanlı Türkçesi ve altında da Latin harfleriyle "Ahmed Zemci Hazretleri" yazılı olan bir türbe bulunmaktadır. Türbede medfun zatın kimliği ve ne zaman yaşadığına dair elimizde bir belge olmadığı gibi kimse de bu konuda herhangi bir malumata sahip değildir. 90'lı yıllarda bu konuda araştırma yaparken "Zemci" kelimesine takılmıştım. Kelimenin Arapça "zemm" kelimesinden geldiğini (zemmetmek) ve manasının da "yermek, kınamak, kötülemek, çekiştirmek" olduğunu öğrendikten sonra, isimde bir yanlışlığın olduğunu fark ettim. Mübarek bir zat nasıl olur da "kınayıcı, kötüleyici ve çekiştirici" anlamlarına gelen "Zemci" nisbesiyle tanıtılabilir? Bunun akıl ve mantıkla bir açıklaması olamaz. Arap kültürü-

nün baskın olduğu bu şehirde bu ismin manasını bilen ve bu yanlışlığı düzeltecek birinin çıkmaması da çok acı vericidir. Daha sonra caminin mimarisi ve tarihi hakkında yaptığım araştırmalar sonucunda bu ismin "Zemci" değil de "Zengi" olabileceği kanısına vardım ve bu isim bizi muhtemelen doğru olabilecek tahmini bilgilere götürdü.

Osmanlı Vakıf ve Tahrir belgelerinde (1523, 1629, 1740 ve 1823 tarihli) caminin ismi "Hoca Ahmed Camii" olarak geçiyor. Ancak son yüzyılda etrafında oluşan çarşı ve pazardan dolayı caminin esas ismi unutulmuş ve halk arasında "Pazar Camii" olarak tanınmıştır. İnşa kitabesi günümüze ulaşmadığından caminin ne zaman ve kimin tarafından yaptırıldığını bilemiyoruz. Camideki bütün kitabeler (1834, 1858, 1863, 1874 ve 1888 tarihli) zaman içinde yapılan tamirlerle ilgilidir. Daha önceki tamirat kitabeleri günümüze ulaşmamıştır.

▲ Hoca Ahmed-i Zengi Türbesi

Sanat Tarihçisi Yrd.Doç.Dr. A.Cihat Kürkçüoğlu'nun minare üzerinde yaptığı araştırmalarda, minare üzerinde yer alan ve Zengiler devrinin süsleme özelliklerini yansıtan düğümlü kaval silmeler ile minare gövdesinin batı cephesi ortasındaki kelime-i tevhid yazısının hat üslubundan dolayı camiin Zengiler döneminde (XII. Yüzyıl) inşa edilmiş olabileceği kanısına varmıştır. Konumuzu pekiştirici olarak Zengilerin ne zaman Urfa'yi ele geçirdiklerini kısaca gözden geçirelim.

Yıl 1098... Urfa'da Haçlı şövalyeleri tarafından kurulmuş bir "Edessa Kontluğu" bulunuyor. 1098 yılında kurulan kontluk, 1144 yılında Selçuklulara bağlı Musul Atabeyi İmadeddin Zengi tarafından ortadan kaldırılıncaya kadar 4 kontla Urfa'yi 48 yıl zulümle idare etmiş ve bölgedeki Müslümanlara kan kusturmuştur. Bölgede yaptığı talan, katliam, zapt ve ele geçirmeye 1144 yılına kadar ayakta duran kontluk artık son günlerini yaşıyordu. Zengi, Urfa'nın durumunu izlemek üzere şehre ve Harran'a casuslar yerleştirmişti. Urfa kontununun şehir dışına çıktığı ve şehrin korumasız kaldığı bilgisi kendisine ulaşan Zengi, o sırada Diyarbakır önünde göstermelik bir kuşatmayla meşguldü. Haberi alınca hemen küçük bir birliğini kuşatma için Urfa'ya gönderdi. Mevsim kış olduğundan bastran yağmurdan dolayı birlik zamanında Urfa önüne gelemedi. Asıl ordusuyla Urfa önüne yetişen Zengi şehri kuşattı ve şehrin ileri gelenlerine bir mektup yazarak şehri teslim etmelerini istedi. Şehirdeki din adamları ve kontun vekili şehri teslim etmek istemediler. Bunun üzerine Zengi askerlerine emir vererek savaş makineleri ve mancınıklarla surların dövülmesini istedi. Bütün şiddetiyle başlayan kuşatma sonucunda surlardaki kulelerin çöktürülmesiyle açılan yoldan askerler şehre girdi ve kanlı bir savaş sonucu Aralık 1144 tarihinde Urfa, kesin bir şekilde Türk yurdu haline getirildi.

Urfa'nın kuşatılması sırasında gerek surların önünde ve gerekse şehir içinde yapılan çarpışmalarda Zengi ordusundan da şehitler vardı ve muhtemelen bunlar o tarihte daha geniş bir alana yayılmış Beykapısı bitişiğindeki mezarlığa defnedilmiş olmalıdır.

Bu arada şehir içindeki çarpışmada şehit olduğunu tahmin ettiğimiz Hoca Ahmed-i Zengi'ye gelelim. Hoca Ahmed hakkında hiç bilgimiz yok, ancak "Zengi" nisbesinden yola çıkarak bu zatın Atabey İmadeddin Zengi'nin bir yakını olduğundan "Zengi" nisbesini kullandığını tahmin edebiliyoruz. Hoca Ahmed-i Zengi belki de ordunun imamı idi. İsminin önündeki "Hoca" unvanı onun ilmiye sınıfına bağlı olduğunu gösteriyor. Bilemiyoruz belki tasavvuf da bir ilgisi vardı. O yıllarda tasavvuf ve tarikatlar henüz bir isim altında toplanmamıştı. Savaş sırasında şehit olduğunu tahmin ettiğimiz Hoca Ahmed-i Zengi, bugünkü yerine defnedilmiş ve daha sonra oraya inşa edilen camiye de onun ismi verilmiştir.

1144 yılında Zengilerin eline geçen Urfa ve Harran, 1182 yılında atabeylerin yanında yetişmiş ve onların komutanı iken Mısır ve Suriye Eyyubiler Devleti'ni kurmuş olan Sultan Salahaddin Eyyubi'nin hâkimiyetine geçmiştir.

1144 yılındaki savaştan kısa bir süre sonra yapılmış olduğunu tahmin ettiğimiz "Hoca Ahmed Camii" aradan geçen 8 asır içinde defalarca tamir görmüş olduğundan inşa kitabesi kaybolmuştur. Muhtemelen Hoca Ahmed'in mezarı üzerindeki "Zengi" ismi zaman içinde aşınmış ve silinmiştir. Sonraki yıllarda Arapçada "g" harfinin bulunmayışından dolayı, sehven "Zenci" olarak bilinmiş-tanınmış ve zaman içinde bu "Zenci" kelimesi "Zemci"ye dönüşmüş olmalıdır.

Sonuç olarak camiin eski ismi ve minarenin mimarisinden yola çıkarak, günümüzde ziyaret edilen ve adı yanlışlıkla "Ahmed Zemci Hazretleri" olarak gelmiş olan hoca, veli (belki şehit) olan mübarek zatın adının doğru şekli "Hoca Ahmed-i Zengi Hazretleri" olmalıdır; şu an yazılı isimler tashih edilerek doğrusu yazılmalıdır. Bu konuda yetkili olan Vakıflar Bölge Müdürlüğü'nün dikkatlerine sunuyoruz. Gelecek nesillere doğru bilgiyi aktarma hususunda asılacak tanıtım levhası üzerine bu zatın isminin altına doğum ve vefat tarihini açıklayan şu açıklama da yazılmalıdır: "(?-1144)". Doğum tarihini bilmediğimiz için oraya soru işareti koymak zorundayız. Vefat tarihini de kuvvetle tahmin ettiğimiz gibi şehrin

Pazar Camii Kuzey Kapısı

ele geçirildiği tarih olan "1144" rakamını yazabiliriz.

Konuyla ilgili yeni bir belge bulununcaya kadar bu bilgilerle iktifa etmek zorundayız.

KAYNAKLAR

A.Cihat Kürkçüoğlu, Şanlıurfa İli Camileri, Şanlıurfa Belediyesi Yayını, Ankara 2013.

Ahmet Nezihi Turan, XVI. Yüzyılda Ruha (Urfa) Sancağı, ŞURKAV Yay. 27, Şanlıurfa 2005

Işın Demirkent, Urfa Haçlı Kontluğu Tarihi II (1118-1146), Türk Tarih Kurumu Yayınları, Ankara 1987.

-----, Urfa Haçlı Kontluğu Tarihi I (1098-1118), Türk Tarih Kurumu Yayınları, Ankara 1990

Mahmut Karakaş, Şanlıurfa ve İlçelerinde Kitabeler, Şanlıurfa İl Kültür ve Turizm Müdürlüğü Yay. Konya 2012.

URFA'DA MİSAFİRSEVERLİK VE HAYIRSEVERLİK...

Bekir URFALI
Şair-Halk Kültürü Araştırmacısı
bekirurfali@mynet.com

Çocuktuk...

Urfa, peygamberler şehriydi. Adına layıktı. Misafirperverdi.

Hacca giden hacılar mutlaka Urfa'ya, Hz. İbrahim'in memleketini ziyarete gelirlerdi. Bu, hacılar için adeta olmazsa olmazdı. O zaman derlerdi ki: "Eğer bi gün hec yıkılırsa, urfa hec olur. Hec için herkes Urfa'ya gelir". Urfa, Mekke ve Medine ile bu kadar bütün olmuştu. Urfalılar da, Hz. İbrahim'in hemşerisi olmanın gereklerini eksiksiz yerine getirirlerdi. Zengin, fakir herkes Urfa'ya gelen hacıları gider "metxelil" in (dergâh) önünden üçer-beşer alır, o gece evinde misafir ederdi. Bu her Urfalı için bir mecburiyetti adeta. Misafiri-yolcuyu dışarıda bırakmak, Urfalı için, Hz. İbrahim'in hemşerisi için ayıptı.

Anlatırlardı, "Dul bi eksik oğlını misafirliğe hêci getirsin dêye gönderiy. Uşax zuvaxta oyına daliy, geç kaliy. Gidiy baxiy ki hêci kalmamış. Korxısından otırı ağlamağa başliy. Ordan geçën bi kaç arxadaş bını görüp, uşaga;

-Oğlim niye ağlısan? İtindi mi? Demişler. Uşax,

-Yox... Anam dedi 'get misafir etmax için hêci getir'. Geldim baxtıım eve aparacax heç hêci kalmamış hepisini götürmüşler. Himdi eve getsem anam beni öldürir êynı. Onın için ağlıyam. Arxadaşlar bir birlerine baxmışlar. Kaş-göz etmişler, dönüp uşaga;

-Ağlama yav bız hêciyix, hade bızı götür, dêyıp, yetimin göynını hoş etmişler."

Urfalılar, misafire ve hayır işlerine önem verirdi. Çünkü Urfa peygamberler şehriydi, adına layıktı. Cuma akşamları, fukaralar fırınların önüne oturur, hayır sahipleri fırından aldıkları ekmeleleri onlara dağıtırdı. Cuma geceleri erkekler mutlaka yatsı namazına camiye giderler, namazdan sonra nikâh tazelerlerdi. Bazı kadınlar Hakimdede, hacıkilep, metxel'deki türbeleri ziyaret edip, mum yakıp dua ederlerdi.

Çarşılarımız her sabah duayla açılırdı. Cuma günü çarşı esnafı dükkânlarının önüne, içi su dolu büyük teşt ve

kazanlar koyar, suyun içine buz kalıpları atar, Urfa'nın sığağında insanlara su dağıtırlardı. Ya da çarşı-pazarda "savix suuuu. Avê honııık" diye bağırarak su satan çocuklara parasını ödeyip suyu sebil ettirirlerdi. Çocuk, suyu peşin satmanın sevinciyle hemen Urfalıları has güzel sesiyle bağırmaya başlardı "Hasan-Hüsen êşkına sebiiiiiil..." Bu Urfalıların, Ehli Beyte ve Kerbela'da susuz şehid edilen İmam Hüseyin'in arkadaşlarına olan aşkıydı. Okunan mevlitlerde Kerbela faciasına uzun uzun yer verirdi.

Yapılan yemeklerde mutlaka "komşu payı" olurdu. Akşam namazı öncesinde sokakta elinde içi yemek dolu tabaklarla komşulara gidip-gelen çocuklar görülürdü.

"Göz hakkı" vardı. Çarşıdan alınan sebze-meyve sepette ya da büyük marhama (mendil) içinde kapalı olarak getirilirdi. Fırından getirilen yemeğin üzeri kapalı olurdu. Biri bir şey yerken-içerken birisi görse, mutlaka ondan görene de tattırılırdı. Büyükler çocuklara takılırdı. "Erkek uşagaşın

hele dadına bax” derlerdi. Herkes hayırda yarıştı. Urfa peygamberler şehriydi. Urfalı bu isme layık olmaya çalışırdı.

Bazen yağmur yağmazdı. Urfalıyı korku alırdı. Hayırhasaneti artırılardı. Hz. İbrahim’in makamında fakir-fukaraya Tırt ziyafeti verilerdi. Urfa’nın ileri gelen âlimleri yağmur duasına çıkılacağını ilan eder. Urfalılar çoluk-çocuk, kadın, yaşlı sabah namazını dergâhta kıldıktan sonra, emanet (Peygamber efendimizin sakal-şerifi ve sancak) önde, tekbirlerle, salâvatlarla “Ayıbın Düzü”ne (Eyyub Peygamber Makamı’na) doğru yola çıkılırdı. Yolda diğer camilerden çıkan ahaliyle sokaklardan geçerken evden çıkıp katılanlarla büyük bir kalabalıkla yağmur duasına çıkılırdı. Duanın yapılacağı alana çocuklar, yaşlılar ve hayvanlar da getirilirdi. Büyükler, “biz günahkârlarız, Allahım bu sabilerin, bu beli bükülmüş pir-i fanilerin, bu dilsiz ağızsız hayvanların yüzü suyu hürmetine bize merhamet et” diye dua ederlerdi. Ve yağmur yağmadan dönmezlerdi.

Biz, çocuklar da bu yağmur duasına kendimizce katılırdık. İki değnek parçasını bir birine t şeklinde bağlar, üzerine küçük kardeşlerimizin elbiselerini giydirir, küçük bir bebek (çömçe gelin) yapardık. İki çocuk, bebeğin ellerin-

den tutup aralarına alır, diğer çocuklar da onların peşinden gelerek başlardık sokak sokak, kapı kapı dolaşmaya. Dolaşırken de:

“Çömçe gelin ne ister
Allah’tan rahmet ister
Koç-koyun kurban ister
Balıklara yem ister
Ver Allahım ver
Biy yağmırdan, sel”

diyerek, kapıları çalardık. Sesimizi duyan komşu kadınlar hazırlıklı olurlardı. Kapıyı, bir ellerinde buğday dolu tabak diğer ellerinde bir kova suyla açarlardı. Buğdayı çocuklardan birinin elindeki torbaya boşaltır, suyu da “çömçe gelin”in üzerine dökerek ıslatırdı. Bazen de kovanın içinde kalan suyu üzerimize serperlerdi. Yağmur yağmış da ıslanmışız gibi... Yeteri kadar buğday topladığımızı kanaat getirince, çocuklarla birlikte Halilürrahman’a gider, topladığımız buğdayları balıklara atardık. O dilsiz-ağızsız havanlara iyilik yaparak, Allah’ın bize merhamet etmesini, yağmur yağdirmasını isterdik.

İyi günde de, kötü günde de yan yana olan insanlardık. Eskiden biz ne kadar çok xer yapmasını severdik la...

Aydın Bir Urfalı SELAHATTİN ATABAY (1913-1967)

Abuzer AKBIYIK
Folklor Araştırmacısı
abuzerakbiyik@hotmail.com

Samet Atabay Arşivi

Yönetici, Kaynak Kişi, Derlemeci, Müzisyen, Tiyatrocu,
Yaşantısı ve Düşünceleri İle Aydın Bir Urfalı

Bir memleketin kültür, sanat ve edebiyat hayatında, bazı kurumlar ve bazı kişiler önemli rol oynamıştır. Urfa Halk Evi (1934-1951) ve diğer çalışmaları ile Selahattin Atabay, Şanlıurfa kültür hayatında önemli işler başarmıştır. Bu yazımızda kısaca Urfa Halk Evi'nden söz edecek ve 1934 yılında Urfa Halk Evi'nde başlayıp 30 sene Halk Müziği, Tiyatro, Spor, Çevre ile ilgili faaliyetler yürüten, Urfa kültür ve sanat hayatına önemli katkılar sağlayan, Yönetici, Kaynak Kişi, Derlemeci, Müzisyen, Tiyatrocu, yaşantısı ve düşünceleriyle aydın bir Urfalı Selahattin Atabay'ın hayatı ve çalışmalarına yer vereceğiz.

Bu yazıyı, Selahattin Atabay'ın kızı Edebiyat Öğretmeni Günay Atabay'ın (1940-2018) yazılı dokümanı ve oğlu Samet Atabay'dan aldığımız bilgiler ve fotoğraflardan istifade edilerek hazırladık. Bilgi ve dokümanları vererek bize yardımcı olan Samet Atabay ve ailesine teşekkür ederiz.

Bu yazıyı hazırlarken, Urfa Halk Evi ile ilgili yazılı kaynaklar,(1) TRT Reperuvarı ile Urfa Halk Evi'nde müzik çalışmalarında bulunan Bandocu Osman Özsoy'un dokümanlarından, Kaynak Kişi Tenekeci Mahmut Güzelgöz ve Udi Abdurrahman Savaş'tan dinlediğimiz hatırlardan da istifade ettik.

Urfa Halk Evi

23 Şubat 1934 yılında açılan ve 1951 yılına kadar faaliyetlerini sürdüren Urfa Halk Evi, şehrin sosyal, kültür ve sanat hayatında önemli faaliyetler yapmıştır. Halkevi bünyesinde Dil, Tarih, Edebiyat Şubesi, Güzel Sanatlar Şubesi, Halk Dershaneleri ve Kurslar Şubesi, Kütüphane ve Yayın Şubesi, Köycülük Şubesi, Sosyal Yardım Şubesi, Temsil (Tiyatro) Şubesi, Spor Şubesi kurularak faaliyetlerini sürdür-

müştür. Can-ı gönülden çalışan Urfa Halk evi, yönetici ve ekibi Urfa'nın sosyal, kültür ve sanat hayatına katkı sağlayan önemli faaliyetler yapmıştır. Türkçe okuma-yazma kursları, Biçki-dikiş kursları açılmıştır. Çeşitli kollar (guruplar) oluşturularak, Edebiyat, Tarih, Tiyatro, Müzik, Spor, Kütüphane, Gezi çalışmaları yapılmıştır. Film gösterimi yapılmıştır, kukla ve Karagöz gösterisi düzenlenmiştir. El sanatları sergileri açılmıştır. Bu faaliyetler içinde

Halkevi Reisi Selahattin Atabay, Halkevi Müzik Kolu Mandolin kursu öğrencileri ile

müzik çalışmaları önemli bir yer tutar. Halk müziği araştırma, derleme çalışmaları yapılmış, Halk Oyunları ve Halk müziği gurupları oluşturulmuş, Halk oyunları kursları, Halk müziği, keman, mandolin kursları düzenlemiştir. Bando takımı kurulmuştur. Urfa'nın ünlü müzik ustaları ile Sıra Geceleri düzenlemiş, konserler tertip etmiştir. Bu gecelere halk çok itibar etmiş, salonlar dolup taşmıştır. 11 Nisan Kurtuluş bayramları vesilesiyle halk müziği ve Halk oyunları ekibi il dışında konserler vermiş Ankara Radyosunda program yapılmıştır. Urfa Halk Evi, bilhassa Urfa müzik kültürünün tespiti, yaşatılması, tanıtılması ve sonraki nesillere aktarılması yönünden önemli katkılar sağlamıştır.

Hayatı

Selahattin Atabay, bankacı Veliyetin Efendi ve Emine Hanım'ın 2 kız evlatlarından sonra 1329 (1913) yılında Şanlıurfa'da Dünyaya gelir. İlkokulda okurken annesini, ortaokulda okurken babasını kaybeder. 13 yaşından itibaren kendi azmi ve çalışkanlığıyla eğitime, yaşamına devam etmeye çalışır. Ortaöğretimini tamamladıktan sonra İstanbul'da 2 yıl mesleki öğrenim görür.

1932 yılında Urfa Tekel Müdürlüğü muhasebe bölümünde göreve başlar. İşinde titiz, çalışkan, başarılı olması, sevgi ve güven duygusu uyandırmasıyla kısa bir zamanda 1940 yılında Tekel Müdürü görevine atanır. O tarihlerde Reji Kilisesi'nin(2) (Süryani Kilisesi) Şarap imalathanesi olarak kullanılmaya başlanmasıyla, buranın idaresi de Tekel Müdürlüğüne verilir. Söz konusu kilisenin avlusundaki Süryani Okulu ve diğer binaları da Tekel Müdürü ve Müdürlük personellerine lojman olarak tahsis edilir.

1932 yılında Hayriye Hanım'la evlenir. Bu aile birlikteliğinden 4 kız, 2 erkek çocuğu dünyaya gelir. Çocuklarının hepsini okutur. Güngör, kız meslek enstitüsü mezunu; Günay, öğretmen; Gönül, öğretmen; Veli, iktisatçı; Samet, Makine Mühendisi ve Güler, öğretmen olur. Eşine saygı-sevgi duyan, çocuklarına karşı otoriter olmasına rağmen çok iyi arkadaş, bilgisiyle ve kültürüyle eğitimlerine katkıda bulunan, sevecen bir babadır.

Selahattin Atabay, oyuncu olarak Halkevi Tiyatro topluluğunda

Gençlik ve öğrenim yıllarında müziğe duyduğu ilgi ve becerisi nedeniyle Ermeni bir müzik öğretmeninden piyano, mahalli düğünlerde "çalgıcı" denen ustalardan keman, ud, cümbüş dersleri alır. Önceleri zevk ve hobi olarak bu enstrümanları çalarak yeteneğini geliştirir. Ses tonunun güzelliğini bu saz çeşitlerine göre çok iyi ayarlar ve kullanır. Güzel ses tonu, düzgün diksiyonu ve mizahi yönüyle çok iyi konuşmacı hatip, mütevazi ve memleketini seven bir Urfalıdır.

Müzik, Halk oyunları ve Tiyatro Faaliyetleri

1934 yılında Urfa'da Halkevi'ni kurmaya çalışan eczacı Musa Kazım Yaz-

gan beyefendi, müziğe ilgi ve yetenekli oluşunu duyar. Halkevi'nde müzikle ilgili konularda çalışması için kendisine teklifte bulunur. Böylece halk evine adım atmış olur. Kullandığı enstrümanlarla müzikal oyunların müziklerini, temsil-müsamere müziklerini, koro düzenlemelerini icra eder. Temsil ve tiyatro oyunlarında başroller alır. Özverili çalışmaları sonucu 1936 yılında Halkevi yönetiminde görevlendirilir. Müzik ve folklor idare sorumluluğu kendisine verilir.

Urfa türkü ve folkloruna verdiği önem, duyduğu ilgi nedeniyle öncelikle Urfa'da kendini yetiştirmiş, eserleri, derlemeleri olan usta ve sanatçıları toparlamaya, bir araya getirmeye çalışır.

Selahattin Atabay, Halk Müziği ve Halk Oyunları ekibi ile

Bu hemşerilerine Halkevi'nde çalışma olanakları da sağlar. İlk önce Osman Özsoy'a (Bandocu Osman)(3) Halkevinde görev verilmesini sağlar ve birlikte "Halkevi Bandosu" ekibini oluştururlar. Daha sonra o günlerde ünlü okuyucu ve ders veren Hacı Nuri Hafız(4) Beyle tanışır. Onun yardımı ile birçok saz ve ses sanatçılarını tanımaya ve ilgilenmeye başlar.

1938 yılında Ankara Radyo'su kurulur. Radyoda göreve getirilmiş o zaman araştırmacı olan Muzaffer Sarısözen ve beraberinde bir heyet Urfa'ya gelerek Halkevinde konaklarlar.(5) Bu nedenle Muzaffer Sarısözen Beyle tanışır. Araştırma ve derleme çalışmalarına yardım eder. Bunun için o günlerde Urfa'nın ileri gelen ustaları olan Hacı Nuri Hafız (Başaran), Mukim Tahir (Oturun), Şükrü Hafız (Çadırcı), Kurrik Mahey (Mehmet Sağlamkol), Kel Hamza (Şenses), Bekçi Bakır (Yurtsever, Köprülü İsmail (Aksoy)'u, onlarla bir araya getirir. Muzaffer Sarısözen ve heyet bu ustalardan türküler, uzun hava (hoyrat) ve oyun havalarını kaydederler. Radyo evine götürerek arşive geçirirler. Radyoda "Urfa'dan derlemeler" adı altında zaman zaman yayınlar yapılır.

Selahattin Atabay ile Muzaffer Sarısözen'in tanışmaları bu nedenle başlar, çok uzun yıllar yakın dostluğa döner. Sık sık haberleşir ve yaz aylarında Ankara'da görüşürler. Muzaffer Bey ve onun arkadaşları (Nida Tüfekçi) sohbet ve eğlence toplantıları yaparlar. Bu dostluk 1967 yılına (vefatına) kadar sürer.

Selahattin Atabay 25 Kasım 1942'de Halkevi Başkanlığına atanır.(6) Bu tarihten itibaren Urfa müziğinin geliştirilmesi yanında tiyatro oyunlarına, folklor, spora ve çeşitli yetiştirme kurslarının açılmasına önem verir. Müzik alanında Hacı Nuri Hafız önderliğinde Mukim Tahir, Bekçi Bakır, Şükrü Hafız, Kurrik Mahey, Kel Hamza, Topal Abdo, Kide Hafız gibi ustaların Halkevi'nde toplu çalışmalarına olanak sağlar. Onlarla konserler düzenleyerek hemşerilerine güzel müzikli gün ve gece yaşatmaya çalışır.

Bandocu Osman'ın aracı olmasıyla Mukim Tahir'e Halkevi'nde çalışmak üzere iş verir. Halkevi Müzik Cemiye-

ti'ni kurar. Adları geçen ustalar Mukim Tahir önderliğinde toplanarak çalışmalar yaparlar. 1940 yılında Muzaffer Sarısözen Bey'den Ankara Radyosu'nda konser vermek ve çekimler yapmak üzere davet alınır. Bunun üzerine ustaların derleme çalışmalarını, konser programlarını ve programlarını birlikte yapar. Onlara gabardin şalvar iç gömleği üzerine yelek, başlarına puşu sargı ve ayaklarına kırmızı yemeni yaptırarak ekip kıyafetini hazırlar.

Böylece o yıl bir ilk olarak 11 Nisan Urfa'nın kurtuluşu nedeniyle Ankara Radyosu'nda konser vermek ve çekimler yaptırmak üzere ekibi Ankara'ya götürür. Muzaffer Sarısözen yönetiminde Urfa Türkülerinin, uzun havalarının yanı sıra Mukim Tahir ve diğer gazelhanlar solo hoyratlar icra ederler.

Muzaffer Sarısözen Halk Müziği Daire Başkanı olarak bundan sonra her Urfa'nın Kurtuluş Kutlamaları nedeniyle programlarında Selahattin Atabay başkanlığında "Urfa'dan Derlenmiş Türküler", "Urfa'nın usta sanatçılarından Türkü demetleri", "Urfa Halk Müziği" ve bazı ustaların isimleri söylenecek "Urfa'dan Hoyrat ve Maniler" gibi yer vermişlerdir. Bazı yöre sanatçılarının dermelerini de isteyerek onları da yayınlamıştır. (Pınara Varmadın mı, Kapuyu Çalan Kimdir, Bağda Güller Açıyor, Güvercin Vurdum Kalkmaz, Yaram Sızlar, Kalede Kavun Yerler...).

Selahattin Atabay, Halk müziği alanında araştırma yapmış, türküler derlemiştir. TRT Repertuarında, Pınara Varmadın mı? Türküsü 840 numara ile Güvercin Vurdum Kalkmaz türküsü de 1035 numara ile kaynak Kişi Mukim Tahir ve Selahattin Atabay adına kayıtlıdır.

1941 yılında ekibe yine çok yetenekli Tenekeci Mahmut, Çırçır Mahey gibi ustalar da katılır.

1946 yılında yeni katılanlarla ve eski hayatta olan ustalarla ikinci kez Ankara Radyosu'na çekimler için gidilir. Bu arada Nida Tüfekçi Bey ve diğer sanatçılarla da tanışılır ve yeni çekimler yapılır.

Radyo evine yapılan bu gidişlerde Ankara'nın görülecek yerlerine ziyaretler ve alışverişler yapılır. Bu güzel günlerde unutulmayan anılarda yaşanır. Urfa'nın yine çok değerli bestekâr, saz-ses ustaları olan Aziz Çekirge ve Cemil Cankat ile birlikte müzikli toplantılar ve konserler tertipler.

Bu sanatçılar Halkevi'nde eserleri, sazları ve güzel sesleriyle hemşerilerine müzik ziyafeti yaşatırlar. Yine bu gecelere amatörce (saz-ses) müzikle ilgilenen hemşeriler de katılır.

Müziğe önem verdiği kadar spora tiyatroya ve kültür-sanat çalışmalarına da değer verir.

1950'li yıllarda 11 Nisan Kurtuluş Bayramı töreninden bir görünüm

Urfa Halkevi futbol takımı "Halk spor"un başarıları için oyuncuların ihtiyaç ve sorunlarıyla yakından ilgilenir. Urfa'daki mahalli maçlarının dışında komşu illerin spor takımlarıyla karşılaşmalarında hep yanlarında olur.

Halkevi Müdürü olarak Urfalı pehlivanları toparlayarak (Salih Pehlivan, Reşit Pehlivan..) Halkevi Güreş Takımını oluşturur. Bunları çalıştıracak ve yeni genç pehlivanların kazanılabilmesi için Urfalı ve Urfa dışındaki memleketlerde tanınmış, tecrübeli çalıştırıcılarla anlaşmalar yapar. Güreşçiler kendi aralarında çeşitli kategorilerde yarışma müsabakaları yaptıkları gibi Türkiye'nin çeşitli bölgelerinde yapılan müsabakalara da katılarak birçok madalya yanında kupalarda kazanırlar. Urfa sporcularının sağlıklı ve başarılı çalışmalar yapabilmeleri için memleketine bir ilk olarak Urfa Şehir Stadyumu'nu inşa ettirir. Burada spor karşılaşmaları, güreş gösterileri, Milli Bayram törenleri ve çeşitli sosyal etkinlikler de yapılmaya başlanır.

Tiyatro ve müzikal oyunlarına çok yer verir.(7) Halkevi sahnelerinin yanında Balıklıgöl'de de gösteriler düzenler. Müdürlüğünden önce bazı oyunlarda kendisi de başrollerde oynar. Yetenekli amatör hemşerileriyle, genç öğretmenlerle, çeşitli resmi kurumlarda görevli istekli bay-bayanlarla yerli ve yabancı bazı yazarların oyunlarını sergilerler. 11 Nisan Kurtuluş Bayramlarında "Kurtuluş" piyesleri sahnelenir. Hulusi Kılıçaslan'ın yazmış olduğu Urfa Kurtuluş Marşı söylenir.

Eğitim ve müzik kurslarını, konularında değerli hemşerileri idaresinde açtırır. İlkokul Müdürü Ali Galip Aksoy Efendi'yle bay ve bayanlara okuma-yazma kursları(8), Muallim Mahmut Cevdet Efendi'yle mandolin kursları; İlkokul Müdürü İhsan Özdemir Bey'le müzik kursları; Osman Özsoy (Bandocu Osman) ile yine müzik kursları; Akşam Sanat Kız Meslek Okulu öğretmenleriyle Bayanlara dikiş-nakış kursları düzenler. Lise Edebiyat Öğretmeni Halide Nusret Zorlutuna(9) ile Kadın Kollarını kurar ve şehir-köy kadınları çeşitli konularda aydınlatılmaya çalışılır.

İsa Barak Bey'le Halkevi Folklor Ekibini oluşturur. Urfalı Halk Müziği sanatçılarıyla "Türk Halk Müziği Korosu"

Yürüsü : Şanlıurfa
Kaynak: Selahattin Atabay

Makamı : Uşşak
Derleyen : Osman Özdenkçi
Notalayan: Osman Özdenkçi

KALEDE KAVUN YERLER

♩ = 86
190

Ka le de ka vun yer ler Biz de ye sek ne der ler

Çnk gelip geç mebur dan lo Bu bu nu sev miş der ler

Hay ri yem Hay ri yem Hıl dır hıl dır yü rü ye

Üç adım git ge ri ye lo Dört a dım gel be ri ye

Hay ri yem Hay ri yem

-2-

Kale kaleye bakar
Kaleden çaylar akar
O yar beni görünce lo
Çifte lambalar yakar
Hayriye Hayriye
Hıldır hıldır yürüye
Üç adım git geriye
Dört adım gel beriye
Hayriye Hayriye

-3-

Kalenin bedenleri
Çevirin gidenleri
Yurun vurun öldürün
Yarı terk edenleri
Hayriye Hayriye
Hıldır hıldır yürüye
Üç adım git geriye
Dört adım gel beriye
Hayriye Hayriye

Sanat Müziği sanatçılarıyla "Türk Sanat Müziği Korosu" ve bunlarla ilgili saz topluluğunu, bu konuda bilgili hemşerileriyle (Remzi Oruç, İhsan Özdemir gibi..) oluşturur. Ortaöğretimde ve üniversitede okuyan uygun görülen öğrencilere Halkevi bütçesinden eğitim bursları verir. Okulların tatil olduğu günlerde bu gençlerden bazılarını Halkevinde çeşitli yardımcı görevler verilerek yine madden yardım sağlar.

Halkevi Müdürü olarak Milli Bayram törenlerinde o tarihlerdeki Urfa Valisi Feyyaz Bosut 1932-1933 & 1944-1945 ve Garnizon Komutanına eşlik eder. 1946-1950 yıllarında Vali Halis Bilaloğlu Bey tarafından tali olarak "Beden Terbiyesi ve Spor Müdürü" olarak görevlendirilir. 11 Nisan(10) Kurtuluş

programlarını düzenlemenin yanında Kurtuluş Bayram kutlamalarında Vali Bey'e eşlik eder.

1932-1950 yılları arası onurlandırıcı ve öz veriyile memleketine hizmet vermeye çalıştığı Halkevi Müdürlük görevi süresince Hulusi Kılıçaslan, Ömer Alay, Osman Ağan ve Ahmet Abamor gibi değerli arkadaşlarıyla birlikte Urfa'yla ilgili sosyal ve kültürel bilgi alışverişi yapar.1950 yılında Malatya Tekel Başmüdürlüğü görevine atanır. 1950-1955 yıllarında orada görev yaparken yine memleketini unutmaz. Müzik sevgisi ve ilgisi devam eder. Burada 1952 yılında Radyo Türk Halk Müziği sanatçısı Nezahat Bayram hanımefendinin babası Malatya ve Musiki Cemiyeti Başkanı M. Nuri Çınar Beye-

Selahattin Atabay, Halk Evi Gezi kolu ile birlikte dağ gezisi

fendiyle tanışır. Bu cemiyetin toplantı ve gecelerine katılır. Onlarla birlikte Urfa Halk Türkülerini de seslendirir. Bu cemiyetin sanatçıları ve Malatya'da tanıştığı amatör sanatçı hemşerileriyle "Urfa Müzik ve Folklor" gecesi tertipler. Zaman zaman orada yerleşmiş ve görev nedeniyle bulunan hemşerileriyle müzikli veya sohbetli toplantılar yaparak memleket özlemine giderir.

1956 yılında kendi isteğiyle Urfa Tekel Müdürü olarak memleketine döner. Bu dönüşü ile yine memleket musikisiyle ilgilenmeye başlar. Daha önce çalışma beraberliği yaptığı hayatta olan ustaları Tenekeci Mahmut, Bekçi Bakır, Karaköprülü İsmail, Kide Hafız, Hacı Hasan Öztöp, Abdulkadir Güzel, İsa Barak, Kazancı Bedih, Kurrik Mahey, Çırçır Mahey ve genç yetenekleri Yavuz Tapucu, Eyüp Uyanıkoğlu, Kunduracı Kemal'i toparlamaya çalışır. Bu kişilerle bir araya gelerek 1958 yılında Urfa Musiki Cemiyeti evinde(11) çalışmalar yapmaya başlar. Daha sonra bu çalışmalara Cemil Cankat(12) ve Aziz Çekirge de katılır. Eğlence geceleri, müzikli sohbet günleri düzenler. Birçok amatör Urfalı müzisyenlerin katılımıyla adı geçen usta ve sanatçılar, yazlık sinemada (Saray Sineması) geniş kapsamda çeşitli müzik türünde hemşerilerine unutulmaz bir eğlence gecesi yaşatır. Bu geceyle Yavuz Tapucu, Eyüp Uyanıkoğlu gibi bazı genç yetenekler isimlerini duyurur. Musiki Cemiyetinin bazı ustalarıyla özel olarak da sık sık bir araya gelirdi. Müzik sevgisi bir tutku ve yaşamının

bir parçasıydı. Aile-dost toplantılarında, piknik gezintilerinde de bu hobisini yaşar ve yaşatırdı. Radyo evindeki sanatçı dostlarına yaptığı ziyaretlerinde Mualla Mukadder Atakan hanımefendi ve saz ekibindeki büyük üstatlar Özer Altın, Baki Duyarlar, Kadri Şençalar, Selahattin Erköse ile tanıştı. O günün çok güzide ses sanatçısı ve grubu olan bu saz üstatları 1964 yılında Urfa'ya konser vermek üzere geldiklerinde kendisini ziyaret ettiler, misafiri oldular ve samimi bir dostluk gecesi yaşadılar. 1960 yılında Tekel Müdürü görevinin yanında o yıldaki Vali Necdet Yalçın Bey tarafından ikinci kez tali görev olarak Beden Terbiyesi ve Spor Müdürü sorumluluğu verildi. Bilahare Vali Alaattin Kırıl tarafından 1961 yılında görevi devam ettirmesi istendi.

Spor ve Gezi Faaliyetleri

Bu dönemlerde de Urfa Kurtuluş Bayramı Kutlama programı başkanı olarak komite ile bayram programlarını düzenleyip idare etti, açılış konuşmalarını yaptı ve kutlama heyetine eşlik etti. Şehir Stadyumundaki spor karşılaşmalarını ve çeşitli faaliyetleri takip etti. Okullar arası grup veya kişisel sportif yarışmalar düzenletti (Gülle atma, uzun atlama, yüksek atlama, koşu... gibi) derece alanları ödüllendirdi.

Müzik ve spor sevgisinin yanında bir doğa hayranıydı. Ağaç-çiçek yetiştirmek, hayvan beslemek (at, ceylan, keklik), ava gitmek (balık, keklik, ceylan) hobileriydi.

Park Bahçe ve Çevre ile İlgili Faaliyetleri

Tekel Müdürlüğünün ve lojmanın çok geniş bahçe alanını (Vilayet Binasını, Halk Merkezini ve bahçesini kapsayan alan) zevkle ve beceriyle memlekette örnek bahçe haline getirdi. Çam ağacı ve çiçek çeşitleri Urfa'ya mahsus olmakla beraber, iklim özelliğine uyan birçok fidan-fide tohumları Adana, Osmaniye ve bazı illerden getirtti. Bu bahçenin tanzimi, güzelliği ve yayılan güzel kokularla bir tabiat güzelliğini yansıttı. Öyle ki bir park havasında olup dostlarının, devlet protokolünün yaz aylarında dinlenme, bir araya gelme mekânı oldu.

Bazı okul ve kurumların bahçe oluşturmasına da yardımcı oldu. 1960 yılına kadar Balıklıgöl'deki Anzelha Parkı'ndan başka Urfa'da ailelerin gideceği, gençlerin dinlenip birlikte hoş vakit geçireceği, çocukların oyun bahçesi bulunan bir başka park yoktu. Bu ihtiyaçların karşılanması için kısa bir zamanda Bahçelievler'de Şehir Stadyumu'nun yanındaki alana Emirgan Parkı'nı yaptırdı. O günkü memleketinin sosyal yaşam özelliğini dikkate alarak Aileler, Bekârlar ve Çocuk Bahçesi olmak üzere üç bölümde tanzim ettirdi. Parkın ağaçlandırılması, çiçek düzenlenmesine çok önem verdi, bizzat kendisi ilgilendi. Park içerisinde, kebab çeşitleri sunan restoran, kahve, semaverle çay, meyve suları içilen bir çay bahçesi vardı. Burada devamlı müzik yayınları yapılırdı. Küçük bir sahne de kurularak hafta sonları canlı müzik geceleri tertiplenirdi. "Tülin Korman ve Saz ekibi" konseri burada verir. "Celal Şahin ve Grubu", Sihirbaz ve İlizyon gösterileri, Yerel ve Özel Tiyatro Oyunları "İsmail Dümbüllü ve Kumpanyası" programlarıyla Urfalılara güzel eğlenceli geceler yaşatılırdı.

Çok yoğun mesleki ve sosyal mesleki ve sosyal çalışmalarından arta kalan zamanlarını ailesi ile (aile toplantıları, sinema, piknik, gezi...) geçirmek ve dostlarıyla bir araya gelmekten mutluluk duyardı. Ramazan ayında her gece sofrasını yakınlarıyla ve memleketteki madden gariban kişilerle paylaşırdı.

Müziğin dışında resim yapmayı, ava çıkmayı, bulmaca çözmeyi sever-

di. 1953 yılında o günlerde çıkan "Ulus Gazetesi'nin" Türkiye genelinde yayınladığı bulmaca yarışmasına katılır, bu yarışmanın birincisi olur, gazetenin "altın uçlu pelikan marka dolma kalem" ödülünü kazandı.

Evinde çok zengin olan kütüphanesinde eski Türkçe ve yeni Türkçe eserler vardı. Tarihi eserler (Osmanlı ve Cumhuriyet Tarihiyle ilgili yazılmış kitaplar) Edebi Eserler (Tanzimat Devrine ve Cumhuriyet devrine ait), romanlar (Türk yazarların, Yabancı yazarların ve Suut Kemal Yetkin (13)'in, haftalık dergiler (Yedigün, Ülkü, Akbaba, Hayat Mecmuası), yeni-eski yazı şiir antolojileri, Urfa'nın Kurtuluş Yayınları, M. Kemal Atatürk'ün hayatından ölü-

müne kadar yayınlanmış kitaplar, Bulmaca Yayınları... Okumayı çok sever, daima yeni yayınları da takip ederdi.

Hayatı boyunca, "Tekel Müdürü" asli göreviyle birlikte yürüttüğü sosyal ve kültürel görevlerden (Halkevi Müdürü, Beden Terbiyesi ve Spor Müdürü) başka Urfa İli Türk Hava Kurumu Başkanlığı, Atçılık ve Avcılık Başkanlığı hizmetlerinde de bulundu.

Urfa'ya olan sevgisi, faaliyetleri ve hayalleri hayatı boyunca devam etti. Yaşamının son yıllarında en büyük ideali ve arzusu, emekli olduktan sonra Urfa'da Musiki kursları açmak, genç nesillerden yetenekli ve istekli sanatçı namzetlerini bilgili yetiştirerek memle-

kete kazandırmaktı.

Selahattin Atabay, 1965 yılında İskenderun Tekel Müdürlüğü'ne atandı. 24 Temmuz 1967 tarihinde İskenderun Tekel Müdürü iken ani bir şekilde hayata veda etti. Allah rahmet etsin.

SONNOTLAR

1) Urfa Halk Evi Faaliyetleri 1934-1951, Makale, Doç. Dr. Mehmet Pınar, Yüksek Lisans Öğrencisi Yunus Özduygün, Uluslararası Sosyal Araştırmalar Dergisi, Cilt: 9 Sayı: 4, Nisan 2016

Urfa'nın Sosyal Kültürel Yaşamında Mihenk Taşı Bir Kurum Urfa Halkevi, Makale, Yüksel Yıldırım, Uluslararası Sosyal Araştırmalar Dergisi, Cilt: 9 Sayı: 45, Ağustos 2016

Urfa Halkevi (1934-1951), Kitap, Yüksel Yıldırım, Nobel Yayın Bilimsel Eserler, 2016

Urfa Halkevi Bir Yıllık İş sayımı (1935) Urfa Vilayet Matbaası

2) Reji Kilisesi: (Aziz Petrus ve Aziz Paulus Kilisesi) Şanlıurfa'da Ellisekiz Meydanı'nın kuzeydoğusundadır. Yapı, 6. yüzyıla ait bir kilise kalıntısının üzerine, 1861 yılında inşa edilmiştir. 1924 yılında Tekel idaresi tarafından önce tütün fabrikası sonra üzüm deposu olarak kullanılır. Kilise, halk tarafından Tekel kelimesinin Fransızca karşılığı olan Regie (Reji)'den dolayı "Reji Kilisesi" olarak isimlendirilmiştir 2002 'den sonra "Vali Kemalettin Gazezoğlu Kültür Merkezi" olarak hizmete vermektedir.

3) Osman Özsoy (1908-1972) Bando Şefi, Derlemeci ve Notisttir. Şanlıurfa Halk müziğine pek çok katkıları olmuştur. Konserler vermek üzere yurt gezisine çıkan Urfa Halk Müziği ve Halkoyunları heyetinin yöneticiliğini yapmıştır.

4) Hacı Nuri Hafız (Başaran): (1900-1975) Hafız ve Gazelhandır. Pek çok öğrenci yetiştirmiş bir müzik ustasıdır.

5) Muzaffer Sarısozen ve derleme heyeti, Urfa'da yaptığı derleme çalışması ile ilgili ses kaydı Kültür ve Turizm Bakanlığı Halk Kültürlerini Araştırma Dairesi'nde, Araştırmacı Abuzer Akbıyık ve Sabri Kürkçüoğlu özel arşivinde bulunmaktadır. Derleme gezisi ve derlenen eserler hakkındaki bilgi 1999 yılında Şanlıurfa Valiince yayınlanan Abuzer Akbıyık, Sabri Kürkçüoğlu, Salih Turhan, Osman Güzelgöz ve Kubilay Dökmetaş tarafından hazırlanan "Şanlıurfa Halk Müziği" kitabının 26. Sayfasında yer almaktadır.

6) "Urfa'nın Sosyal Kültürel Yaşamında Mihenk Taşı Bir Kurum Urfa Halkevi", Yüksel Yıldırım, Uluslararası Sosyal Araştırmalar Dergisi, Cilt: 9 Sayı: 45, Ağustos 2016 Sayfa: 321

7) Urfa Halk Evi'nde pek çok tiyatro oyunu sahnelenmiştir. Akın, Atilla'nın Düşünü, Kozanoğlu, Zor Tabip, Kızıl Çağlayan, Alpaslan piyesleri sahnelenen oyunlardandır.

8) Urfa Halkevleri ve Halk Odalarında 1945-1950 yılları arasında toplam 87 Türkçe okuma -yazma kursu açılmıştır.

9) Halide Nusret Zorlutuna: Şair Yazar ve öğretmendir. 1901 yılında İstanbul'da doğdu. Erenköy Kız Lisesi'ni bitirdi. Bir süre İstanbul Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Türk Dili ve Edebiyatı Bölümü'nde eğitim gördü. 1924'te başladığı öğretmenlik görevinde yurdun birçok terinde ve Şanlıurfa Lisesinde Edebiyat öğretmenliği yaptı. Pek çok şiir, Roman, Öykü, Mektup ve Hatıra kitabı yayımlandı. Küller (1921), Sisli Geceler (1922), Gül'ün Babası Kim (1933), Aşk ve Zafer (1966), Aydınlık Kapı (1974), Büyükanne (1971), Beyaz Selvi (biyografik) Romalarıdır. Benim Küçük Dostlarım (1948), Bir Devrin Romanı(1978) hatıra olarak yayınlanan eserlerdir.

10) 11 Nisan Kurtuluş Bayramı: Şanlıurfa 11 Nisan 1920 tarihinde düşman işgalinden kurtarılmıştır. Her yıl 11 Nisan'da törenler düzenlenerek kurtuluş günleri kutlanır. Geçmiş yıllarda Şehitlik, Topçu meydanı, Koşu meydanı, Halepli Bahçe gibi alanlarda binlerce kişinin katıldığı kutlama törenleri yapılır, gece fener alayları düzenlenir, konserler tertip edilirdi. Urfa müzik ekipleri de meşakkatli ve birkaç gün süren yolculuk ile Ankara Radyo evine gider ve kurtuluş törenleri için özel müzik programlar yapardı.

11) Urfa Musiki Cemiyeti: Şanlıurfa'da Köprübaşındaki Narlık Sempti, Şube Sokakta idi.

12) Cemil Cankat: (1913-1976) Urfalı ünlü Ses Sanatçısı ve bes-tetekârdır. 300'e yakın plak yapmıştır, 11 filmde oynamıştır. "Urfa'nın Etrafı Dumanlı Dağlar " ve daha pek çok türkünün söz ve müziği kendisine aittir.

13) Suut Kemal Yetkin: (1903-1980) Urfa doğumlu, Şair, Yazar, Akademisyen Profesör, deneme yazarı, Milletvekili.

Suruç'ta geleneksel mimariyle inŖa edilmiŖ bir köy odası

Suruç'ta AİLE ODASI KÜLTÜRÜ

Nebi KAPLAN

Yerel Tarih ve Kültür AraŖtırmacısı
n.kaplan06@hotmail.com

Suruç'un Yöredeki Konumu

Suruç, tarih boyunca bulunduğu konum itibari ile farklı medeniyetlere ev sahipliği yapmıŖtır. Milli mücadele döneminde Çanakkale Arıburnu muharebesinde çok sayıda Ŗehit vermiŖ ve Ŗanlıurfa'nın İngiliz ve Fransız iŖgallerinden kurtulması için önemli roller üstlenerek, mücadelenin büyük bir parçası olmuŖtur. Tarih boyunca farklı medeniyetlere ev sahipliği yapmasından dolayı kültürel olarak zengin ve köklü değerler ile adeta farklı kültürlere iŖik tutmuŖtur. Kültürünün ve kültürünü yaŖayıŖ tarzının her bir ögesi araŖtırmaya ve incelemeye değer olan Suruç çok zengin ve köklü bir tarihe ve kültüre sahiptir. Suruç tarihini incelediğinizde birçok medeniyetin izlerine rastlamak mümkündür.

Suru lu bir araŖtırmacı yazar olarak gönül dünyamda ve mefk remde hep Suruç'u anlatmak vardır. Binlerce yıllık tarihe ve kültüre sahip olan bir yer, her zaman yazılı kaynaklarda yerini almalıdır. Bölgede yaŖayan her birey tarihini ve kültürünü bilmeli ve gelecek nesillere sözlü değer, yazılı bir Ŗekilde

aktarmalıdır. Bu d Ŗ nce ile yıllardır Suruç tarihi ile ilgili araŖtırmalar yaparken Suruç ile adeta  zdeŖleŖmiŖ olan "Aile Odası Kültürü"n  bu yazıda konu edinmek istedim.

Suruç'ta Aile Odası Kültürü

Y re kültürünün içerisinde "Aile Odası" kavramı köklü ve değerli bir yapı olarak görülmektedir. Tarihsel

ge miŖi konar-g cer yaŖayıŖ tarzına dayanan ve Anadolu'nun hemen her bölgesinde rastlamak mümkün olan "köy odaları", Suruç bölgesinde aile odaları olarak nitelendirilmektedir. Anadolu'da bulunan köy odalarına ne kadar benzese de Suruç'taki aile odaları daha farklı yapıya sahiptir. Anadolu'daki köy odaları bütün bir köyün maddi olanakları ile ortaya çıkan bir

Suruç'ta eski bir köy odası

Bir köy odasının iç kısmı

yapılı olup köy odasının bütün ihtiyaçları köy halkı tarafından karşılanır. Suruç'ta bulunan aile odaları ise maddi olarak tamamen her bir aileye bağlı bir şekilde idame edilmektedir. Aile odasının bütün tasarrufu ilgili aileye bağlı bir şekilde olup aile odasında sürekli bir temsilci bulunur. Önemli gün ve merasimler dışında da aile odası ailenin temsilcisi tarafından sürekli hizmete hazır bir şekilde bulundurulur. Çünkü bu yapılar tarihten günümüze adeta ücretsiz kervansaray (misafirhane) hizmeti vermektedir.

Tarihte ticaret ile uğraşan kişilerin yolları Suruç bölgesinde kesiştiğinde bu aile odalarında misafir olarak konaklamalarının yanı sıra hayvanlarına da en iyi şekilde bakılmıştır. Bundan dolayı da tarihi aile odalarının etrafında hayvan ahırları ve hayvan sulukları görmek mümkündür.

Aile odaları, buldukları dönem içerisinde toplumun ihtiyaçlarını karşılamaya yönelik büyük hizmetler sunmuşlardır. Ticaretin hayvan sırtında yapıldığı dönemlerde kervansaray olarak, İslam'ın yeni yayıldığı dönemlerde ise ibadethane olarak kullanılmış bu mekânlarda çoğu zaman dini eğitim de verilmiştir. Bunlar ile birlikte aile oda-

ları anonim edebiyat ürünlerinin ortaya çıktığı ve kuşaktan kuşağa anlatıldığı ortamlar olmuştur. Aile odaları bölgede adeta halk okulu olarak görev üstlenmişlerdir.

Topluma bu denli hizmet eden bu kültür anlayışı odalar, bölgede geçmişten beri liyakat ve söz sahibi aileler tarafından sürdürülmektedir. Odaların bütün temel ihtiyaçları bu aileler tara-

fından karşılanır. Günümüzde de nadir olarak yüzlerce yıl önceki oda geleneği devam etmektedir. Aile odalarındaki sohbetlerde ailelerin büyük bireyleri örtten, adetten, gelenek ve göreneklerden, inançtan, tarihten ve tarihsel olaylardan bahseder ve ailelerin küçük bireyleri bunları adeta bir ders niteliğinde dinler ve sosyal hayatta uygulamalar. Büyüklerin oturma yerleri dahi

Acı kahve "Mirra" takımı

Dövmüş kahvenin kaynatılarak süzülmesi güğümler

bir düzen içerisinde olan aile odaları büyük davetlere ev sahipliği yapar, bayram kahvaltılarında binlerce kişi bir araya gelir, günlerce süren merasimler buralarda yapılır.

Odalarda Mirra İkramı

Odaya gelen her misafire kültürel bir adet olarak özenle hazırlanan mirra ikram edilir. Geleneksel mirra ikramı, aile odalarının içecekten öte adeta sembolüdür. Her misafir memnuniyetle kapıda karşılanır, odaya buyur edilir ve ilk önce mirra ikramı yapılır. Yemek saatlerinde ise yemek ikram edilir.

Aile odası görevlisi tarafından mirra hazırlığı için çiğ kahve taneleri

demir tavada odun ateşi üzerinde kavrulur ve dibek denilen ağaç veya taş havanlarda dövülerek öğütülür. Öğütülen kahve büyük boy cezvelere (gümgüm) konulup su ilave edilerek odun ateşinde birkaç kez kaynatılıp süzülükten sonra mirra kıvamına gelir. Kaynayıp birkaç kez süzülen mirra, demlenmeye bırakıldıktan sonra cezvelere doldurulur ve günlerce odaya gelen misafirlere ikram edilir. Emekle hazırlanan mirra, köy odalarının sembolü ve vazgeçilmez içeceği olduğundan dolayı büyük önem arz etmektedir.

Kavrulmuş kahvenin dövüldüğü dibekler

Suruç Aile Odalarının Geleneksel Hayattaki Yeri

Yüzlerce yıllık geçmişe sahip olan aile odaları Suruç'ta herkesin kültürel hayatında bir yer edinmiştir. Günümüzde nadir de olsa devam eden bu kültürü sürdüren ailelerden biri Suruç ilçesinin Ziyaret köyünde ikame eden Kaplan Ailesi'dir. Aile odası geleneğini hem mekânsal hem de kültürel olarak günümüzde nadir görülebilecek bir şekilde yaşatmaktadır. Ziyaret köyünde bulunan aile odası, bir mimari eser olmakla birlikte yüzlerce yıl önceki kültürden hiç kopmamış bir gelenekle misafir ağırlama, mirra ikramı ve sohbetlerle geleneksel hayatta sosyal bir mekân olarak misafirperverliğin en güzel örneğini sürdürmektedir. Geçmişte bölgede kıtlığın yaşandığı bir dönemde bu aile bölgede kıtlıktan dolayı göçlerin yaşanmaması için tahıl ambarlarını bütün bölge halkına açmıştır. Milli mücadele döneminde Kuvâ-yi Milliye birliklerine her konuda yardımcı olmuştur. (Bu dönem de aile odasının himayesi Şeyhanlı aşiret reislerinden Şeyh Hasan'dır) Günümüzde aile odası toplum ihtiyaçlarını giderme konusunda her türlü hassasiyeti göstermeye devam etmektedirler. Bu gelenekler ile birlikte inanç, örf ve âdetimizde misafirperverliğin ne denli kıymetli olduğunu ve bütün toplumlarda bu hassasiyetimizle tanındığımızı ve tanıtıldığımızı bilmekteyiz. Ziyaret köyünde yüzlerce yıl önce başlayan bu geleneği hiç eksiltmeden ve bozmadan kültürel miras olarak günümüz kuşaklarına aktarma gayreti kuşkusuz topluma yapılabilecek en büyük hizmetlerden biridir.

Ali Saim Ülgen Arşivi'nden Mecbelbehr / Kaynak: archives.saltresearch.org

Kaybolan Bir Güzergâhımız MECBELBEHR

A.Naci İPEK
Gazeteci-Yazar-Şair

Bugünkü Urfa ile gençliğimdeki Urfa'yı düşünüyorum; hatırlayabildiğim kadarı ile mukayese ediyorum. Arada ne kadar fark ve değişim var, anlatılması ve tarifi imkânsız. Bu düşünceler içerisinde hatırıma:

"Urfamızın dört etrafı bahçalar" türküsü geliyor. O türküyü söyleyen Cemil Cankat'ı, Mikim Tahir'i, Bekçi Bakır'ı rahmetle anıyor; Tenekeci Mahmut'ta duruyorum. Bu özlem, bu hayal içersinde iken, sanki maveradan gelen davudî bir ses kulaklarımdan geçip benliğimi sarıyor. Dikkat kesiliyor;

"Urfa bir dağ içinde,
Gülü bardağ içinde
Urfa'yı Hak saklasın
Bir yarım var içinde..."

Hoyratını dinliyorum. Urfalının Urfa sevgisini, sevgilisini ve Hak'tan niyazını bundan daha iyi ifade olamaz; Hele bu hoyratı bir Urfalıdan dinlemek, manayı daha derinleştirir; dinleyeni başka bir türlü etkiler. Madde âlemin-den alır, mana âleminde kanat çırpıtır.

Hoyratın hoş sadası bitip, kendimi

toparladığımda etrafıma bakıyorum. Ve... Acı gerçeklerle karşılaşıyorum; Urfa'nın etrafı hep gecekondular, gecekondular ve gecekondular... Ve ucube binalar! Eski bağları, bahçeleri arıyorum. Eski Bamyasuyu'nu, Zeytinlik'i, Şırtı Çayı'nı, Kurbağa Otel'i'ni, Halepli Bahçe'yi ve Mecmelbahr'ı arıyorum. Yoklar... Eski Urfa evlerini arıyorum yok... O saray yavrusu evler, o çardaklı konaklar yok... Eyvanlı evler, kuş takalı, havuzlu avlular yok... Kapılarında, pencerelerinde göz nuru ile el emeğinin sabır sabır işlendiği o konaklar yok... Kışlık yiyeceklerin saklandığı, yağların, peynirlerin muhafaza edildiği zerzembeli (kiler), yatakların dizim dizim dizildiği, şire sandıklarının konulduğu camhanalı evler yok... Güllerin, karanfillerin, lale ve ortancaların renk renk süsleyip ahenkleştirdiği, asmaların (arış) gölgelediği hayatlı evler yok, yok artık! Güneşin en dik ve kızgın zamanında bile, bir insan boyu yükseklikten gelip geçtiği o Molla Ali Tetirbesi, o antik semt, leb-i derya mekân yok edilmiş... Çıkmazı da yok artık.

O evlerin, o konakların, o semtlerin hiçbiri yok. Bir kısmı boşaltılmış, kaderlerine terk edilmişler. Bir kısmı da briketlerle bölünebildiğince bölünerek kuş matarı misali, ucubeler haline dönüştürülmüşler, yozlaştırılıp asaletlerini kaybetmişler.

Birer abide eser olan eski Vali konağı ile Belediye binasını yıkılı kaç yıl oldu? Ecdat yadigârı o binalar kazmakürek yıktırılırken hangimiz umursadık? Hangimiz "yıkılmasın" diyebildik? Milli Mücadelenin, 98 yıl evvelinin o "gazi" binası, Mahmut Nedim Konağı'nın restore edilmesi tesellimiz...

Bir yandan 40-50 yıllık binalar için, "tarihidir" diye kararlar alınırken bir Harran, bir Şuayp Şehri, bir Han-el Ba'rur güneş altında, kar misali eriyor. Kale arkası tamamen gecekondularla kuşatılmış, ucu Şeyh Mesut'a kadar gitmiş... Müsamahakâr, sorumsuz gözlerle bakıyoruz. Bir tedbir almak değil, düşünmüyoruz bile... Zaman geçiyor; kimi hayıflanıyor, kimi umursamıyor, dolayısıyla Urfa'da güzelliğini, özelliklerini, daha doğrusu Urfalılığını kaybediyor.

Kaybettiğimiz köşelerimizden biri de, Mecmelbahr'dır. Evet, Mecmelbahr'ı, bugün kaç kişi biliyor, tanıyor? Yaşı 50-60 etrafında olanlar bilmez, daha yaşlılar da unutmuşlardır. "Nisyan ile malû" olan hafıza, göz görme-yince unutuveriyor, ben de unutmuş-tum. Mecmelbahr'ı yazayım dedim. Eğer bu yazım ile Mecmelbahr'ı unutanlara hatırlatabilir, bilmeyenlere anlatabilirimse mutlu olurum.

Mecmelbahr, Halil'ür-Rahman gölü ile Hasan Paşa Camii Şerifi arasındaki yerdir. Hz. İbrahim Makamı'nın kuzey kısmı... Yani Mecmelbahr, Gölbaşı dediğimiz semtin eski adıdır. Arapça olan bu ismin aslı Mecmu'el Bahr'dır. Anlamı ise, suların birleştiği, suların toplandığı, suların kaynadığı yer demektir.

Evliya Çelebi "seyahatname-si"nde Mecmelbahr'dan mesire yeri olarak bahseder. Memleketin ileri gelenlerinin, şairlerinin, tüccarlarının, söyleyenlerinin burada toplanıp nezih bir şekilde sohbet ettiklerini, hoş vakit geçirdiklerini anlatır. Çarşamba ve Cumartesi günleri öğleden sonraları da, erkeklerin gelmediği, yalnız kadınların gelip burada eğlendiklerini ve eğlenmelerini tasvir eder, ballandıra ballandıra anlatır. Söylenceye göre meşhur İskender'in komutanı Selefkos Urfa'ya gelip, burayı gördüğünde, doğduğu yer Edessa'ya benzetip (Edessa!... Edessa!...) diye haykırmış ve bundan ötürü de o tarihten sonra Urfa'nın adı Edessa olarak söylenmiştir.

Halil'ür-Rahman'ın suları bir menfezden geçerek Hasan Paşa Camii'ne doğru akar. Bu sular üstü açık, derin ve genişçe bir kanaldan geçerek Hasan Paşa Camii'ne, oradan da Gümrük Hanı'na gelir, doğuya doğru akarak Beykapı'sındaki bahçeleri sularlar. İşte göl ile camii arasındaki kısma "Mecmelbahr Çayı" denirdi. Üzerinde de "Dertli Dolaplar" vardı. Bu dolaplar, suyun akıntısı ile döner; kovalarına dolan suları en tepedeki curuna (depo) boşaltırlardı. Depoya dolan sular aşağı doğru basınçla iner, künklerle (borularla) şehrin muhtelif yönlerine doğru aktarılır, ne elektriğe, ne de motor gücüne ihtiyaç olurdu. Takriben dört metre çapında olan bu dertli dolaplar bir an durmaz, dönerlerdi. Dönerlerken de, gıcır gıcır ses çıkartırlardı, inilder gibi.. Dertten, mihnetten ya

1800'lü yıllarda Halil'ür-Rahman Gölü suyunun Mecmelbahr'dan doğuya doğru akışı ve solda Halil'ür-Rahman Hamamı

Halil'ür-Rahman Gölü suyunun Mecmelbahr'dan geçişinde yer alan su dolabı

da, yâr cefasından inler gibi.. Dertli Dolapların bu iniltileri, Mecmelbahr'ın mistik havasına ayrı bir ahenk katardı. Kurbağa vakvakları, bülbül sesleri, kuş cıvıltıları, ağaç yapraklarının hisirtıları ve nargile fokurtuları bu ses cümbüşünü tamamlardı.

Dertli dolapların döndüğü Mecmelbahr çayının her iki yakasında birkaç tane de yazlık kır kahvesi vardı. Burada Ulu Çınar ağaçları gökyüzünü kaputmaya çalışırken, iri gövdeli kavaklar minarelerle yarışır gibi ha bire uzamaya gayret ederlerdi. Sevdalı söğütler ise, bunların aksine, dalları ile suya

doğru eğilmeye çalışırlardı. Bir yar gibi suyu kucaklamak, suyu öpmek, suda susuzluğunu gidermek, su ile visale ermek isterlerdi; sanki... Kısaca, orası eşsiz bir değerd.

Burada görebilen bir göz, duyabilen bir kulak için her köşe bir tablo, her şey romantik her şey şairane idi... Beste beste müzik, deste deste gül; duyguların ifadeleştiği şiirdi, gazeldi, hoyrattı... Hatta hayald...

Kır kahvelerinde eski usul kerevetler dizi dizi dizilir; üzerlerine renk renk halılar, kilimler ve keçeler serilirdi.

1934 yılında Balıqlıgöl ile Dergah civarındaki bahçeler / Fotoğraf Albert Gabriel

Bağdaş kurup, yastıklara dayanan ehl-i keyf Urfalılar masal beylerini, masal şehzadelerini hatırlatırlardı. Sohbetlerine devam ederlerken de nargilelerini fokurdattır, mirralarını veya çaylarını damak tadını ala ala yudumlarırdı. Herkesin her davranışında, her hareketinde bir efendilik, bir temkin vardı. Hatta kahkaha ile gülmelerinde bile.. Urfa efendiliği, Urfa ağalığı, vakarı hâkimdi.

O zamanlar, esnafın çoğu, sıcak yaz mevsiminde ikindi olunca, dükânlarını kapatır; ikindi namazına giderlerdi. Namazdan çıkınca da, Mecmelbahr'a gelirlerdi. Günün yorgunluğunu giderir, dinlenirlerdi. Kahve müdavimleri genellikle nargile içerlerdi. Tömbeki kokusu nargile fokurtusuna karışır, tatlı sohbetlerin tatlı kahkahaları zaman zaman sessizliğe, eşsiz bir nağme katardı.

Etraf ve zemin alabildiğine yeşildi. Öbek öbek çiçekler renkleriyle tabloyu tamamlardı. Mirra kahvesinin tadı kadar kokusu da insanı başka dünyalara götürürken, bir köşeden (Urfa Divanı) bir cümbüşün tellerinde yankılanmaya başlardı. Bir girizgâhtan sonra başlardı hoyratlar, türküler ve gazeller, peş peşe... İnsanı cezbeder dinleyenler de gazeli tekrarlayınca orada muhteşem bir koro havası eserdi.

Yaşar Nezihe'nin:

"Sevdimse seni saffet-i vicdan ile sevdim

Bir lahza bile düşmedim ümmid-i visale..."

gazelinin yankıları hala kulaklarımda yankılanır.. O günleri, Mecmelbahr'ı, çocukluğumu hatırlarım ve bir de, o zamanlar anlayamadığım bu gazelin kulaklarımda kalan ahengini, sihrini düşünürüm. O zamanlar dinlediğimde mânasını anlayamamıştım ama bestesine, söyleyişine vurulmuştum, çocuk-geçlik arası devremde. Şimdi mânasını da anlıyor, sevginin böylesine saf, böylesine erdemli şeklini bir abı hayat iksiri gibi içmek istiyorum.

Bu âlem, bu ahenk, bu sohbetler akşam ezanının "Allah-u Ekber!" nidası duyuluncaya kadar devam ederdi. Akşam ezanı duyulunca, bir hareket başlar, mütevekkil gönüller huşu ile dolar, bir ağırbaşlılık, bir vakar içerisinde camilere doğru, sakin, telâşsız ve gamsız bir şekilde gidilirdi.

Mecmelbahr'ın sabah gün doğacağı vakit ile akşam gün batacağı zamanlarını çok sevdim. Anlatılmayan bir mistik havası, tabii güzellikleri, insana huzur veren görünümü vardı. Çok zaman sonra, Pier Loti'yi okuduktan sonra; keşke üstad bir de Urfa'mıza

gelmiş olsaydı; Mecmelbahr'da bir mirra ile bir nargile içmiş olsaydı, derdim.

Evet, Urfa Urfalığını kaybediyor derken bunları düşünüyordum. Her şeyden evvel, bugün, Urfa'nın bir Mecmelbahr'ı yoktur. Bir yeşil köşeyi, bir irem bahçeleri değerinde bir yeşilliği kuruttuk. Dertli Dolapları kaldırdık. Oraların uhrevî havasını bozduk. Bunları yaparken, yabancıların doğal güzelliklere, mahalli özelliklere geldiklerini düşünmedik. Düşünmedik ki, bugün orada yaptıklarımızın değil, yapmak istediklerimizin çok daha mükemmelleri kendi memleketlerinde var.

Ama şair, "Yıkılmadan yapılmıyor, neyleyim." demiş. Zahir, bizimki de öyle oldu. Nice yıllara sağlıcakla kalam.

MEHMET AKİF İNAN

Muhammed Burhan GERGER

“Bir uyku bölmezse anılarımı,
Korkarım çıldırtır bu hayal beni.”

Ne zaman Akif İnan adı geçse bir yerlerde, zihnimin içersinde koşturup durmaya başlar bu dizeler. Benim için Akif İnan'ın ruhuna hâkim olan duygu da bu şekilde özetlenebilir. Onun için yine bu sözlerle başlamak istedim güzel bir adamı anlatmaya çalışacakken.

Bir hemşehrisi olarak onunla gurur duyduğumu söylemeden tek kelimem abes kaçmaz. Urfa'da 1940 yılında dünyaya gelmiş sözlerindeki tenhalıktan şiir kitabı yapan adam. Memleket, onda her ne kadar bir sevda halinde ömür boyu sürse de memleketinden ayrı kalacağı bir ömür yaşayacağını muhtemeldir ki kendisi de farkında değildi.

Büyürken bir yandan da özellikle divan edebiyatı, halk edebiyatı gibi kadim geleneğimizin eserlerinin tadını almaya başladı. Tabii sadece bununla yetinmeyip bu geleneğin temsilcilerinden olmaya adanıyor kendisini. Daha lise yıllarında bu idrake erişmiş bir genç olarak düşünür ve bir lise öğrencisi görünüşüyle mukayese edersek aslında ne kadar da olgun bir karakteri olduğunu da buradan anlayabiliriz.

Urfa'ya sığınmayıp da toprağından şair biten Maraş'ın halına dâhil olduğunda lise yıllarının son demindeydi. Kimileri kavgaya der, kimileri farklı meselelerden bahseder ama asıl olan insanın kaderi nereye yazılmışsa er ya da geç bir şekilde oraya gider. İşte Urfa Lisesi'nden Maraş Lisesi'ne sürgün edilmesi bana göre bir yandan da en kıymetli ödüllere olmuştur. Çünkü yürümek üzere çıktığı yolda Maraş Lisesi ve can dostları, onun koşmasına vesiledir. Necip Fazıl gibi bir ustanın kelimelerinden nasiplenmiş, yakın çevresinde çokça bulunmuş ve şairliğinin mayasına Necip Fazıl sihri bulmuştu.

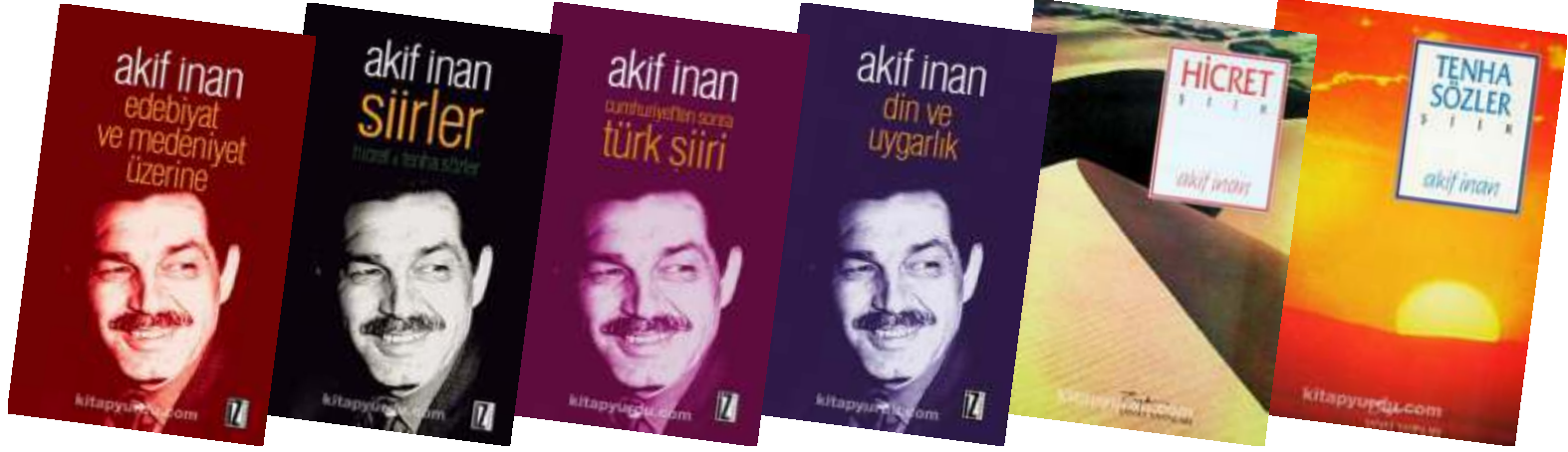
Çeşitli vesilelerle bir araya gelirler arkadaşlarıyla. Şiir konuşurlar, aşk konuşurlar, memleket konuşurlar. Saatlerce süren tartışmaları olurdu, bitiminde sarılarak ayrıldıkları.

M. Akif İnan ŞURKAV'ın düzenlediği bir konferansta / 1992

Bugün tartışma deyince aklınızda neler canlanıyor, değil mi? Muhabbetleri vardı azık olarak her zaman. Yokluk zamanlarında, kaos zamanlarında hep birbirlerine sırtlarını yaslayıp yaşamaya çalışan bir ekipti onlar. En kati oydu bu muhabbetler esnasında. Geleneğin, ahengin şiire en çok yakışan şey olduğunu ve hatta bunun hayati bir unsur olduğunu savunup duruşundan taviz vermezdi başlarda. Sonra ısındılar birbirlerine ve alıştılar adım adım. Herkes bir diğerinin sözünde buldu kendini, hepsi birbirinde ağırladı kendisini.

Arkadaşlarına ve tanıyanlarına sorulduğunda gerek üslup gerekse hal ve hareketleri itibarıyla Necip Fazıl'dan renk aldığını gayet net bir şekilde ifade ederler. Kullandığı temiz Türkçe, bir kez dahi dinleseniz günümüzde en ağır

seslerle kuşatılmış kulaklarımızın kurtarıcısı olacaktır. İnternette çeşitli konferansları, kendi sesinden olan şiirleri ve programlarının kayıtlarını bulmak hiç de zor değil.

Hicret onun için sadece bedenen bir göç değil, ruhunun kaygılarıyla ortaya döktüğü bir eser haline de geliyor zamanla. Edebiyat dünyamıza çok fazla eser bırakmamış olması bugün birçok edebiyatçının da üzüldüğü bir durum. Onun gibi bir kalemin çok daha fazla eserleri olmalı, nesillerce okunmalıydı ancak Akif İnan her şeyde olduğu gibi edebiyatta da az ve öz davranmayı tercih etmiş zannımca.

Sözleri, edebiyat dünyasında taklit edilmesi çok zor ve belki de imkânsız olan bir şairdi. Şiirlerinde her duygunun tınısını ve hepsinde muhakkak kendimizden bir parçayı bulacağımız kadar kıymetli bir kalemi vardı. Birikimini öylesine güzel, öylesine hafif ve öylesine çarpıcı bir şekilde kâğıda dökmüş ki her kelimesinin üstünde bir efsun giyili duruyor. Sizin onu keşfetmenizi bekler halde üstelik.

Günümüzde türeyen "Ben sadece yazarım, başka bir şeye karışmam" kıvamındaki isimlere ya da belirli görüşlerin militanı olarak yaşam süren kişilere tepkisini onlarca yıl evelden yaptıkları ve yaşantısıyla göstermişti. Hatta öylesine ağırlığını koymuştu ki oraya, kuruculuğu ile uzun bir süre

başkanlığını yaptığı Eğitim-Bir ve ayrıca Memur-Sen onun bugün hâlâ isminin yaşamasında ne kadar acı ki edebiyattan fazla hak sahibi.

Üzülerek, utanarak ve halimize acıyarak söyleyeceğim. Bugün Akif İnan'ın ve benim memleketimde, Urfa'da, değil herhangi birisini lise mezuniyetini edinmiş talebeleri dahi koldundan tutup da çevirdiğinizde "Kardeş, Akif İnan kimdir?" diye sorduğunuzda ne yazık ki alacağınız cevap çok büyük çoğunlukla aynı olacaktır: "Abe yani hastahanası var, okulu var ama bilmiyem kimdir valla!"

Derdim orayı, burayı kötölemek değil ama böylesine müstesna, böylesine kalender, böylesine kaliteli bir ismin kime ait olduğunu bilmeden yaşamak veya o şahsiyeti unutmak bir şehrin hemşerisine yaptığı en büyük haksızlık ve kendisine ettiği en büyük zulüm olacaktır.

Oysa bize sadece sözleriyle değil; duruşu, karakterli olmayı, abiliği, dostluğu miras bırakmış bir adamdı o. Günümüzde en çok hasretini çektiğimiz önder olabilecek, itidalli bir şekilde insanların önüne yol çizip onlara sağ salım hedefe varma güvencesi verecek nadir kişilerden birisiydi Ağa. Nuri Pakdil böyle diyormuş kendisine: Ağa.

Kadim şiir geleneğinin büyük temsilcisi olmaya ant içmiş vaktiyle. Şiirlerinde hep eskilerden kalma bir nahiflik, tatlı bir duygu soluğunu tadarsınız hemen. Öylesine dolu, öylesine içlidir hep sözleri. Okudukça esiri olursunuz, okudukça kendi kahramanınız olursunuz. Sihirlidir hakikat Akif İnan'ın şiirleri.

Ölümlerin hep erken olduğu, gidenlerin hep bir şeyleri eksik bıraktığı veya yapacak daha çok şeyi olduğunu söyler dururuz. Akif İnan bu konuda zirvedir, en büyük örneklerdendir. Bizlere kattığı ve bıraktığı onca şeye rağmen bence yaşasa çok daha fazla şeylerle günümüzü zenginleştircekti. Ancak takdir... Takdire söz geçmiyor.

Nihayet:

Biz, bugün Kudüs'ü senin kadar anlayamadık ey Kudüs Şairi! Dilimize pelesenk olabilecek acıklık ve durulukta biriktirdiğin kelimelerinden bir nebze paylaşacağım. Allah sana, güzel adamlara ve bize rahmet ve merhamet etsin. El-Fatiha!

"Kim demiş her şeyin bitişi ölüm?

Destanlar yayılır mezarımızdan!"

Göbeklitepe'deki Taş Kolyelerden Bugüne TAKILARIN GİZEMİ

“Gerdana İnciler Dizmek”...

Misbah HİCRİ
Emekli Öğretmen
Şair - Yazar
misbahhicri@hotmail.com

Sizler bir köy yerinde, genç bir kızın gerdanına boncuk dizmenin ne demek olduğunu bilemesiniz? Nedeni sadece sizi ilgilendirmedeği gibi belki bunların farkında olmayışınızdır. Bir köy yerinde yaşamadıkça onun tadına, güzelliğine varmak mümkün değil...

Genç kızların, gelinlerin asırlardan beri tercih ettiği; kehribar, bağa ve çeşitli taşlardan oluşan, gerdana dizilen madenlerden en kıymetlisi incidir. Genç kızlar onu saflığın ve masumiyetin simgesi kabul eder o duygu ve hazla gerdana incileri dizerler. Organik bir madde olduğunu bilmeseler de inci, diğer kıymetli bilinen taşlardan farklılığı ile dikkat çeker.

Bir efsanevi söylemle incinin buluttan bir damlacık olarak denize düştüğünü, denizin enginliğine bakıp utandığı söylenir. Denizin karşısında “ben neyim ki onun varlığı karşısında benim esemem bile anılmaz” demiş, kendi kendine. Kendini küçük gördüğü için midye kalbini açtı, damla içine düştü ve kurudu. Kader onu öyle bir yüceltti ki denizin dibinden aranarak bulundu, kralların, sultanların tacına sıra sıra dizildi.

İncinin doğal olarak istiridye ya da midye gibi deniz canlılarının kabuklarının içerisinde; kum tanecikleri, kabuk parçacıkları gibi yabancı maddelerin girmesiyle oluştuğu, bilimsel araştırmaları sonucu tespit edilmiş... Bu deniz hayvanları kendilerini korumak için ilk olarak konkolin (concholin) adı verilen siyah renkte bir salgı ürettikleri bilimsel bir söylemdir.

Daha sonra neyker (nacre) adında beyaz renkli bir salgıyla da maddenin üzerini iyice kapatır. İşte bu organik madde elimize geçtiği zaman paha biçilmez bir değer taşıyan “inci” denir adına. İncilerin fazlasıyla sevilmesi maddi değerinden ziyade ak gerdan da bir başka değer bulmasıdır. İnciler öyle sevilmiş ki sevgilinin ağzından dökülen kelimeler bile incilerle özleştirilmiş. Halk arasında halen bir deyim olarak kullanılır, “inciler döktürmek.”

İncilerin saçıldığı zamanlar tehlikenin olduğu olayla-

rının geliştiği zamandır. İşte o zamanlar inciler için saraylarda dönen entrikalar nice insanın canından olmasına neden olurmuş. Maddi menfaat uğruna uğraşarak elde edilen incinin ana maddesinin bir gün ilaç olarak içinde bulunan kal-siyum karbonatın insanların sağlığına yardımcı olacağı, manen huzur vereceği kimin aklından geçirdi.

Köy kızlarını, küçüğü-büyüğü takılarla süslediğinde onu bir farklılık kabul eder. Adı inci olsun yeterli. Onun için gerçeği sahtesi önemli değil. Zaten şimdi onları ayırt etmek bile mümkün değil. Aslında takının çıkışı şehir denilse de tarihin derinliğinde kırsalın bunun öncülüğü yaptığı gerçeği inkâr edilemez. Dolayısıyla takı hemcinsler arasında ki yerini bulmuş ve onlarla içselleşmiştir. El becerisi, hayal gücü, gönül gözü ile şekil bulmuş ellerinde.

İnsanların varlığından bu güne bir şekilde “uğurlu” deyip, renklerine göre incilere, taşlara anlam verip değerlendirmişlerdir. Bu işi kendine meslek edinin uzmanlaşan kişiler, incileri renklerine göre farklı anlamlar geliştirip hanımların beğenisine sunmuşlardır. Şehirli hanımlar incinin renklerine göre anlamlandırılmasını çok manidar bulurlar. Cıvil cıvil renkleri şıklığın ve zarafetin sembolü olarak kullanmışlardır.

Beyaz incinin sağlığın simgesi olduğu, krem inci mutluluğu, mor incinin servetin belirtisi, siyah inci bilgeliğin göstergesi kabul edilir. Sarı incinin mutluluk getirdiğini, effatun incinin sevginin göstergesi, turuncu incinin ise zenginlik getirdiğini, pembe incinin aile saadetinin simgesi olduğu vurgulanır. Lakin âşıklar hiçbir renge bakmadan kendini inciye sevdiğini sedefe benzeterak dile gelir. “İnci menem / yar sedef inci menem / Baş koyup yar dizine / Can versem inci menem.”

Lakin kırsalın yokluğu için takana ayrı bir haz verir. Çocuğa, gence bakmaz. Çerçi geldiğinde, sahtesi gerçeğine bakılmaz bir inci-boncuk alıp takmayı arzu eder. Ne küskünlüklere tanık oldum, köy yerinde. Anneleri babaları ala-

madığı için, sahte de olsa bir dizi inci alabilmenin sevincini yaşamayanların, inci gibi dizilen gözyaşlarını gördüm. "Yüz incidir / Düş sedef, yüz incidi / Aslı sarraf olmayan / zan eder her taş incidir" Sözleriyle aşığın sitemine katılmamak elde mi?

Yaşamın en güzel anlarıdır, özene, bezene gerdana inci dizmek. Düğün olur, bayram olur, seyran olur bir yerlerde saklı durur. Onlar ki uzak diyarlardan getirtilmiş bir hediyedir, sevdasının dilidir. Bir sır gibi saklı durur bir köşede. Çeyiz sandığı açıldığında kendisine yakıştırarak gerdana dizer.

En güzel hediyedir ipe dizilmiş billurdan inciler. Hayallere, düşlere renk katmadır. Sevdasının dile gelmesidir. Rengârenk boynunda ışıdıkça kendinde bir farklılık hisseder. Bazen bir dizi kehribardır, bazen bağadır. Bazen tornadan çıkmış fiberdir. Onun için ne olduğu önemli değil, önemli olan boynunda bir şeylerin olması, boncuk, kolye, inci. Düşündükçe okşar, sırrına ortaktır. Bir imgedir mutluluk düşler...

Yalnız boynunda değil, evinin duvarlarını da kendinden bir parça kabul ederek, bir köşesini de bu düşünceyle süsleme uğraşı verir. Nakış, oya, el işleriyle gönül köşesini. Baharın ortasında sıcakların kendini hissettirdiği zamandır. "Üzerlik" (nazar otu) bitkisinin üzerinde boncuk gibi duran çiçekler koparılır. İğneden geçirilerek ipliklere dizilir. Başlı başına bir titizlik bir hassasiyet ister. Zamanı geçince bu bitki kurumaya başladığını ve elde un ufağına dönüşeceğini bilir. Onun için erken ve hızlı davranır. İşte onun için daha yeşilken toplanır ve sıra sıra inciler gibi iplere dizilir. Sonra uçlarına ve yer yer aralarına kırılmış renkli kumaşlar eklenerek gönülden desenler kazandırılır.

Binlerce yıl öncesinden duygularını, özlemlerini, sevgilerini, arzu ve isteklerini dillendiremedikleri için kadınlar genç kızlar bunu saç örgülerine taktıkları, boyunlarına dizdikleri inci, boncuk, mercan dizeleri ve kolyeleri ile dile getirmişler. Üzerlikten yapılmış ve halk arasında ğamil (süs) adı verilen takılar, hem onların duygularını dillendirir hem nazardan kendilerini koruduğuna inanmışlar.

Bir figür olarak oyaya yansırken, kilimlerde desen desen şekillenmiş. Kulakta küpe, parmağında yüzük, gerdanında bir mesaj olmuş, kendine has renk ve özgün motiflerle. Köy yerinde en kötü şeylerden biri kızın gerdanlık olarak kullandığı boynundaki inci boncukların kopmasıdır. Suçluluk bir yana köy yerinde belaya davetiye çıkarmaktır. Bu kızın bir yanlış hareketinde bulunmuş olması veya birinin onu zora sokmasının işaretidir.

Neolitik Dönemden Kalma Boncuk Taş Kolye

Urfa yöresel takılardan inci gerdanlık

Göbeklitepe ve Nevali Çori'de bulunan 12.000 yıl öncesine ait taş boncuk kolyeler ilk takılar olarak tarihte yerini almıştır. Doğada kendi başına başıboş duran minik minik taşlar bir gün toplanıp kadınların gerdanlarına dizileceklerini hiç mi hiç düşünmezler. Genç kızlardır onlara canlılık veren. Biziz onlara hayat, biziz onları okşayıp değerli kılan. Toplanan çeşitli bitki kökleri, yapraklar, çiçekler padişahlara krallara taç bile olmuş. Zamanla bunlar altına, gümüşe dönüştürülmüş. Bunlar doğada sesiz ve sakin dururken, onlara uzanan eller kendi güzelliğine katkı yapar, övünç eder kendine...

Kadın, hayatın her alanında kendine yakıştırma anlamında doğanın tüm gizemini kullanmış. Kayadan kına, çiçeklerden boya elde ederek yaşamı renklendirmişler. O taşları, boncukları, bitkileri sağlık için olduğu kadar nazardan, kem gözlerden korunma adına kullanmışlar. Bu takılar insan bedeninde yalnız kalmamış dillerde türkü olmuş, ezgi olmuş, hasretle bakılmış onlara. O cansız taşlar doğada sesiz sakin dururken türkülerde canlılık bulmuş, gönüller de yer etme adına hediye olarak sunulmuş.

Kimi zaman kadınların boynunda gördüğümüz çeşitli şekillerde dizilmiş takılar, yalnız süs için değil kimi zaman kadınlar onlardan şifa ummuşlardır. Sütü olmayan kadınlar "süt boncuğu" adı altında boyunlarına astıkları taştan medet ummuşlardır. Bazen elemi kederli kaldıramayacak, rengi sararmış ıstırap çeken

kadın boynunda "kan boncuğu, nazar boncuğu" taşıdığına tanık olursunuz.

Bu takılar yalnız kadınlar genç kızlar için değil, kötülüklerden korunmanın bedeli olarak atların ve ineklerin boyunlarında bu tür takılara tanık olursunuz. Çünkü at evin uğurudur. İnek eve verdiği sütle saygındır. Dolayısıyla onlar aileden biri gibi korunur kıymetleri bilinir. Bu vesileyle insanlara verilen değer kadar o hayvanlara değer verilerek onlardan faydalanma yollarına gidilir.

Bir zamanlar inci-boncuk için atar pazarındaki küçücük sıra sıra dükkânlarda asılı bir şekilde dururdu. Değişen ekonomik koşullar, onları kuyumcuların vitrinlerine taşıdılar. Oysa günümüzde esas onların her türlüünü bulduğumuz yer bijuteri adı verilen dükkânlar. Genç kızlar bu dükkânlara uğrayıp zevklerine göre takılarla çıkarlar.

ANILAR-ANEKDOTLAR

Edibe (KÂHYA) AYDIN
Emekli Öğretmen

Doğumumda Bahşışı En Çok Kim Aldı?

Türkiye'nin en sıcak illerinden biri olan Urfa'da; yılın en sıcak günlerinden birinde 4 Temmuz 1949 günü, ilk çocuklarının doğumunu heyecanla bekleyen Müslüm-Fatma Kâhya çifti; alışılmış bir kuralla eve mahalle ebesini çağırırlar. Fakat ebe, doğumun zor olacağını ve hastaneye gitmelerini önerir. Genç anne hastaneye götürülür. Atmış sekiz yıl öncesine dönersek, her aile ilk çocuğunun oğlan olmasını ve babasının adını vererek, soyunun devam etmesini istemektedir. Yirmi sekiz yaşındaki genç baba adayı Müslüm de aklına kız ihtimalini getirmeden hastane odasının önünde beklemektedir. O yıllarda ultrason olmadığı için çocuğun cinsiyetini önceden belirlemek imkânsızdı. Babasının adını vereceği oğlunu kucağına alacağı anı beklerken dakikaları saymakta ve gözünü saatten ayırmamaktadır. Bir ara cebinden bir demet para çıkarıp saymaya başlar. Bunu göz ucu ile takip eden hasta yakını, merak edip sorar.

"Bu kadar para ile neden buraya geldin?"

Heyecandan eli titreyen baba, say-

dığı parayı cebine koyarken:

"Birazdan oğlum olduğunu müjdeleyecekler. Çalışanlara bahşış olarak dağıtacağım."

Bu cümleyi duyanlar, duymayanlara mı söyledi, yoksa çocuk sahibi olacak ailenin ekonomik durumunun iyi olduğunu daha önceden hastane personeline bildiren mi oldu? Çünkü hastane odasının önünde heyecanlı bir olay yaşandı. Önce bir hemşire odadan çıktı.

"Müslüm Bey gözünüz aydın bir oğlunuz oldu!"

Bu haberle gözleri parlayan baba, elindeki paraları bir anda çevresindeki hastane personeline dağıttı. En büyük miktarı da oğlunu kucağında getirecek hemşireye sakladı. Aradan yaklaşık yarım saat geçince hemşire kucağında bebekle odadan çıktı. Hemşire kendisine hızla yaklaşan babanın kucağına bebeği verirken; formasının cebine uzanan eli fark etti.

"Teşekkür ederim. Çok tatlı bir kızınız oldu. Uzun ömürlü ve sağlıklı olsun."

Bu cümleyi duyan babanın gözlerindeki ışıltı kayboldu. Gözlerinden iki damla yaş yanaklarından süzüldü. Sonra bebeği bağrına bastırdı. Ağzından şu sözcükler döküldü:

"Ben kız adı düşünmemiştim."

Bu sırada hastanede görev yapan Doktor Hazım Açıanal:

"O zaman bebeğin adını vermek bize düştü. O'na anlamlı ve güzel bir isim verelim. Adı Edibe Handan olsun" Dedi.

İşte "oğlun oldu" diye hemşirelerin şaşırttığı baba, kızına doktoru tarafından verilen Edibe ismiyle mutlu oldu.

İsimlerin insanların kişiliğini etkilediğine inanan biri olarak bana "Edibe" (bayan edebiyatçı) anlamına gelen ismimi veren Doktor Hazım Açıanal'a saygılarımı iletiyorum. Çünkü edebiyat, şiir benim hayatımın bir parçası olarak ismimle özdeşleşerek edebiyatçı olarak anılmamı sağlamıştır.

Bana Öğretmenini Söyle Sana Kim Olduğunu Söyleyeyim

Bundan tam 60 yıl önceydi. Henüz 10 yaşında, o zamanki okul forması olan siyah önlüklü, beyaz yakalı ve saçlarının iki tarafına takılmış beyaz kordelalı küçük bir kızdım. Okula henüz altı yaşına basmadan başlamışım. Komşu çocuklarının kitaplarını gördükçe ağladığım için, babam beni ders yılının ortasında misafir öğrenci olarak okula göndermiş.

Kısa sürede okumayı öğrendiğim için yılsonunda kaydımı yaparak ikinci sınıfa göndermişler. Üçüncü sınıfa nasıl geldiğimi çok iyi hatırlayamıyorum. Üç yıllık okul anımda aklımdan çıkmayan tek şey alfabemizdeki yirmi dokuz harfin öğretmenim tarafından kara tahtaya yazılıp çubukla harflere vurarak okutmasıydı. Öğretmenimle ilgili hatırladığım ise öğretmenimin pırl pırl boyalı ayakkabıları ve ütülü pantolonuydu. Üçüncü sınıfın ortalarına kadar ders kitabından başka hiçbir kitabım olmadı ve okumadım.

Okul ile evimizin arası bir Anadolu şehri için uzak sayılırdı. İyi okul, kötü okul ayrımı o zaman da vardı. Babam akraba çocuklarının gittiği okulda daha iyi bir eğitim alacağını düşünerek beni Urfa'nın o zamanki en iyi okullarından biri olan Şehit Nusret İlkokulu'na yazdırmıştı. Urfa'da ne özel okul, ne de bu kavram olmadığı için her düzeyde ailenin çocuğu aynı okula devam ediyordu. Yani zengin, fakir, cahil, eğitilmiş ayrımı yoktu. Benim sıra arkadaşım sağlık müdürü olan bir doktorun kızı idi. Advıye ile çok iyi arkadaş-tık. Benim annem okur-yazar, babam-sa ilkokul mezunuydu.

Buna rağmen arkadaşlık etmemizi engelleyen hiçbir sorunla karşılaşmadım. Advıye ile beni birbirimize yaklaştıran en önemli faktör, ikimizin de çok başarılı öğrenciler olmamızdı. Sınıfımızda 42 öğrencinin sadece 9'u kız idi. Okul çıkışı Advıye ile birlikte çantamızı bugünkü gibi sırtımıza değil, elimize alarak yürürdük. Çünkü çantamız kahverengi boyalı, dikdörtgen prizma şeklinde tahtadan yapılmıştı. Köşele-

rinde çarpma sırasında çantaları koruması için sarı, piriç köşebentler vardı. Taşınması biraz zor olsa da, kitap ve defterlerimizin kırılmadan düzenli taşınması açısından bugünkü çantalardan daha koruyucuydu.

Advıye ile okuldan çıktıktan birkaç dakika sonra

-Edibe benimle gazete almaya gelir misin? Gazete alacağım yer çok yakın, dedi.

-Neden olmasın, gidip gazeteyi alalım, dedim. Urfa'nın Sarayönü denilen merkezi yerinde köşe başındaki Işıklar Kırtasiye'deki Faruk Amca herkesle arkadaş gibiydi. Akşam saatlerinde ve okul çıkışlarında insanların arı kovani gibi uğradıkları bir yerdi.

Biraz sonra kalabalığın bir ucunda biz de gazete almak için sıraya girdik. Uzanan eller, madeni para sesleri, Faruk Amca bir Hürriyet, bir Tercüman sesleri arasında tezgâha yaklaşmıştık. Advıye:

-Faruk Amca, on iki numara, dedi.

Faruk Amca'nın katlanmış gazeteyi uzatmasıyla Advıye'nin gazeteyi onun elinden alması bir oldu. Birlikte yürümeye başladık. Yol ayrımında "Yarın buluşmak üzere" diyerek Advıye ile vedalaştık.

Eve geldim, ödevlerimi yaptım. Uyuma vaktim geldiği halde uyuyamıyordum. Çünkü en iyi arkadaşım Advıye parasını vermeden gazeteyi almıştı. Buna çok üzülmüştüm. Ben onun çok dürüst olduğuna inanıyordum. Eğer düşüncüklerim doğru ise onunla bir daha arkadaşlık etmeyecektim. Merakımı yenmek ve gerçeği öğrenmek için kararlıydım.

Ertesi sabah okulda arkadaşşıma hiçbir şey sormadım. Okul çıkışı yine gazete alıp almayacağını sordum. Soruma olumlu cevap verince kalbim küt küt atmaya başladı. Biraz sonra yine Faruk Amca'nın dükkânının önündeydik. Advıye yine "on iki" dedi, gazeteyi aldı ve yine para vermedi. Artık şüphem kalmamıştı. Arkadaşım gazetenin parasını kalabalıktan istifade ederek

ödemiyordu. Dayanamayıp sormaya karar verdim.

-Advıye iki gündür gazete alıp neden para vermiyorsun Yaptığın davranışın adına ne denir biliyor musun?

Advıye elindeki tahta çantasını benimki ile tokuşturup kahkahalarla gülmeye başladı. Sinirlerim daha da bozulmuştu. Yaptığı davranıştan dolayı gurur duymuş gibi bir hali vardı.

-Neden gülüyorsun? Yaptığın bu davranıştan sonra ben artık seninle arkadaşlık yapmamaya karar verdim.

Advıye daha çok güldü, sonra da çantasını yere koyup bana sarıldı.

-Ah Edibe, sen neden para vermediğimi anlamadın mı?

-Hayır, anlaşılmayan bir şey yok. Gazeteciyi kandırdın.

-Benim canım kardeşim nasıl anlamadın? Biz bu gazeteye aboneyiz.

Hayatımda abone sözünü ilk defa duyuyordum. Çünkü bizim mahallede gazete satılmadığı gibi, gazete okuyan da yoktu.

-Hiç bir şey anlamadım. Abone ne demek?

-Gerçekten bilmiyor musun? Bir ay boyunca gazeteyi alıyoruz, bir aylık ücretini toptan ödüyoruz.

Advıye biraz daha ayrıntılı bilgi verince düşüncelerimden dolayı utan-dım, ondan özür diledim. İşte hayatımı değiştiren, unutamadığım hatıram "Abone" kelimesi ile yıllardır sürüyor.

Eve geldim. Yaşadıklarımı babama söyledim. Gazeteye abone olmak istiyorum dedim. Babam:

-Kâğıt parçasına para verilir mi? Gazeteyi ne yapacağız? dedi. Ertesi gün okulda öğretmenimi görünce "Acaba söylesem mi" dedim. Sonra çocuk cesareti ile yanına yaklaştım. Çekinerek:

-Öğretmenim bizim sınıf için bir gazete abone olalım mı?

Öğretmenim bu soruma biraz da şaşırarak;

-Edibe, sen gazete okumak istiyor musun? Dedi.

-Evet öğretmenim, hem de çok istiyorum, dedim.

-Akşam okul çıkışı seninle konuşacağım, dedi.

Çıkış zilinın çalmasını beklemek bana yıl kadar uzun geldi. Acaba bana çok mu kızacaktı? Belki de ders kitapların ne güne duruyor? Gazete okumak da neymiş, diyecekti. Okul çıkışında düşüncelerimin tam tersi oldu. Öğretmenim elime yedi buçuk lira verdi. Tanesi yirmi beş kuruştan bir aylık gazetenin parasıydı bu.

-Edibe git, gazeteye abone ol, eve giderken gazeteyi al, evde oku, önemli yerlerini de sınıfa getir ve arkadaşlarına oku, dedi.

Çok şaşırdım. Parayı alıp Advıye ile birlikte Faruk Amca'ya gittik. Benim abone numaram da 49 oldu.

Gazeteyi her okul çıkışında alıyordum, koşarak eve gidiyordum. Okula önemli bir bölüm götürülebilmek için gazetenin her yerini dikkatle okuyordum. Mahallede kimse gazete almadığı için, okuduklarımı ben evdekilere, evdekiler de mahalledekilere anlatıyorlardı. Merak edenler eve gelip benden ayrıntılı bilgi istiyorlardı. Özellikle de resimli haberler ilgilerini çekiyordu. Beni gazete ile tanıştıran öğretmenim gazete parasını altı ay boyunca verdi.

"Gazeteye para verilmez" diyen babam, hem gazetenin parasını vermeye, hem de gazeteyi çok dikkatlice

okumaya başladı. Öğretmenim okula götürdüğüm gazete yazılarını panoya asıyordu. Daha sonra sınıfta "Cıvıltı" adlı bir gazete çıkarmaya karar verdim. Arkadaşlarımdan aldığım yazılara, çoğunu benim hazırladığım şiir ve yazıları da katarak ayda bir olmak üzere gazeteyi çıkardım.

Gazetem birine yazdığım gökyüzü adlı şiirimi öğretmenim beğenerek yerel bir gazetede yayınlattı. Daha sonra beni şehir kütüphanesine üye yaptı. İçimdeki kıvılcımı ateşleyen bu olaylar beni yazmaya teşvik etti. Yıllardır derslerimde materyal olarak şiir, öykü, drama ve okuma parçalarını yazarak öğrencilerime kendimi daha yakın hissettim. Daha doğrusu kendi yazdıklarımla daha başarılı bir öğretmenlik yaptım.

Okumayı sevmenin temelini atan öğretmenimi rahmetle anıyorum. Çünkü üç yıldır yazdığım, birinci sınıflar için, on kitaptan oluşan okuma dizisinin binlerce çocuk tarafından okunması kelimelerle anlatılmayacak bir hazzı yaşamama neden oldu. Bu kitabın her cümlesinde üçüncü sınıfta tanıştığım gazetelerin, okuduğum kitapların beynimdeki birikintileri olduğunu düşündüğümde, öğretmenin bir insanın hayatındaki önemini daha iyi anlıyorum. Aradan yarım asır geçmesine rağmen, öğretmenimi ve "abone" kelimesini unutamiyorum.

Öğretmenime ve kendi mesleğime duyduğum hisleri anlatan, 1982 yılında yazıp ona armağan ettiğim "eller" şiirimi bu kez bütün öğretmenlere armağan ediyorum.

ELLER

Eller var ki saygı ile öpülür.
Eller var ki kin nefretle itilir.
Eller var ki bin yıllık eser yapar.
Eller var ki ilklere imza atar.
Eller var ki acımızı dindirir.
Eller var ki gücümüzü artırır.
Eller var ki ilk kalemi tutturur.

Hepsinde on parmak var.
İlk bakışta hepsi aynı görünür.
Farklı olan eller her toplumda bilinir.
Bu eller ki bir öğretmen elidir.
Minnet ile şefkat ile öpülür.

60 Yıl Önce Urfa'da Çocuk Kütüphanesi Vardı Desem İnanır Mısınız?

Bu yıl 26 Mart 01 Nisan arasında kutlanan Kütüphaneler Haftası'nın amacına uygun kutlanması sözde kalmamalı. Ülkemizin her yerinde özellikle Çocuk Kütüphaneleri açılmalı. Hafta sonları, anne babalar çocuklarını spor salonlarına götürmeye başladılar. Çünkü; gerek devlet, gerekse özel spor alanları çoğalmaya başladı. Ama çocuklara kitap sevgisini aşılayacak kütüphaneler hala çok az.

Yıl 1957-58 yani tam 60 yıl önce ben ilkokul üçüncü sınıftayım. Urfa'da Çocuk Kütüphanesi vardı. Ben kütüphaneye gidiyor, istediğim kitabı oku-

yordum. Sonra da istediğim kitabı alıp eve getiriyordum. İki fotoğraf götürün herkes kütüphaneye üye olabiliyordu. Okuduğumuz kitabı belirli bir süre sonra iade ediyorduk. O yıllarda okuma alışkanlığı kazandırmaya daha önem veriliyordu. Kütüphane görevlisi yanımda bir arkadaş götürürsem bana, bir yerine iki kitap veriyordu. Ben de daha fazla kitap almak için; yanımda mutlaka bir arkadaşımı götürüyordum. On kitabı okuyup, babama anlattınca bana yeni bir kitap alıyordu.

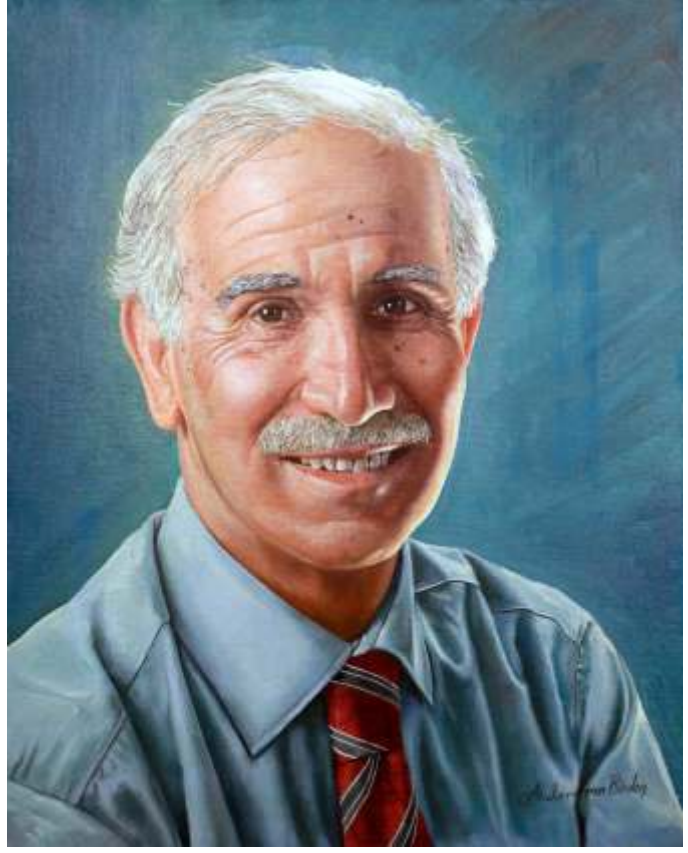
Aradan altmış yıl geçmesine rağmen okumaya özendirilmek yerine kü-

tüphaneler kapatılarak bu alışkanlık yok edilmeye çalışılmaktadır. Sivil toplum kuruluşları, mahalle muhtarları bu işe destek olmalı, çocukları kitaplarla tanıştırmalı, okuma alışkanlığını yeniden kazandırılmalıdır. Okullarda bu çalışmalarını görüyoruz. Ailelerin de; kitap okuyarak çocuklarına örnek olmaları gerekir. Çünkü en kalıcı öğrenme, görerek, örnek alarak öğrenmedir. Çocuklara Çikolata Yerine Kitap Almaya Ne Dersiniz...

Urfa'nın Kültür Şovalyesi AHMET CİHAT KÜRKCÜOĞLU

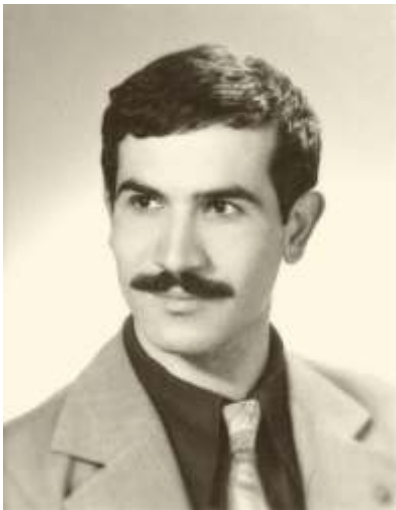
Mehmet KURTOĞLU
Şair-Yazar
Vakıflar Genel Müdürlüğü
Yayınlar Müdürü
kurtoğlu.mehmet63@gmail.com

▲ Yağlıboya Resim: Abdurrahman Birden

Şehirlerin siyaset, sanat ve ekonomik hayatını şekillendiren büyük aileler vardır. Şehrin tarihi, bir nevi bu ailelerin tarihidir. Öyle ki şehre siyasi, kültürel ve ekonomik olarak damga vuran bu ailelerin hikâyesi, şehrin hikâyesidir. Özellikle kadim şehirleri tarih boyunca aristokrat veya eşraf dediğimiz belli aileler yönetmiştir. Bu aileler bir şehri bazen yüz, yüz elli yıl yönetmiş, güç kaybına uğradıklarında onların yerini başka aileler almıştır. Bugün dahi Avrupa'da güçlü aristokrat aileler şehrin yönetiminde söz sahibidirler. Örneğin İngiltere ve Fransa'da aristokrasi çok güçlüdür. Siyaset, sanat ve kültürde güçlü ailelerin etkisi devam etmektedir.

Urfa, Roma döneminde şehir krallığı olarak tarih sahnesine çıktığı

günden bu yana hep belli aileler tarafından yönetilmiştir. Örneğin Edessa Krallığı dönemin belediye meclisinin şehrin eşrafından seçildiği, yine şehrin dini ve kültürel hayatını şehirdeki zengin toprak sahibi birkaç ailenin şekillendirdiğini görmekteyiz. Şehrin bugün dahi geleneksel yapısının çok güçlü olmasında tarih boyunca etkili olmuş zengin ve köklü ailelerin etkisi vardır. Bir şehir düşünün iki bin yıldır şalvar ve puşu takmakta, iki bin yıldır hisar içinde ve bir kalenin eteklerinde varlığını sürdürmektedir. Segal, kutsanmış şehir Edessa kitabında belediye meclisinin şehrin toprak sahibi eşrafından seçildiğini söyler. Yine şehirde ilk müzik ekolünü başlatan aristokrat bir ailenin çocuğu olan Bardaysan'dır. Ve Kral Abgar'ın arkadaşıdır. Bardaysan'ın Urfa müziğindeki etkisi en az yüz elli yıl devam etmiştir. Yine Urfa'lı Gurmeye ailesinin bilgisi ve zenginliği efsanelere konu olmuştur.(1) Yine Harran'da İbn Teymiyye ailesi âlim ve şeyhülislamlarıyla meşhur bir ailedir. Şehir-aile, şehir-aristokrasi ilişkisine daha birçok örnek verilebilir.(2)

Urfa'da siyaset ve kültür hayatında önemli bir yeri olan Beyler (Hamevioğulları), Kürkcüoğulları, Mollazadeler, Hacıkâmiğulları, Miftahizadeler (Açanal), Saraçlar, Parmaksızlar vs. aileler vardır. Bu aileler içinde Beyler ailesi Ahmet Rızvan Paşa'nın soyundan gelmekte olup, daha çok şehrin idaresinde söz sahibi olmuşlardır. Ha-

cıkamiloğulları ve Parmaksızlar belediye yönetiminde, Miftahizadeler (Açanal), Mollaoğulları ve Saraçlar ilim ve kültürde öne çıkmışlardır. Bu aileler haricinde 19. Yüzyılda Urfa kültüründe derin izler bırakmış Şair Sakıp Efendi'yi unutmamak gerekir. Urfa kültür hayatı içinde Şair Sakıp Efendi, köşkünü edebi bir mahfil olarak kullanmış, devrinin şairlerini çevresinde toplamış öncesi ve sonrası olmayan tek örnek insandır. Kenardan gelmiş, merkeze oturmuş zengin kültür adamı olması bağlamında Sakıp Efendi ayrıca üzerinde durulması gereken bir isimdir.

Urfa'nın yönetiminde ve kültür hayatında söz sahibi olan aileler içinde Kürkcüoğlu ailesinin ayrı bir yeri vardır. Bu aile uzun süre Urfa siyaset, kültür ve sanat hayatında etkili olmuş, birçok aydın, sanatçı, şair ve yazar çıkarmıştır. Şehrin kültürel hayatında oldukça etkili olan Kürkcüoğlu ailesinin geçmişi Malatya'nın Gerger kale ağası Mahmut Koca'ya dayanmaktadır. Mahmut Koca, Gerger kale ağası iken Yavuz Sultan Selim'in Çaldıran seferine bin atlı ile katılmış, dönüşte böyle büyük bir kuvvete sahip birinin burada bırakılması halinde Padişah'a sorun çıkarılabileceği mülahazasıyla Padişah fermanı ile Mahmut Koca idam edilmiş, oğlu Osman Koca sağ bırakılarak İstanbul'a götürülmüştür. Daha sonra Osman Koca da affedilmiş ve padişah tarafından Kale Ağası olarak Urfa'ya

A.Cihat Kürkçüoğlu, Mahmut Karataş, Prof. Dr.Abdülkadir Karahan Vali Ziyaeddin Akbulut, A.Naci İpek ve Erduhan Bayındır "ŞURKAV Şanlıurfa Kültür Sanat Ödülü Töreninde (Kasım 1991)

gönderilmiştir. Bir başka rivayete göre ise Bağdat'ta yaşayan Türk asıllı dört kardeşten ikisi Padişah tarafından Urfa'da görevlendirilmiş, Bu kardeşlerden Kale Ağası ve Kürkçüoğlu ailesi gelişmiştir.(3) Kürkçüoğlu ailesinin adları Urfa'da ilk olarak Hacı Bican Ağa'nın zenginliği ve vakıflarıyla duyulur.(4) Ailenin şehirdeki ekonomik ve kültürel etkisi Bican Ağa ile başlamış, daha sonra siyaseti de içine alarak devam etmiştir. Urfa'daki büyük aileler içinde sanatçı ve kültür adamı en çok çıkaran ailelerin başında Kürkçüoğulları gelmektedir.

Bu aileden Mahmut Nedim Kürkçüoğlu İttihat ve Tekakki'den Osmanlı Meclis-i Mebusan 3. dönem milletvekilliği (1908-1912), Ömer Edip Kürkçüoğlu Urfa Belediye Başkanlığı (1903-1904) ve İttihat ve Tekakki'den Osmanlı Meclis-i Mebusan 4. Dönem milletvekilliği (1912 Nisan-Ağustos), Osman Remzi Kürkçüoğlu Urfa Belediye Reisliği (1914-1916), Celal Nedim Kürkçüoğlu Belediye Başkanlığı (1930-1933), Fazıl Kürkçüoğlu Belediye Başkanlığı (1946) yapmıştır. Bunlardan Osman Remzi aynı zamanda şair olup Vamuk-u Azra mesnevisi ile bir mevlidi bulunmaktadır.(5) Mahmut Nedim Kürkçüoğlu Birecikli şair yazar Ayanzade Namık Ekrem (D. 1878, Birecik-Ö. 1917, Kerkük) ile kuzendir.(6) Ayanzade Namık Ekrem'in 1909 yılında Osmanlıca yayınlamış olduğu "Devri Cedid Gazetesi"nin sahi-

bi Mahmut Nedim Efendi'dir. Şair-yazar Kemal Edip Kürkçüoğlu (bir ara Ünsel soyadını kullanmıştır) önemli bir ilahiyatçı ve edebiyatçıdır.(7) Prof. Dr. Ömer Kürkçüoğlu Uluslararası İlişkiler-Siyasi Tarih uzmanı olup alanında tanınmış bir akademisyendir. Kürkçüoğlu ailesinden son dönemde sanat ve edebiyatta öne çıkan isimlere baktığımızda ressam M. Nihat Kürkçüoğlu, bestekâr-şair-yazar M. Fuat Kürkçüoğlu, halkbilimci-fotoğrafçı S. Sabri Kürkçüoğlu ilk akla gelen isimlerdir.

Bunlar içinde son elli yılında çekmiş olduğu fotoğraflar, yazmış olduğu makaleler, yer aldığı kültürel etkinlikler ile Urfa'nın kültür hayatına damgasını vuran Cihat Kürkçüoğlu apayrı bir yere

Göbeklitepe Kazı Başkanı Klaus Smidht ve Kazı Bşk.Yrd. A.Cihat Kürkçüoğlu (2013)

sahiptir. Cihat Kürkçüoğlu'nun diğerlerinden ayıran en önemli özellik onun her şeye rağmen memleketinde kalması ve canla başla şehir için çalışması, taşı taş üstüne koymasındadır. Cihat Kürkçüoğlu'nun öne çıkan daha çok sanat ve şehir tarihçiliğidir. Oysa onun bu özelliğinin dışında birçok mahareti vardır. Örneğin her Urfalı gibi musikiye bigâne kalmamış, bağlama çalmayı öğrenmiş zaman zaman özel ortamlarda icra etmiştir. Yine resim ve çizimleri oldukça güçlüdür, gerek öğrencilik yıllarında gerek akademik hayatında önemli çizimlere imza atmıştır. Örneğin "Şanlıurfa camilerinin tarihi ve mimari özellikleri üzerine bir araştırma" yüksek lisans tezi ile "Şanlıurfa Mimarisinde Taş Süsleme" doktora çalışmasındaki resimleri ve desenleri kendisi çizmiştir. Özellikle doktora çalışmasındaki beş yüz eserin çizimini yaparak resim alanındaki kabiliyetini ve ustalığını ortaya koymuştur. Yakın arkadaşları ve dostu Urfalı usta ressam Abdurrahman Birden'i resim konusunda yüreklendirmiş onu her zaman teşvik etmiştir. Cihat Kürkçüoğlu'nun belki de en önemli özelliğinden biri çevresinde sanat ve edebiyata yetkin olanları teşvik etmesi, arşivini ilgisine açmasıdır.(8)

Urfa'yı uzaktan takip eden Mustafa Armağan, her şehirde geçmişi yaralı bereli de olsa yaşatmaya, diriltmeye, sevdirmeye çalışan portrelerin var olduğunu, bunların insanüstü gayretlerine minnet duymamız gerektiğini belirterek bu portreleri; "Bu tür insanlar

Prof.Dr. Metin Sözen, Şeyhmus Karahan, Cevher İlhan ... ve A.Cihat Kürkçüoğlu ile

Allah'tan ki, hemen her büyük şehrimizde zuhur etmiş bulunmaktadır. Kütahya'da Ahmet Yakupoğlu, Konya'da A. Safa Önal, Urfa'da Cihat Kürkçüoğlu, Edirne de Dr. Rifat Osman gibi kaderin kim bilir hangi sevk-i tabiisi ile buldukları veyahut sevdikleri şehirlerle hemhâl olup, onun metrük kalmasına gönlü razı olmayanlar sayesinde artık maalesef çok şeyini, bazılarının kütüğünü dahi kaybettiğimiz şehirlere ait birer "rehnümâ", (rehber) bulabiliyoruz." cümleleriyle anlatmaktadır.(9)

Cihat Kürkçüoğlu'nu ilk defa mahalleimizdeki Yeni Ömeriye Cami'nin kitabesinin fotoğrafını çekerken görmüştüm. Araştırmacı yazar Mahmut Karakaş kitabeleri okuyor, o fotoğraflıyordu. O yıllarda ben henüz şehir bilincinin ayırında değildim. Mahmut Karakaş'ın "Urfa Kitabeleri" çalışmasının ve Cihat Kürkçüoğlu'nun gerek fotoğrafları gerekse araştırmalarının ne denli önemli bir çalışma olduğunu ancak yıllar sonra anlayabilmiştim. Cihat Kürkçüoğlu ile daha sonra Üniversitede çalıştığım yıllarda yakın dostluğum oldu. Daha doğrusu Cihat Kürkçüoğlu yazan çizen araştıran insanlarla sıcak ilişkiler kuran onları teşvik eden biriydi. Urfa'da kimsenin dikkatini çekmediği, kayıt altına alma gereği hissetmediği birçok şeyi önceden fark etmiş biri olarak Urfa kültürünün bugünlere taşınmasında kilit görevi görmüş istisna bir yazardır. Kendi kuşağı içinde bu işe ciddi olarak bakan

birkaç isimden biridir o. Bu kuşaktan ilk akla gelenler bana göre Mehmet Emin Ergin, Mahmut Karakaş, Müslüm C. Akalın ve Cihat Kürkçüoğlu'dur. Bu isimler hafızasını kaybetmeye ramak kalmış bir şehrin son anlarını kayıt altına almış, fotoğraflamış ve yazmış kişileridir.

Cihat Kürkçüoğlu bir yandan şehrin kaybolan değerlerini araştırıp arşivlerken, diğer yandan bir sanat tarihçisi olarak şehrin mimarisiyle yakından ilgilenmiş, restorasyonlara katkıda bulunmuştur. Üniversitede çalışırken büyük bir heyecanla şehrin taşınmaz kültür varlıklarının envanterini çıkarırken yaptığı çalışmalara, dergi ve sempozyumlara makale yetiştirmek için yaptığı araştırmalarına tanık olmuştum. Sanırım onun kadar bu şehirle hemhal olmuş ikinci bir kişi yoktur. Özellikle şehir kültürü açısından kendisinden önce fazla kaynak eser ve çalışma olmadığından, kendisinin yaptığı her çalışma bir ilk olmuştur. Şehir fo-

toğrafları mı dersiniz, kapılar, tokmaklar, camileri evleri, hanları mı sorarsınız, kılık kıyafet ve geçmişe ait belge ve hatıra mı ararsınız onun arşivinde bulabilirsiniz. Onun fotoğraf arşivinin ne denli önemli olduğunu ancak bugün anlayabiliyoruz. Onun şehri adım adım gezip fotoğrafladığı dönemde kimse bunun farkında değildir. Özellikle her gün tarihi bir mekânı yıkılan, her geçen gün hafızasını yitiren Urfa gibi bir şehir için fotoğrafın büyük bir önemi vardır. Bugün bu fotoğraflar sayesinde yıkılmış yapıların restorasyonu yapılmakta, şehrin neler kaybettiği görülmektedir. Urfa'nın roman veya hikâyesi dahi bu fotoğraflardan hareketle yazılabilir. Cihat Kürkçüoğlu'nun yalnızca bir sanat tarihçisi, bir yerel tarihçi olarak yazdıklarıyla değil, kare kare şehri fotoğraflayıp, Urfa'nın eski fotoğraflarını sabırla çeşitli kaynaklardan toplayıp albüm olarak basımını gerçekleştirmesi bağlamında da kutlamak gerekir. Örneğin onun

Perihan Balci, Vali Yrd. Hasan Duruer ve A.Cihat Kürkçüoğlu 13. Tarihi Türk Evleri Haftası Programında / 1995

Behruz Çinici, Vali Yrd. Hasan Duruer, A.Cihat Kürkçüoğlu Dergah-Balıköl Projesini İncelerken (1992)

▲ A.Cihat Kürkçüoğlu, Eski Harran Bld. Bşk. İbrahim Özyavuz bir açık oturumda (2000)

▲ A.Cihat Kürkçüoğlu ile Prof.Dr. M.Beşir Aşan bir sempozyumda (2012)

▲ Av. Müslüm Akalın ile A.Cihat Kürkçüoğlu'nun Urfa Kurtuluşu Kahramanları Sergisi'nde Mehmet Özbek ve A. Eşref Fakıbaşa ile birlikte (09 Nisan 2011)

“Ruha’dan Urfa’ya” siyah beyaz fotoğraflarından oluşan albüm kitabı Urfalılar tarafından ne denli ilgi görmüş bilemiyorum, ama onun bu albümünden ilhamla Selma Fındıklı (Urfa’yı görmediği halde) “Kum Gülü” adlı bir roman yazmıştır. Onun albüm kitabı dahi Urfa için ne büyük bir kıymet taşıdığını bu roman gösterir.

Özverili bir çaba ile 40 yıldan beri çeşitli kaynaklardan derlediği, yine 40 yıldır bizzat kendisinin çektiği, Şanlıurfa Büyükşehir Belediyesi ve şehir arşivcisi Yasin Küçük’ün arşivi ile de desteklediği, yedi yüz seksen sayfadan oluşan, 2 harita, 10 şehir planı, 18 gravür, 16 desen, Edessa Krallığı dönemine ait altı sikke fotoğrafı ve Urfa’nın 100 yıl öncesine ait 1572 adet fotoğrafı içeren “URFA Fotoğraflarla Evvel Zaman İçinde” adlı eşsiz kitabı zengin içerikli fotoğraf alt yazılarıyla şehrin hafızasını adeta kayıt altına almıştır. Bu kitabın giriş bölümündeki yazılar ise şehrin yüz yıllık tahrip edilmiş öyküsünü film şeridi gibi gözler önüne sermiştir.

Urfa’da şehir kültürü üzerine çalışanlar birbirini çekemez ve kıskanır. Özellikle bilgi ve belge paylaşımları çok nadirdir. Bu anlamda elindeki bilgi ve belgeleri paylaşmaktan keyif alan Urfa’daki birkaç isimden biridir Cihat Kürkçüoğlu. O, 40 yıldan bu yana derlediği eski Urfa’ya ait 2000 fotoğraflık arşivini ve yine 40 yıl bizzat kendi çektiği 50 bin fotoğraftan oluşan arşivini restorasyon projesi hazırlayan mimarların, araştırmacıların yararlanmaları için Şanlıurfa Kültür Varlıklarını Koruma Kurulu Bölge Müdürlüğü’ne bağışlamıştır.

Kırk yıllık meslek yaşamı boyunca memur maaşıyla satın alarak oluşturduğu, içerisinde çok nadir değerli kitapların da bulunduğu 2000 adet kitabının bir tanesini dahi kendisine ayırmadan tümünü öğrenciler yararlanınsın düşüncesiyle 2015 yılında emekli olduğunda Harran Üniversitesi Kütüphanesine armağan etmiştir. Cihat Kürkçüoğlu Valilik, Üniversite, Belediye, ŞURKAV ve Kültür Müdürlüğü ile yakın çalıştığından dolayı sanırım şehrin kırk yıllık bürokratik hayatının yakından tanığıdır. Hatta bu şehrin sanat edebiyat ve yazın adamlarını yakından tanımış, onların hatıralarına ortak olmuş bir isimdir. Kitaplarıyla, makaleleriyle, konferanslarıyla, slayt sunumlarıyla, ulusal ve yerel tele-

vizyonlardaki programlarıyla Urfa'nın zengin kültür-turizm değerlerinin tanıtılması için ömrünü vakfetmiştir. Üniversitenin, Valiliğin ve Belediyenin davetlisi olarak kente gelen yerli yabancı gruplara, Cumhurbaşkanları ve Bakanlar dâhil birçok üst düzey yöneticiye, Urfa'ya yeni tayin olan valilere, rektörlere, yeni seçilen belediye başkanlarına ne yapıp yapıp bir fırsatını bularak yaptığı sunumlarla Urfa'nın kültür-turizm değerlerini hoş, samimi ve bir o kadar doğal üslubu ile anlatmış, onların dikkatini bu konulara çekmeyi başarmıştır.

Onun yaptığı bu çalışmalar neticesinde Urfa kültür-turizm alanlarında yatırımlara sahip olmuştur. Dönemin valisinin yıkarak Emniyet Müdürlüğü tesisleri yapmayı planladığı Millet Hanı'nın validen habersiz raporlarını hazırlayıp bakanlığa göndermesini ve yapının tescil edilmesini sağlamasını, bundan dolayı vali tarafından azarlanmasını hiç unutmuyor. Millet Hanı'nın restore edilmesi için 40 yıl mücadele verdiğini, "Allah'ım, bu yapının restore edildiğini görmeden canıma alma" dediğini Urfa'da bilmeyen yoktur. Kültür ve Turizm Bakanlarımızdan Atilla Koç'a yaptığı bir sunumda bakanın kendisini dinlemediğini görünce, dikkat çeken yüksek bir ses tonuyla, "Urfa üzeri tozlanmış bir mücevherdir. Sayın Bakanım bu tozu üfleyp mücevheri açığa çıkarmak size düşüyor." diyerek Bakanın dikkatini çekmiş ve Bakan bu cümleyi Cihat Kürkçüoğlu'na tekrar ettirmiştir.

Kültür ve Turizm Bakanlarından Erkan Mumcu, Ertuğrul Günay, Urfa valilerinden Ziyaeddin Akbulut, Şahabetin Harput, Muzaffer Dilek, Şükrü Kocatepe ve Şemsettin Uzun, Vali yardımcılarını Hasan Duruer, Ahmet Hamdi Nayır, Belediye Başkanlarından İbrahim Halil Çelik, Dr. Ahmet Eşref Fakıba ile yakın çalışmış ve bu yöneticilerin kültürel konulardaki projelerine önemli fikirsell katkıları sunmuştur. Vali Muzaffer Dilek, "Urfa'da kaldığım süre içerisinde sürekli görüşüp konuştuğum, önerilerini aldığım sınırlı sayıdaki kültür ve sanat dostlarından biri oldu" dediği Cihat Kürkçüoğlu'nun kültürel konulara katkılarını; "Sayın Kürkçüoğlu'nun özverili çabalarıyla türünde ilk ve en özgün yapıt olan 'Uygurluğun Doğduğu Şehir, Şanlıurfa' adlı kitabı ya-

A.Cihat Kürkçüoğlu, Eski Turizm Bakanı Erkan Mumcu ve Eski Şanlıurfa Valisi Şemsettin Uzun ile beraber

Eski Cumhurbaşkanı Süleyman Demirel, A.Cihat Kürkçüoğlu'nun İstanbul'da "Urfa'nın Turizm ve Kültür Değerleri" konulu fotoğraf sergisinde (10 Mayıs 2002)

yımlayabilmek için 20 ay boyunca çabalayıp didinmesi unutulur gibi değil. Gümrük Hanı'nın, Tarihi Kızılay Binasının, Vali Kemalettin Gazezoğlu Kültür Merkezi'nin ve Viranşehir İbrahim Paşa Konağı'nın restorasyonunda, Mahmut Nedim Konağı'nın kamulaştırılmasında, Millet hanı (Tarihi Kışla Binasının) İl Özel İdaresine tahsis ve rölöve çalışmalarının başlatılmasında, O'nun verdiği değerli bilgiler çok önemli rol oynadı. Cihat Kürkçüoğlu bir aydındır, daha da öte o bir entelektüeldir. Cihat Kürkçüoğlu, bir hoş görü deryası ve bir gönül adamıdır." cümleleriyle dile getirmektedir.(10) Devlet hizmetindeki kırk yılının hemen her gününü bu yoğunlukta geçiren Cihat Kürkçüoğlu akademik alanda ilerlemesi için gerekli olan yabancı dilini geliştirmeye bir türlü zaman ayıramamıştır. Kendisine sorarsanız o bunu bir eksiklik olarak kabul eder, ancak bunun karşılığında Urfa'ya vermeye çalıştığı hizmetlerden çok daha mutlu olduğunu söyler. Her sene çocuklarını tatile

götürdüğü Ankara'da kütüphanelere giderek çalışmalarına devam etmiş, bir bakıma kendisi tatil yapmamıştır. Bu çalışmalardan dolayı tatilde ailesini ihmal etmesi, çocuklarıyla ilgilenmemesi durumuna ailesinin bazen şikâyet ettiğini ve kendisinin de onlardan helallik dilediğini söyler.

Cihat Kürkçüoğlu fotoğraf sevgisini ve çalışma aşkının kaynağını şöyle anlatıyor: "hiç unutmam ilk gençliğimde babamın verdiği 2,5 liralık haftalığımla ve arkadaşımın Kodak marka, objektifi çok da iyi olmayan fotoğraf makinesini alır, koyulurdum Urfa yollarına. Sonra bir dahaki haftalığımla alıp o fotoğrafları tab ettirmek için, hafta sonunun gelmesini heyecanla beklerdim. Çalışma aşkı benim içimden gelen bir şey olmasının dışında bana aileden de geliyor. Mesela abim ressam Nihat da ben kendimi bildim bileli fırçayı elinden düşürmemiştir. Elli yıl aralıksız büyük bir özveri ile çalışmış ve her biri geleceğe miras Urfa konulu 500'den fazla çok değerli yağlıboya tablo üretmiştir.

Kardeşim Fuat yazdığı şiirler, yaptığı halk müziği formundaki besteler, Urfa'nın 1950'li yıllarını anlatan "Çapıt Top" anı romanı ile en küçük kardeşimiz Sabri de fotoğraf çalışmalarıyla, Urfa kültürü ve folkloru ile ilgili kitaplarıyla Urfa'nın kültür değerlerine katkı sunmaya çalışmıştır. Başarılı bir diş hekimi olan kardeşimiz Kemal ise yıllarca hastalarına hizmet sunmuştur. Bunlar da beni çok mutlu ediyor."

Kaleme aldığı biyografik makaleler, bu şehrin unutulmuş kültür insanlarını tanıtmakla kalmamış, şehir tarihine büyük katkılar sunmuştur. Bugün şehrin tarihi mekânlarını onun fotoğrafladıklarından, şehrin ünlü simalarını yazdıklarından tanıyoruz. Örneğin bir Sami Barlas'ı yazmamış olsaydı biz onu yalnızca bir kırtasiyeci olarak bilecek, bir süre sonra unutacaktık. Urfa'nın önemli şairi M. Hulusi Kılıçarslan'ı o yazmasaydı, yalnızca şiirleri tanıyacak daha ötesini bilemeyecektik. Urfa, kuru şehir milliyetçiliği yapan ama kendi değerlerine sahip çıkmayan bir şehir. Halide Nusret'in deyişiyle candan samimi ama bir o denli vefasızdır. Çabuk unuttur. Cihat Kürkçüoğlu, biyografik makaleleriyle şehre emeği geçmiş kültür insanlarına vefa göstererek bu anlamda örnek olmuştur.

Cihat Kürkçüoğlu Urfa tarihi kent dokusunun tahrip edilmesinin tanıklarından biridir. O günleri ve tarihi evlerin kurtarılması yönündeki çabalarını şöyle anlatır: "12 Eylül Caddesi açılmaya başlanmıştı. Urfa'nın en güzel evlerinin bulunduğu sokak yıkılıyordu. Çok üzüldüm, hem de müzeye gelmişim korumaya güç yettiremiyorum. Durdurmaya çalıştım, gereken yerlere başvurduğum ama nafile. Koymuşlar kafaya bir kere, bilinçsizce tarihi yıkmayı. İşte o olayın üstüne ben Urfa Evlerine daha çok eğilmeye başladım. Bazı evlerin satın alınıp kurtarılmasını sağladım. Bunlardan biri TBMM Kültür Sanat Yayın Kurulu'nun 'Şahap Bakır Evi'ni alıp restore etmesiydi. İşte o benim onlara sunduğum bir slayt gösterisi sonunda gerçekleşti. Onun dışında yine bir konferansında 'iş adamları gelip, Urfa evlerini alsın, restore etsin' sözümün üstüne başarılı bir iş kadını olan Sema Küçüksoz Hanım tarihi bir Urfa evini satın alarak restore

A.Cihat Kürkçüoğlu, Murat Çalım, Prof. Dr. Abdullah Ekinci ve Araştırmacı Yazar Mahmut Karakaş Halvetiye Tekkesi önünde (2012)

etti. Tabii amaç bunları korumak ve Urfa'nın tanıtımında kullanılmasını sağlamaktı. O zamanlar bana takılırlardı arkadaşlar 'Yeter yeter bırak yıkılsın, şehir toz içinde' diye. Ama şimdilerde görüyorum eski evler yükselen değerimiz oldu. Çok hoşuma gidiyor. Konuk evleri açılıyor, o evlerin değeri arttı. Bunda benim de bir nebze katkım varsa ne mutlu bana diyorum."(11)

Cihat Kürkçüoğlu 1979 yılında Urfa müzesinde çalışırken, eski Gaziantep yolundan başlayarak güneye doğru Nemrut'un Tahtı'na kadar uzayan dağlık alandaki eski Edessa Krallığına ait nekropoller, sarnıçları, taş ocağı mağaraları, karlıkları, kaya kiliselerini, kaya yapılarını, bazılarının ağızları açık durumda, bazıları kitabeli, mozaikli, freskli ve rölyefli binlerce kaya mezarını Urfa folklorunun kaynak kişisi Mahmut Güzelgöz'ün (Tenekeci Mahmut) rehberliğinde, Müze Müdürü Osman Öçmen, Arkeolog Mahmut Aslan'la birlikte 6 ay süre ile incelemiş, buraların Arkeolojik Sit Alanı olarak tescil edilmesinde önemli bir pay sahibi olmuştur. Ancak sonraki yıllar-

da Belediyelerin ve Milli Emlak Müdürlüğü'nün ilgisiz kalmaları sonucunda Antik Edessa'nın bu önemli Arkeolojik Sit Alanı'na binlerce gecekondunun inşaa edilmesine, çok değerli mozaikler ve freskler barındıran tarihi kaya mezarlarının bu gecekonduların fosseptik çukuruna, antik taş ocağı mağaraların ve karlıkların toprakla doldurularak besi ahırlarına dönüştürülmesine şahit olması ve bunları engelleyememiş olması onu kahretmiştir. Urfa'nın tahrip edilmesine engel olamayışını, tarihi dokunun gözleri önünde yok edilmesini hep üzüntüyle anlatmış ve kendisini kucağında çocuğu ölen çaresiz bir annenin durumuna benzetmiştir.

Onun hayatı Urfa'nın kültürel ve sosyal hayatıyla iç içedir. Ona 'Urfa aşığı' diyenler var. Bence âşık kelimesi onun Urfa'ya olan sevgisi yanında yavan kalır. Zira beşeri aşkın bir üstü mecnunluk yani delilliktir. Cihat Kürkçüoğlu'nun Urfa ile bağı bence âşıklığın ötesinde bir delilliktir... Bu sıfatı yürek rahatlığıyla kullanıyorum, zira şahit olduğum bir olayda, bunun yalnızca benim değil, başkaları da şahit

A.Cihat Kürkçüoğlu eski Şanlıurfa Valisi T. Ziyaeddin Akbulut ile Şanlıurfa'da (2012)

olmuştu. Şanlıurfa İl Kültür ve Turizm Müdür yardımcısı olduğum sıralarda dönemin Valisi Şemsettin Uzun ile birlikte Hacıkâmil Han'ın restorasyonu için Cihat Hocayla birlikte esnafın desteğini almak için gitmiştik... Restorasyon giderinin büyük bir bölümünü valilik karşılamak üzere esnaftan cüzi bir miktar yardım talep ettik. Valimiz ne kadar uğraştıysa dükkânları yıkılmaya yüz tutmuş esnaf, restorasyona bir türlü yanaşmadı. Hangi dükkâna gitseniz valimiz eli boş döndü ve bu tarihi hanın restorasyonu için duyarlılık gösteren tek kişi bulamadı. Valimiz o zaman dayanamadı esnafa Cihat Kürkçüoğlu'nu göstererek, "Bakınız bu adam bir Urfa delisi. Bütün çalışmasını, enerjisini bu şehir için harcıyor, hem de tek kuruş almadan... Gecesi ni gündüzüne katıyor. Ama siz kazanç sağladığınız dükkânlara bile sahip çıkmıyorsunuz" diyerek esnafı azarladı.

Yine Şemseddin Uzun valimiz makamında Cihat Kürkçüoğlu'nu bir TRT yapımcısı ile tanıştırdığında ondan övgü ile söz ettiğini, TRT yapımcısının da "Efendim her şehrin böyle delileri vardır" dediğini, Vali beyin de; "Ne delisi yahu, bu adam zır deli" diye cevap verdiğini olaya şahit birisinden dinlemiştim. Bizler içerden biri olarak farkında olmasak bile dışardan bakanlar şehrin değerlerini daha iyi görüyor, daha iyi fark ediyorlar. Urfa tarihi mekânlarını ondan sormak gerekir. Sanırım her sokağını, her camisini, her mekânını solumuş, dokunmuş, koklamıştır. Urfa'dan uzakta öğrencilik yıllarında bile bu şehri unutmamış, bitirme tezini bu şehrin ahşap süslemeleri üzerine yapmıştır. Lisans, Yüksek Lisans ve doktora çalışmalarını ise şöyle anlatır: "Ben 1973 senesinde İstanbul Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Sanat Tarihi Bölümünden mezun oldum. Bitirme tezim Urfa'da ahşap süsleme sanatıyla ilgiliydi. Ben bu tezi isteyerek aldım, çünkü bu konuya hem ilgim hem de yeteneğim vardı. O dönem tüm Urfa evlerini tek tek dolaşarak yüzlerce kapı kanadı, oda kapısı, çeyiz sandıkları, ceviz aynalar üzerindeki ahşap süslemelerini fotoğraflayıp, çizdim. Şimdinin belki bir yüksek lisans tezi ayarındaydı. Hatta o zaman Hocam "Seni aslında sınıfta bırakmam gerekirdi" dedi. Ben "Niye?" deyince; "Madem bu kadar yeteneğin vardı, 4 senedir nere-

A.Cihat Kürkçüoğlu, Ressam Abdurrahman Birden ile ...(2008)

A.Cihat Kürkçüoğlu, Kültür Eski Bakanı Namık Kemal Zeybek ile

deydin?" diye cevap verdi. Biz tabii aldığımız kültür dolayısıyla utanıyoruz, kendimizi ön plana çıkarmak istemiyoruz. Ama şimdi dönüp bakıyorum da iyi ki yapmışım diyorum. Çünkü başta da söylediğim gibi, onların hiçbirisi kalmadı şimdi. Neyse gelelim doktora tezime... Konu "Şanlıurfa'da Taş Süsleme" neolitik çağdan (ilkçağ) günümüze kadar Şanlıurfa'da köyler, ilçeler de dâhil, hangi taşın üstünde hangi süsleme varsa fotoğrafını çektim. Tabii aslında bu 20 senelik bir çalışmaydı. Sonuçta doktora tezine geldiğimde, hocama söyledim, böyle bir çalışmam olduğunu... O da kabul etti. Orada da 400'den fazla taş süslemenin tek tek çizimini yaptım ve bunları 500'den fazla fotoğrafla destekledim. Geriye dönüp

baktığımda iyi ki yapmışım diyorum. Çünkü maalesef o taşların da hiçbiri kalmadı. Yani diyebilirim ki Urfa'da 20 sene içerisinde 100'den fazla tarihi ev yıkıldı." (12)

Cihat Kürkçüoğlu'nun şehir üzerine çalışmaları zaman ilerledikçe daha iyi anlaşılacaktır. Onun şanssızlığı bir tek başına şehrin bütün folklorik ve sanatsal değerleriyle uğraşmak zorunda kendini hissetmesidir. Gerçekten kendi kuşağı içinde aynı heyecan ve azmi hisseden üç beş kişi daha olsaydı, kendisi birçok alanda çalışır bugün gerek akademik unvan gerekse sanatsal olarak daha farklı noktalarda olurdu. Urfa'nın kendi aydınını, sanatçısını sıkboğaz ettiği bir yapısı vardır.

Çalışan, değer üreten insanına moral vermek yerine onu harcamak için her yolu dener. Buna rağmen Cihat Kürkçüoğlu hep doğru bildiği istikamette yürümüş, eleştirenlerden uzak kalmış, kendini eleştirenlere teşekkür etmiş biridir.

Şehrin sosyo-kültürel yapısını bilen biri olarak zaman zaman benî eleştiri yazıları yazmaktan daha çok araştırma ve sanat yazıları yazmaya teşvik etmiştir. Hatta bir defasında üzerinde bir linç kampanyası yürütülürken “herhalde çelik gibi bir sinirin var. Bunlara nasıl dayanıyorsun?” demişti bana...

Cihat Kürkçüoğlu o heyecanlı, azimli çalışmaları, binlerce fotoğrafı, yazı ve kitaplarıyla hafızasını kaybeden şehrin bana göre hafızasıdır. Hem de yaşayan canlı bir hafıza... Urfa'da üç beş kitap yazıp siyasi hesaplar peşinde koşanların tersine o makam ve mevkilerden uzak, siyasi hesapları olmayan bir yazın adamıdır... O yazmanın verdiği zevki tatmış, gönlünü şehrine adanmış bir mecnun... O şehrin hikâyesini yazmış, şehir ise onun hikâyesini ancak ondan sonra yazacaktır... Çünkü bir şeyin kıymeti kaybedince anlaşılır... Yakın dostum Mehmet Hazar onun için “güzelliğin peşinde bir ömür ya da Urfa'nın Cihat”ı diye bir yazı kaleme almış ve “kendisini tanıdıktan sonra Urfa için önemini anladım. Her gün biraz daha ellerimizin arasından kayıp giden Urfa'nın (ve tabii beraberinde hatıralarımızın, çocukluğumuzun) o olmasaydı ne kadar 'sahipsiz' kalacağını ancak çalışmaları yakından bilenler gerektiği gibi değerlendirebilir. O'nun büyük fedakârlıklarla yaptığı çalışmaların ne denli önemli olduğunu gelecek kuşakların layıkıyla takdir edeceğini düşünüyorum. Cihat Kürkçüoğlu'nun varlığı bizler için büyük bir şans oldu hep. Urfa'ya ilişkin yanıtını bulamadığımız her konuda kapısına dayandık ve asla hiç birimizi geri çevirmedi. Hocamız sahip olduğu her bilgiyi talep eden herkesle paylaştı. Urfa'yı taş taş tanıran Cihat Hoca. 'Urfa Camileri' adlı belgesel serisinin çekimi sırasında gittiğimiz camilerde 'şurada bir hat vardı ne oldu?', 'şu duvarda bir kitabe vardı ne oldu?' diye görevlileri hayrette bırakan sorular sorduğunun şahidiyim. Cihat Hoca gibi birkaç

Tarihi Kentler Birliği Şanlıurfa Buluşması'nda A.Cihat Kürkçüoğlu, Şanlıurfa Eski Valisi Muzaffer Dilek, Rektör Prof.Dr. Halil Mutlu, Mimar Cevher İlhan, Gazeteci Yazar Mehmet Göncü ve Gazeteci Ömer Okutan ile (Kasım 2013)

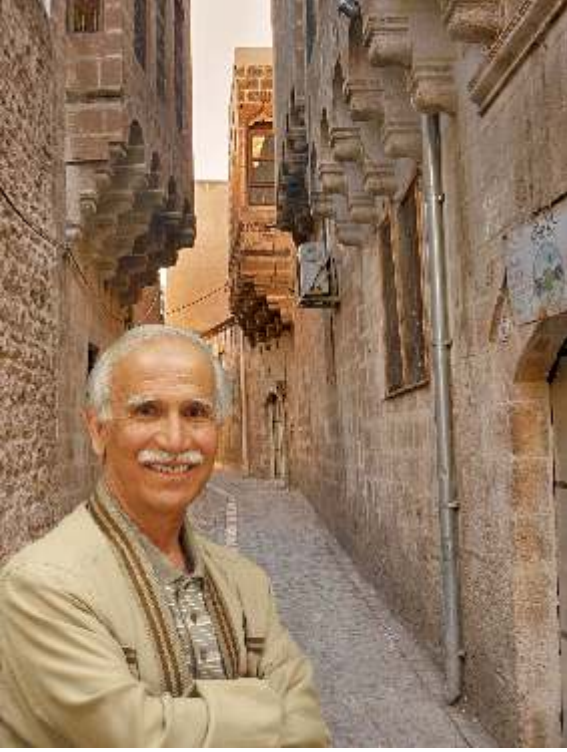

A.Cihat Kürkçüoğlu, fotoğraf sanatçısı Mustafa Akgül ile Göbeklitepe'de çalışırken

insan daha olsa herhalde kimse bu kent için 'sahipsiz Urfa' demezdi. Keşke çalışkanlık bulaşıcı olsaydı da Hoca'nın enerjisi etrafına da bulaşsaydı diye düşünmüşümdür hep” diye yazmıştır.

Urfa son yirmi otuz yılda göçlerle demografik yapısı değişmiş, şehirlilik kültürünü kaybetmiştir. Kaybolan bu şehirlilik kültürünü artık canlandırmak mümkün değildir. Ama gelecekte bu şehri merak edenler mutlaka Cihat Kürkçüoğlu'nun eserlerine bakacak, onun yazdıkları çerçevesinde kaybolan şehir kültürünün izini sürecekler.

O inançlı ve yerli bir sanat tarihçisi yazar. Zengin bir arşivin sahibi. Aynı zamanda son elli yılda şehirde bir taş taş üstüne konulmuşsa bunda mutlaka kendisinin emeği ve katkısı vardır. Gerçek anlamda o Urfa için kutsal bir savaşa çıkmış bir kültür adamı. Adıyla müsemma “Cihat” sözcüğünün onu İslami bağlamda tanımlamakla birlikte, kültürel, yerli ve aristokrat yönü bağlamında eksik kalacağını düşünüyorum. Çünkü cihat yalnızca inanç için verilen savaşın adıdır. Oysa Cihat Kürkçüoğlu'nun bunun ötesinde mücadeleci/savaşçı yanını ancak aristokratlara mahsus olan “şövalye” sözcü-

A.Cihat Kürkçüoğlu Şanlıurfa'nın en güzel tarihi sokaklarından Zincirli Sokak'ta

Şanlıurfa Belediyesi'nce yayınlanan kitapların yazarlarından A.Cihat Kürkçüoğlu, Av.Müslüm Akalın, Lütfiye Akalın ve Sabri Kürkçüoğlu'na plaket takdimi (14 Şubat 2012)

ğüyle açıklayabiliriz. Batılı bir kavram olan "şövalye" sıfatı ile onu tanımlamam bazılarına tuhaf gelebilir. Ama ben bu kavramı tıpkı Avrupalıların kullandığı gibi kullanıyor ve kültür alanındaki mücadelesini ancak bu sıfat ile tanımlayabileceğini düşünüyorum. Şövalye Avrupa'da aristokrat bir aileden gelen, inancı için savaşan kişilere verilen bir unvan. Bu unvanı alabilmek için hem aristokrat hem de inançlı olmak gerekir. Cihat Kürkçüoğlu'nda bu iki özel-

lik fazlasıyla mevcut. Zira Urfa'nın aristokrat bir ailesinden gelme, bir kültür savaşçısı o! Şövalyelerin inancı uğruna savaşmayı kutsadığı gibi o da şehir ve kültür uğruna savaşı kutsamış! Şehrin tarihi bir mekânı yıkılıp, bir duvarında bir taş düşerken onun gönlünden de bir taş düşmüş, gönül evi yıkılmıştır. Tarihi bir mekânın korunması için bir taş üstüne bir taş konulurken onun gönül evinin taşı yerine konulmuş gibi sevinmiştir. O şehirle bütünleşmiş müstesna Urfalılar-

dan biri. Şehri yaşatmak ve korumak için mücadele eden bir aydın. Boynuna astığı fotoğraf makinesi ve elindeki kalemiyle bir kültür Şövalyesi! Akif İnan'ın deyişiyle "ihmalin vefasız alçak hükmüne" sabırla karşı koymuş bir Urfa sevdalısı... Şehir onun farkında olmasa da o şehrin farkında. Tarih onu görmezden gelenleri unutacaktır ama O, eserleriyle her zaman yaşatacaktır...

SONNOTLAR

- 1) Bakınız, Mehmet Kurtoğlu, Urfa Efsaneleri, sh.175, İl kültür Turizm Müd. Yay. İstanbul, 2008
- 2) Judah Benzion Segal, Kutsanmış Şehir Edessa, Çev. Ahmet Aslan, İletişim Yay. İstanbul, 2002
- 3) Bu bilgiler Cihat Kürkçüoğlu'ndan alınmış olup ailenin sözlü anlatımlarına dayanmaktadır.
- 4) Bakınız, Yaşın Taş, Suruç Kazası Kürkçüzâde Ahmed Bîcân Efendi Câmii ve 1304/1887 Tarihli Vakfiyesi
- 5) Bakınız Bedri Alpay, Urfa Şairleri-1, Dal Yay. Şanlıurfa 1986, s. 181; Mehmet Kurtoğlu, "Kürkçüzâde Osman Remzi ve Osmanlı Tarih ve Edebiyat Mecmuasındaki Şiirleri", Osmanlı Tarihinde Urfa Sempozyumu, Şanlıurfa 2017; Semra Nur Abamor, Mevlid-i Nebevi Kürkçüzâde Osman Remzi, Şanlıurfa 2013, s. 5; Adil Saraç, Kürkçüzade Osman Remzi, Vamık-u Azrâ, Şanlıurfa 2013, s. 17; Mehmet Kurtoğlu, Kültür Şehri Urfa, Şanlıurfa Valiliği İl Kültür Turizm Müd. Yay. Ankara 1997.
- 6) Bakınız, "Ayanzade Namık Ekren ile Mahmut Nedim Kürkçüoğlu'nun akrabalıkları ilgili bilgiyi vermiştir. "Mir'at-ı Maarif ve Gülzâr"ın 'sahib-i imtiyazlığını üstlenen II. Meşrutiyet sonrası oluşan Meclis-i Mebusanda Urfa mebusu olarak yer alan Kürkçüzâde Mahmut Nedim (186-61941) ile anne tarafından akraba olma ihtimalinden yüzyüze görüşmemiz sırasında torunu Eczacı Mahmut Nedim Kürkçüoğlu bahsetmiştir. Kürkçüoğlu'nun bahsettiğine göre, Mahmut Nedim'in dolayısıyla Namık Ekren'in, anne tarafından kökeni Atabeylere kadar dayanmaktadır. Toprak zengini olan Kürkçüzade Mahmut Nedim, Birecik'te yaşayan dayılarına orada bulunan arazilerini başışlamıştır. Tahsis ve teyit edilmesi gereken bu bilgiyi tüm araştırmalarımıza rağmen bir neticeye ulaşamadık. Namık Ekren'in annesi Hafize Hanım dolayısıyla akraba olan Verdi Kankılıç da böyle bir bilgiye sahip olmadığını ifade etmiştir." (Dr. Yunus Ayata, Eğitime Adanmış Bir Ömür Ayanzade Namık Ekren, sh.25, Asitan Yay. Sivas, 2009.)
- 7) Bakınız; Mehmet Kurtoğlu, "Çağdaş Bir Nâbi Meçhul Urfalı bir Şair Kemâl Edib Kürkçüoğlu"; Kemal Edib Kürkçüoğlu, Ta-savvuf Ders Notaları, sh. 15-61, Büyüyen Ay Yay. İstanbul, 2014
- 8) Urfa'nın bazı yerli ailelerinde önemli bilgi ve belgeler olmasına rağmen bunları sakladıkları, toplumun menfaatine sunmadıkları, vefatlarıyla birlikte bu kıymetli eserlerin kaybolup gittiği bilinmektedir. Bilgiyi ve belgeyi paylaşma önemlidir özellikle o bilgiyi kullanacak araştırmacı yazarlara ulaştırması büyük önem taşımaktadır. Şahsen araştırma ve yazılarımda bazı bilgilerin kendilerinde olduğunu düşündüğüm insanlar, ellerindeki verileri paylaşmaktan imtina ettiklerini, sakladıkları o bilgi ve belgenin kendileriyle birlikte kaybolup gittiğine tanık olmuş biriyim. Oysa şehir kültürü bağlamında bu bilgilerin önemi büyüktür ve toplum menfaatinedir.
- 9) Mustafa Armağan, "Bir Şehri Diriltiren Adam" Zaman Gazetesi, 14 Ocak 1997.
- 10) Cihat Kürkçüoğlu'nun biyografisini yazmak isteyen Hüseyin Baykuş'a yazdığı 10 Temmuz 2003 tarihli mektubu.
- 11) Ebru Okutan, Hizmet Gazetesi, Cihat Kürkçüoğlu ile Yapılan Röportaj, 28.11 2006
- 12) Okutan, agg. 28.11 2006

URFA'DA MEKÂN, ÇOCUK VE OYUN...

Yusuf ÇALIŞKAN
Türk Dili ve Edebiyat Öğretmeni

Burhan Akar

Bizi dış dünyanın kötülüklerinden koruyan, barındıran, doyuran, uyutan, sarıp sarmalayan mahremiyetin dışarıya kapandığı yaşam alanı olan “ev”, çocuğun zihin dünyasında kalıcı izler bırakan, onun oyun âlemine yolculuk yapmasını sağlayan en önemli mekândır.

ODA: Dünya ziyneti olan çocuğun yaşamına zenginlik ve güzellik katan ilk oyun alanı, gözlerini açtığı, içine doğduğu odadır. Annenin ninnileriyle lahanaları yemeye çalışan danaları kovarak, cik cik ötsün diye içeriye aldığı

kuşun pır pır edip kanatlanması, kara kedinin çıktığı ağacın balta tarafından kesilmesi, baltanın düştüğü suyun inek tarafından içilmesi sonra yanıp bitip kül olması zihinde canlanan ilk oyunlardır. Lambanın fitilinin hayal ı fanus gibi duvara ve tavanda yaptığı gölge oyunları çocuğu başka başka âlemlere götürür...

AVLU (HAYAT): Emeklemeye başlayan ve yürüme denemeleri yapan, ortasında havuzu, etrafında nar ve ceviz ağaçları, asma, kuyu ve kuş takaları bulunan avluya çıkmıştır artık. Orada

oyun namına her şey vardır: topaç, misket, seksek, ip atlama... Sonra gökyüzünü görür çocuk... Sonsuz mavilikte gökyüzünü ama onun gördüğü gökyüzü avludan gördüğü kadardır o zamanlar...

ENİKLİ KAPI: İnsana tevazu sahibi olmayı idrak ettiren enikli kapı hem mahremiyetin başladığı hem de bittiği yerdir. Çocuk kapı eşliğinde hem kendini güvende hissettiği eve yakın hem de farklı bir hayatın yaşandığı sokağa merak duygusu içinde arafta kalır... Bir yanı kalmaya demir atmışken bir

Geleneksel Urfa evinde oda

Gülle (misket) oyunu

yanı demir alıp yeni kıylara gitmeyi telkin eder ona...

SOKAK: Çocuk evdeki dünya ile dış dünyanın harmanlandığı bir alandır şimdi... Yeni yeni şeyler, girer zihnine. Dimağında yeni sözler, yeni kavramlar, ebeveynlerin duyunca yüzlerinin kızardığı kavramlar, yeni arkadaşlar ve oyunlar yer edinir... Tel araba, çember, çelik çomak, topaç, körebe, saklambaç... Çocuk sokakta sosyalleşmeyi öğrenir, paylaşmayı, mutluluğu, mutsuzluğu, kaybetmeyi... Çünkü sokak ev gibi çocuğu fanus içinde büyütmez... Orada iyi de vardır kötü de... Kazanmak ve kaybetmek yan yanadır orada.

MAHALLEDE BİR YER (MEYDAN): Herhangi bir yapının inşa edilmediği bir arsa orası ve çoğunlukla ortaklaşa alınan lastik topla mahalle maçları yapılır orada... Meydana yakın olan, sinirli bir amcanın bahçesine düşen lastik topun geri gelmemesi üzerine maç biter... Akşam ezanından önce hüzünlü bir dönüş olur eve...

ODA: Televizyonun açılma saati yaklaşmıştır Anıtkabir'den yayınlanan tören ve İstiklal Marşı dinlendikten sonra büyüdü dünyaya yolculuk başlar... En güzel çizgi filmlerdir... Temel Reis, Pembe Panter, Atom Karınca, Uçan Kaz, Değerli, Taş Devri... Uykudan önce Adile Teyze'nin tek tek isimler söyleyerek anlatmaya başladığı masal ile rüya oyunlarının başladığı uyku alemine yelken açılır..

Kozakırık oynayan çocuklar

KUYU: Çocuk için tehlikeli ve bir o kadar merak uyandıran bir yerdir kuyu.. Bir minarenin ters çevrilmiş halidir çocuğun gözünde... Bir aynadır aynı zamanda... Kendi suretini ilk defa kuyuda gören çocuk büyük bir şaşkınlık yaşar... Kahramanı küçük bir gezegende yaşayan prens olan romanda denildiği gibi: "Bir çözü güzel kılan içinde havuz barındırma ihtimalidir"... Bir ev, içinde bir kuyu taşıyorsa güzel olur çocuk için...

KUŞ TAKALARI: Ayağında halhal, boynunda gerdanlık gökyüzünde süzülen güvercinler çocuğa gökyüzünün başka renkleri de olduğunu fısıldar... Kuşların yumurtladıkları, yavrularını besleyip büyüttükleri kuş takaları (evleri) da bir oyuncaktır çocuk için... Hem de onlarla dostluğun, yakınlığın yeşerdiği canlı bir oyuncak... Kanat çırpın, gökyüzünü dolaştıktan sonra gelip avludaki havuzun fiskiyesinden su içen, ete kemiğe bürünmüş bir oyuncak...

BAKKAL: Borç yazan, borç veren, bayramlarda şeker ve çikolata ikram eden, depozitolu şişeleri hesaptan

Geleneksel Urfa evinde kuş takası

Deleme (Topaç) çevirme

düşen, eski radyosundan ajans haberlerini alan, pazar maçlarını dinleyen, yamuk lastik top, gofret, açık bisküvi, misket, topaç satan, ailemizi kendi ailesi gibi gören, akıllı olmamızı öğütleyen, okuldan dönünce gezmeye giden ebeveynlerin evin anahtarını teslim ettikleri bakkal oyun ve oyuncaklara açılan bir yoldur çocuğun yüreğinde..

BERBER: Makası sallayışı, usturayı tutuşu, fırça ile tıraş sabununu ovuşu, köpüğü yüze sürüşü, bir ucu ağzında diğer uçları elinde olan ip ile yandaki tüyleri alışı, ispirtoya daldırdığı ucunda pamuk olan teli muhtar çakmağı ile ateşlendirip kulaktaki tüyleri yakışı, 3 numara tıraş makinesini kullanışı ve bütün bunları yaparken ülkede ve mahallede olup bitenleri kendine has üslubuyla anlatışı ve yorumlayışı bir oyun değil de nedir bir çocuk için...

CAMI: Cuma akşamları ve ramazanda babaların ellerinden tutulup gidilen cami de çocuk için bir oyun alanıdır. Secdeye giden babanın boynuna çıkmak, yanlış yapan arkadaşını sözlü olarak uyarmak, gülmek, kıkırdamak, koşmak çocuğun camii hoşgörüsü içinde oynadığı oyunlardır...

OKUL: Anne ve babadan sonra derin izler bırakan öğretmenin çocuğun hayatına girdiği dönem olan okul, yepyeni anlar ve arkadaşlıkların oyunların yaşandığı mekânlardır... Okul bahçesi, teneffüs, kantin, ilk göz ağrıları, okul yolu, eve dönüş... Kitap ve defter başında uyuklamalar...

KAHVEHANE: Çocuğun merak ettiği mekânların başında gelir. Orada abiler ve babalar tavla, domino, okey ve kâğıt oynarlar ve çocuklar o mekânlara girebilmek için bir an önce büyümek isterler...

MEZARLIK: Aileden birinin darı bekaya irtihal etmesiyle çocuk mezarlığı da tanır ancak orası oyundan ziyade bir hakikat habercisidir. Çocuk bu hakikati belki biraz daha büyüyünce anlayacaktır ki orası da bir mahalledir: mahalle-i hamuşan (susmuş insanların mahallesi)... Hep erken kaybettiğimi ve sorulunca "iyi biliriz" dediğimiz gerçekten iyi insanların güzel atlara binip gittikleri bir mahalle...

İp atlama oynayan çocuklar

Çember çevirme oynayan çocuklar

Köfte yoğuran çocuklar

Cumhuriyetin İlk Yıllarında Eğitim ve Urfa Kısas Köyü'nden Eğitimci MURAD SEFER

"Mektebin vereceği ilim ve fen sayesinde, Türk Milleti, Türk sanatı, iktisadiyatı, Türk şiir ve edebiyatı, bütün bedayiyile inkişaf eder."(1)

ATATÜRK

Aşir KAYABAŞI
Sosyal Hizmet Uzmanı

GİRİŞ

Türkiye Cumhuriyeti Devleti kurulduktan sonra Türk kültür tarihinin en büyük devrimi olan Türk Harf İnkılabı, ülkenin en yoksul, en çaresiz ve en ümitsiz devrinde hayat bularak en büyük bir devrim olarak gerçekleştirilmiş, onun yarattığı kurumlar ise günümüz aydınlanma çağının temel taşı olmuştur. Toplumsal değişme ve gelişme de merhaleleri sağlayan kurumların başında da o dönemde kurulan, "Halk Evleri", "Köy Enstitüleri" ve "Köy Odaları" gibi eğitim yuvaları gelmektedir.

Türkiye'de yurttaşlığın evrilmesinin araçlarından biri olan "halkevleri"nin açılış tarihi 19 Şubat 1932 olmasına rağmen, Urfa'da halkevinin açılışı iki yıl sonra 80 halkevinin açıldığı tarih olan 23 Şubat 1934 Cumartesi olarak görülmektedir.

"CHP Halkevleri ve Halkodalarının Yurt İçine Dağılımları" adlı esere göre Birecik, Siverek, Suruç, Viranşehir Halkevleri; Akziyaret, Kısas, Sırn, Halfeti, Ağrı, Cebin, Hobap Tisha, Yaylak, Bazık, Kanlıavşar, Çarmelik, Yaslıca, Hilvan, Harran, Akçakale (resulayn) Halkodaları olmak üzere 7 halkevinin 17 halk odasının açıldığı görülmektedir."(2)

Türkiye Cumhuriyeti'nin sporcusu bu kurumlarda kendini bulmuş, bu yuvalardaki eğitimci tarafından keşfedilen yeteneklerin ortaya çıkarılması

için kıt imkânlar harekete geçirilerek, yaratılan fırsat eşitliği sonucu sporcular bu dönemde dünya şampiyonu olmuş; en güzel romanlar bu dönemde yazılmış; en büyük şair, şarkıcı, tiyatroc ve sinemacılar bu dönemde ortaya çıkmış ve ülke gerçeklerini yansıtan en özgün eserler bu eğitim kurumlarının yetiştirdiği aydın insanlar tarafından yazılmıştır.

Tabii ki, bu yapıları ortaya koymak kolay olmamıştır. Daha işin başında bu projeleri ortaya koyanlar bin bir yoksulluk içerisinde canla başla çalışırken, çağı ve çağdaşlığı hedef seçmişler, bu gerçekleri halka sunarken de halkın kültür seviyesine uygun nitelendirmeler ile teknik gelişmeleri anlatmış ve tanıtmışlardır.

Bu konuda karşımıza öncelikle Mustafa Kemal Atatürk'ün "eğitmen" projesi çıkar. Türkiye Cumhuriyeti'nin Başöğretmeni Mustafa Kemal Atatürk Cumhuriyet kurulduktan sonra çağı yakalamak için, harf devrimini müteakip eğitimi harekete geçirmek için açılan okullarda "Eğitmen" adını verdiği öğretmen kadrosunu oluşturmuştur.

Günümüz tabiriyle ilk öğretimde üçüncü sınıfa kadar formasyon alan bu eğitimci ordusunun oluşturulması düşüncesindeki karamsarlık sürerken, Mustafa Kemal, Türk Ordusu içerisinde okuma-yazma bilen onbaşı ve çavuşların seçilerek "Ali Okulu" projesinin gerçekleştirilmesini sağlamıştır.

Eğitim Bakanlığı Genel Müfettişi Tahsin Özer, Trabzon'da çıkan Yeni Yol Gazetesi'nin 13 Mayıs 1939 tarihli sayısında yayımlanan bir yazısında "Eğitmen projesi Atatürk'ten çıkmıştır" demiştir.

O dönemin Doğu çocuğu Ulusal Eğitim Bakanı Saffet Arkan da oradaydı ve Atatürk'e şu şekilde bir yakınmada bulundu: "Elimde bol para var. Fakat üzülerek söylemeliyim ki, köye öğretmen olarak görevlendirilecek eleman yok." der. O büyük dahi sanki böyle bir soru karşısında kalacağını biliyormuş gibi, bu ideoloji üzerinde günlerce haftalarca etüt yapmış gibi beklemeksizin şu yanıtı verdi. "Rahat ol safet, bunun da bir çaresi vardır." "Türk Ordusunun, cumhuriyet sonrasında yetiştirdiği çavuşlardan bu konuda pekâlâ yararlanabiliriz. Yüzlerce er arasından zekâları ile sivrilmiş bu erler, kısa süreli kurslarla bu iş için yararlı elemanlar durumuna kolayca gelebilirler ve bunlara da 'Eğitmen' diyebilirsiniz." (3)

KISAS KÖYÜNDE İLK EĞİTİM MURAD SEFER

Cumhuriyetin ilk yıllarında Urfa'daki eğitimcilerden biri de ilimiz Kısas köyünden Malatya Akçadağ Köy Enstitüsü'nde 1940'lı yıllarda 6 aylık bir kurs sonucu eğitimci olarak görev alan Murat oğlu 1908 doğumlu Murad Sefer'dir.

Köy Enstitüsü eğitimi bu nefer okulda aldığı eğitim ve yüklediği görevle bildiklerini öğrencilerine, çevresine ve özellikle de köylüsüne yıllarca anlatarak öğretmeye çalışır.

EĞİTİMSİZ YILLARDAN BİRKAÇ ANEKDOT

Murad Sefer 1950'li yıllarda bir konuşmasında "televizyonu" halkın anlayacağı bir dille, şu benzetmeyle ifade eder: "Öğrencilerim, arkadaşlarım, köylülerim, gelecekte bir alet çıkacak, şimdi radyolarda türkülerini dinlediğiniz sanatçıları bir "camlı sandık" gibi aletin içerisinde göreceksiniz" der. Onu dinleyen insanlar ise hep bir ağızdan biraz alaylı, biraz küçümser ve tam bir inanmazlıkla; "Yahu hoca olur olur da bu kadar olmaz, bir adam camlı sandık içerisine nasıl sığacak bu olacak bir şey mi?" diyerek tepki gösterirler.

Radyo'nun köye il gelişinden sonra şu anekdot, o yıllarda halkın düşünce ve olaylara bakış açısını göstermesi açısından ilginçtir. Şöyle ki: Kısas köyünde bir delikanlı radyonun kullanı-

minin yaygınlaşmaya başladığı yıllarda, şehirden bir radyo alarak ilk defa köye bir radyo getirir. O yıllarda radyo vericilerinin zayıf olmasından ötürü toprak damın üzerine iki direk dikerek anten çeker. Başlar radyo dinlemeye. O yıllarda özellikle günaydın programlarında sabahları Türk Halk Müziği sanatçılarından banttan türkülerini dinlerken, Delikanlı böylesi bir program dinlerken, Eyyüp'ün (Ayıbey) hanımı ve Annesi de ev işleri ile uğraşır, koyunları sağlar, yoğurdu yayıklarda yayararak, ayran ve tereyağı çıkarır, ekmek yapar ve sofrayı hazırladıktan sonra oğluna seslenir: "Oğlum, sofraya hazır haydi gel de kahvaltını yap" der ve şunu da ilave eder: "Yazık sabahtan beri türküyü söyleyerek, bizi eğlendiren ve hoşça vakit geçirmemizi sağlayan o zavallıyı da çağır, çenesi düştü, gelsin de bir iki lokma da o yesin der."

Bir başka anekdot da, Anadolu insanının coğrafi yön bilgisinin olmadığı yıllarda Harranlı biri askere Trakya'ya gider. Askerliğini bitirdikten sonra evine döner. Bütün tanıdık ve komşular ziyaretine gelir. Askerlik anıları anlatmaya başlar. Misafirlerden biri, askerden yeni dönen gence, askerliğini nerede yaptığını sorar? Asker "Öbür tarafta" der? Ortamda bir meraklanma olur. Bu cevabı misafirlerden biri, öbür dünya olarak anlar. "Sen nasıl öbür taraf (ahiret)'ta askerliğini yaptın? Bu nasıl bir şey, sen öldün de dirildin mi?" diye sorar. Konu anlaşılabilir olunca, misafirlerden biri "durun şimdi anlarız" diye askerden yeni dönen gence sorar: "Yavel seni bir vapura bindirdiler değil mi?" Asker "vay Allah senden

razı olsun tam öyle". "Vapur hareket edince, denizin ortasında etrafına baktın, her taraf su değil mi?" Genç "Evet" der. O zaman o şahıs: "arkadaşlar bu genç, Anadolu Yakası'ndan Rumeli Yakası'na gemiyle geçtiğini 'öbür taraf' olarak demek istemiş, yoksa ölüp dirilme gibi bir durum yok." deyince durum anlaşılır.

DEĞERLENDİRME

Şefik Arif'e hazırlatılarak, 1925 yılında T.C. Sıhhiye Muavenet-i İhtimaiye Nezareti'nce yayınlanan "Urfa Vilayeti" isimli kitap, Urfa'nın Osmanlı'dan, Cumhuriyet'e geçiş yıllarına ışık tutan önemli bir kaynak niteliğindedir. Kitapta Osmanlı'dan Cumhuriyet'e geçilmesiyle birlikte genç Türkiye Cumhuriyeti'nin Urfa'da mevcut okullara ilaveten yeni okullar açarak, eğitimi geniş halk kitlelerine yaymayı hedeflediğini görmekteyiz. Kaynakta Osmanlı'dan Cumhuriyet'e geçildiği yıllarda Urfa'da faaliyet gösteren okullar, bu okullardaki kız, erkek öğrenci sayıları ile öğretmen sayıları aşağıda belirtildiği şekilde verilmiştir:

"Urfa Merkez, İlkokul, 140 erkek öğrenci, 14 muallim.

Urfa Merkez, İlkokul, 30 öğrenci, 7 muallim.

Erkek Vatan Mektebi, 123 erkek öğrenci, muallim.

Erkek Turan Mektebi, 123 erkek öğrenci, 7 muallim.

Urfa Erkek İrfaniye Mektebi, 81 erkek öğrenci, muallim.

Urfa Kız Mektebi, 93 öğrenci, 4 muallim.

Cerin Merkez Köyü, 18 erkek öğrenci, 1 muallim.

Kısa Köyü Mektebi, 8 erkek öğrenci, 1 muallim.

Yaylak Köyü Mektebi, 30 öğrenci, 1 muallim.

Höyük Köyü Mektebi, 31 erkek öğrenci, 1 muallim”(4)

2008 yılında yayınlanan “Urfalı Bestekârlar” isimli kitabın Mehmet Ataç’ın hayatının anlatıldığı bölümünde “Urfa Halkevi’nde uzun süre ağabeyi Mustafa Ataç’la, müzik toplantılarına katıldı ve 1978’e kadar birçok esere imza attı. Eserlerini Hamiyet Yüceses, Müzeyyen Senar, Zeki Müren gibi ünlü sanatçılar okudu. Şanlıurfa Halkevi’yle çeşitli zamanlarda Ankara’ya, İstanbul’a gittiler. İkinci Cumhurbaşkanımız İsmet İnönü’nün huzurunda konser verdiler.” şeklinde bilgiler yer almaktadır.

Yine Urfalı bestekârlar kitabında; “Urfa’da sanat ve edebiyatın en canlı olduğu, bir nebze de olsa halka indiği dönem Halkevlerinin faaliyette olduğu dönemdir. Birçok Urfalı sanatçı Halkevleri’nde yetişmiş veya sanatla orada tanışmıştır. Halkevleri resim, tiyatro, şiir şöleni, konferans, konser, panel düzenlemiş, sergiler açmış, halkın kurslara katılımını sağlamıştır. Urfa Halkevinde sanatsal çalışmalarda bulunmuş, daha sonra kendi alanlarında eserler bırakmış sanatçılardan bazıları Ressam Mustafa Ayataç, Şair Hulusi Kılıçaslan, Halil Gülüm ve A. Naci İpek...”(5) bilgileri de yer almaktadır.

“Urfa Halkevlerinin 1935 yılında 72 piyes, 32 konferans, 147 müzik, balo

Urfa Halk Evi müzik öğretmenleri / Samet Atabay Arşivi

sergi vs. olmak üzere 201 kültürel etkinlik göstermiştir. Yine bu tarihlerde Dil, Tarih ve Edebiyat alanında 169, kütüphane neşriyat dalında 52, Güzel Sanatlarda 166 ve diğer dallarda 492 üyesi bulunmaktadır. 1935-36 yılında 33 bayan, 965 erkek olmak üzere toplam 998 üyesi bulunan Urfa Halkevi yüzlerce etkinlik yapmıştır.” Urfa’daki sanat ve edebiyat ortamını göstermesi açısından önemli olan bu istatistiksel rakamlar, bize o dönemin kültür düzeyi hakkında fikir vermektedir.”(6)

Eğitimdeki gelişmeler o yıllarda Anadolu insanının “Mektebin bacaları/Ders verir hocaları/Allah canımı alsın/İmtihan geceleri” türküsünün dizelerinde de yerini bulmuştur.

Cumhuriyetin ilk yıllarında insanları

eğitmek üzere açılan eğitim kurumları, eğitimler rehberliğinde hizmet vermeye başlamış, ancak Türk aydınlanma çağına meşalesini taşıyan bu insanların yetiştiği Halkevleri ve Köy Enstitüleri gibi güzide kurumlar ne yazık ki, sonradan siyasete kurban edilerek kapatılmış, Türk Tarih Kurumu ile Türk Dil Kurumu işlevleri tam olarak yerine getirememiş, böylece Türk toplumunun “bilim toplumu” olarak gelişmesi gecikmeye uğramıştır.

O yıllardan sonra günümüze kadar çeşitli kurumlar aracılığıyla eğitim çalışmalarını sık sık değişerek devam etmiştir.

SONNOTLAR

- 1) Ahmet İlyas, “Türkiye’de Ulus-Devlet İnşa Sürecinde Urfa 1923-1950”, Çizgi Kitabevi, Konya, 2017, s.77; Cumhuriyet, 24 Şubat 1934; BCA, 490.1.0/884.339.2
- 2) Akil Aksan, “Atatürk Der ki”, Kültür ve Turizm Bakanlığı Yayınları:461, Ankara, 1986, s.94
- 3) Mevlüt Kaplan, “Aydınlanma Devrimi ve Köy Enstitüleri”, T.C. Kültür Bakanlığı Yayınları:832, Ankara, 2002, s.19-20
- 4) Dr. Emine Kısıklı, “Urfa Vilayeti” isimli Eser Çerçevesi’nde Urfa’nın Osmanlı’dan Cumhuriyet’e Geçiş Yılları”, Şanlıurfa Kültür Sanat Tarih ve Turizm Dergisi, Yıl:8, Sayı: 22, Mayıs 2015, s.16-18
- 5) İ. Halil Altıngöz-M. Bakır Karadağlı-Y. Feridun Yüzgen, “Urfalı Bestekârlar” Mehmet Ataç bölümü, Şanlıurfa İl Kültür Turizm Müdürlüğü Yayınları, İstanbul, 2008, s.25
- 6) Mehmet Kurtoğlu, “İlkçağdan Günümüze Urfa’da Sanat ve Edebiyat”, Şanlıurfa Uygarlığın Doğduğu Şehir, Haz: Yrd.Doç.Dr. A. Cihat Kürkçüoğlu-Müslüm Akalın-Öğr.Gör. S. Sabri Kürkçüoğlu-Selâhaddin E. Güler, Şanlıurfa İli Kültür Eğitim Sanat ve Araştırma Vakfı Yayınları: 27, Ankara, 2002, s.245; Urfa Halkevlerinin 1 Yıllık İş Sayımı, 1936

TEF'İN URFA KÜLTÜRÜNDEKİ YERİ

Fotoğraf: Mustafa Akgül

Şükrü ÜZÜMCÜ
Halk Oyunları Araştırmacısı

Tefin Tanımı ve Yapısal Özellikleri

Kimi kaynaklarda tef, kimilerinde ise def olarak bilinen müzik aleti yuvarlak bir tahta kasmağa gerilen deriden bir örtü ile yapılmaktadır. Aletten ses çıkarılması ise parmaklar ve parmak uçları ile vurmak suretiyle sağlanmaktadır.

Tef, yuvarlak bir tahta kasmağa geçirilmiş deriden yapılmış bir vurmali çalgıdır. Tefin kasmağı beyaz çam, ceviz veya kavak ağacından hazırlanır. Çapı 280-400 mm dir. Siğir veya oğlak derisi ile yapılır. Güney Anadolu da yaşayan Türkmenler arasında koyunun veya toklunun dokuz aylık yavrusunun derisi kullanılarak tef yapılır. Kasmağa bu deri parçası gerilir. Kasmağın üç tarafına kasnak tahtası oyulup yarılarak zil (zingirdek) denilen madeni ve yuvarlak ince levhalar takılır. Tefin yapısal özellikleri kültürden kültüre ve kullanım alanına göre yapısal farklılıklar gösterebilmektedir.

Tefin daha büyük olanlarına, "daire" denilmektedir. Trakya'da bu isim, "dare" şeklini almıştır. Elin parmakları ile çalınarak ritim tutturulan, vurmali özelliğinin yanı sıra bir ritm aleti olan tef, zaman zaman "tarande", "çingene" ve "acem" gibi isimlerle de anılmaktadır. Anlatılanlara göre, teften alınan en güzel ses, kasmağa gerilen derinin oğlak derisi olması ile sağlanabilmektedir. Oğlak derisi haricinde, başka hayvan derileri de tefin kasmağına gerdirilebilmektedir. Tef kasmağının üzerine, çeşitli şekillerde süslemeler de yapılabilir. Bu şekilde tefin değeri artırılmakta, tefe görsellik ve estetik katılmaktadır. Çeşitli ağaçlardan yapılan kaplamalar ya da fildişi ve sedef kökenli işlemler, bu tip süslemelere örneklerdir.

Günümüzde, özellikle kırsal alanlardaki kına geceleri ve düğünlerde halen kullanılan tef, zilli tef ve zilsiz tef olmak üzere ikiye ayrılmaktadır. El ile tutularak havaya kaldırılan ve bu şekilde hem vurularak, hem de sallanarak çalınan tef, eğer zilli ise, sallandığı her saniye de ritimli şekilde zil sesi çikartmaktadır.

Tefin Tarihçesi ve Kullanıldığı Coğrafya

Tef, tarih boyunca pek çok millet tarafından kullanılmıştır. Mezopotamya uygarlığı araştırılırken yapılan kazılarda, elinde tef ile görülen figürler ortaya çıkarılmıştır. İlk Sümer çağlarında (2700-2500) ve Babil (M.Ö. 2000) figürlerinde çe-

Osmanlı minyatürlerinde tef

şitli büyüklüklerde teflere rastlanmıştır. Mezopotamya'da, Mısır'da, Fenike'de, Eski Yunan müziğinde tef vardı. Tef, 711'de Araplar'ın İberya'yı istilasıyla İspanya ve Portekiz'e geçmiştir. "Tambour de basque" (Bask davulu) adı ile Batı müziğinde de kullanılmaktadır.

Özellikle Hindistan, Orta ve Kuzey Asya ile Amerika kıtasındaki Şamanist toplumlarda tefin önemli bir rol oynadığı bilinmektedir. İslam medeniyeti için de ilk olarak tefe hicri 629 (miladi 1252) da ölen şair El-A'şa Meymun'un bir şiirinde rastlanmaktadır. XIV. yüzyıldan kalma bir minyatürde sol elinde tef tutan bir kadın görülmektedir. Aynı yüzyılda yapılan başka bir minyatürde ise zilli tefin kullanıldığı belli olmaktadır. Evliya Çelebi de teften söz etmekte ve Hz. Muhammet Dügününüzü" tef çalanlarla birlikte kutlayınız şeklindeki hadisini nakletmektedir.

Azerbaycan, Dağıstan, Türkmenistan, Özbekistan, Tacikistan ve Kafkasya'da Tefin rolü büyüktür. Anadolunun bazı bölgelerinde daire adı verilen tef özellikle kına gecelerinde ve düğünlerde kadınlar arasında bilinen bazı parçalar şunlardır; kız havası, ufak hava, kız oynatma havası, ince hava ve kıvrak hava. Tef ile oynanan oyunların başında koca-oğlan, dağ poyrazı, horazim ve çiftetellidir.

Osmanlı minyatürlerinde tef

Tef (Bendir) Ustası Mustafa Yeşilkaya / Fotoğraf: Mustafa Akgül

Türk-İslam Müziğinde ve Halk Kültüründe Tef

Türk müziğinde kullanılan bir usul vurma aletidir. Bir kasnağın yalnız bir yanına geçirilmiş ince bir deriyle, bu kasnak-taki yarıklara geçirilmiş karşılıklı birkaç (çoğunlukla 8) çift zilden ibarettir. Ziller ince piringten yapılır. Klasik Türk tefi büyüktür. Küçük olanlar Arap tipidir ve arabesk tef diye anılır. Bir de bilhassa Araplar'ın tekke ve halk müziklerinde kullandıkları çok geniş çapta, zilsiz tef (mazhar) vardır. Bir fasıl heyetinde yalnız bir tef bulunur, fasıl başkanı olan serhanendenin (baş okuyucunun) elindedir. Serhanende, bu tefle, çalınan eserin usulünü vurur. Bu, bir çeşit orkestra şefliğidir. Tef, XIX. yüzyılda adeta unutulmuştu, XX. yüzyılın ilk yıllarında yeniden kullanılmaya başlanmıştır. Eskiden Kadiri ve Rufai tarikatlarına mensup dervişlerin ayin sırasında çaldıkları Tefin kasnaklarında zil yerine ses çıkaran birçok madeni halkalar bulunurdu. Zilli Tef hanende tefi, Acem tefi ve Çingene tefi gibi çeşitleri olan tefler, bazen sokaklarda ayı ve maymun oynatma sırasında da kullanılırdı. Tarikatlarda kullanılan def insanların ritmik olarak sallanma yoluyla veya haydari menduhi oynayarak zikir ettikleri görülmektedir. Bur da ritmin akışına kendini teslim ederek trasa geçmektedir. Kına gecelerinde ise merkezde yöre türküleri def eşliğinde söylenmiştir. Kırsal da ise kaval ve def eşliğinde kına geceleri yapılmış ve uzun kış gecelerinde eğlenceler düzenlenmiştir.

Urfa Oyun ve Müzik Kültüründe Tef

Yöremizde ise tefe def denilmektedir. Tef ya da Urfa ağzındaki biçimiyle def, Urfa yöresinde tarikatların zikirlerinde, kına gecelerinde, mevlitlerde ve halk oyunlarında kullanılmaktadır. Kına gecelerinde veya diğer kadın eğlencelerinde bir veya birden çok tef çalınarak, söylenen türkülere eşlik sazi olarak kullanılmaktadır. Bunun yanında tef, tarikat zikirlerinde gerçekleştirilen ritüellere heyecan ve ritim kazandıran bir eşlik sazi olarak da kullanılmaktadır.

Halk oyunlarında ise tefi daha çok Arap kökenli vatandaşlarımızın sergilediği oyunlarda eşlik sazi olarak görmek mümkündür. Bu oyunlarda tef ile birlikte eşlik çalgısı olarak kaval da kullanılmaktadır. Tef ile kavalın birlikte icra edildiği bu oyunların başında Soseh, İki ayak, Abravi (arabi) gibi oyunlar gelmektedir. Günümüzde Urfa halk oyunlarında Tef ve kavalı oyunlara eşlik sazları olarak görmek artık pek mümkün olmamaktadır. Kısa adı ŞURKAV olan Şanlıurfa Kültür Eğitim Araştırma Vakfı'nın Urfa'daki kaybolmaya yüz tutmuş geleneksel oyun, müzik ve kültürünü araştırmaya ve tespit etmeye yönelik olarak yaptığı, 40 yaş üstü köyler arası mahalli halk oyunları yarışmasına katılan oyun topluluklarından bazılarında tef ve kaval, halk oyunlarına eşlik sazi olarak görülmüş ve tespit edilmiştir. Urfa ağzında def olarak karşılık bulan tef, Urfa halk oyunlarında özellikle Arap nüfusun yoğun olarak yaşadığı ilçelerde geleneksel oyunlara eşlik sazi olarak halen kullanılmaktadır.

Urfalı Bestekârlar: 28 FEVZİ ATLIOĞLU

Öğr. Gör. S. Sabri KÜRKÇÜOĞLU
Harran Üniversitesi
Şanlıurfa Sosyal Bilimler MYO.
sabriharran@hotmail.com

1936 yılında Urfa'da Narlık denilen İnönü (Kamberiye) Mahallesi'nde doğdu. Babası Eyüp Sabri Bey, annesi Zübeyde Hanım'dır. Kardeşleri Ziya, Fethi, Kemal, Sevim ve Sultan'dır.

İlk ve ortaokulu memleketi Urfa'da bitirdi. 1955 yılında Urfa Lisesi'nde birinci sınıfı okuduktan sonra Urfa Sanat Okulu'na nakil geçip 1957 yılında Sanat Okulu'ndan mezun oldu. Urfa'nın yetiştirdiği değerli sanatçılardan Eyyüp Uyanıkoğlu ile Sanat Okulu'nda aynı sınıfta okudu.

Gerek bulunduğu çevrenin devamlı müzikle meşgul olması, gerekse dayısının bağlama çalmasının etkisinde kalıp on yaşındayken bağlama çalarak müziğe başladı. Yıllar ilerledikçe Türk Sanat Müziğine olan merakı arttı ve tambur öğrenmeye başladı. Urfa Ortaokulu'nda okurken kendisine çok saygı duyduğu (Pertevniyal Lisesi marşının güfte yazarı ve bestecisi) müzik hocası Merzuka Tünaydın'ın katkılarıyla nota öğrendi. Günlerinin büyük bir kısmını çalgı aleti öğrenmeyle geçirerek bağlama, tambur, ud, cümbüş, kaval, ritm gibi sazları zaman içerisinde çalmayı öğrendi.

1945'li yıllarda Urfa Halkevi'ndeki konserleri izlemeye giderdi. 1950-1960 yılları arasında Urfa Musiki Cemiyeti'ne devam ettiği yıllarda ünlü okuyuculardan Mahmut Güzelgöz (Tenekeci Mahmut), Karaköprülü İsmail, İzzet Delioğlu (Demir İzzet), Mehmet Sağlam-kol (Kurrik Mahey); Bağlama üstadları Aziz Çekirge ve Mehmet Şengül, Abdurrahman Savaşan (Camgöz

Abe); Neyzen Hafız İsmail Baba (Kıde Hafız) gibi ustalardan asırlık Urfa türkülerini, hoyratlarını öğrenmeye çalıştı.

1950'li yıllarda Urfa Musiki Cemiyeti'nden yetişen Fevzi Atlıoğlu, Ahmet Alaybeyi, Eyüp Uyanıkoğlu, Kemal Atlıoğlu, Lütfü Emiroğlu, Osman Doğan, Yavuz Tapucu, Mehmet Özbek, Mus-tafa Çölkesen, Mehmet Kurt, Kemal Geç-gil, Mehmet Delioğlu,

Fevzi Atlıoğlu ile Sabri Kürkçüoğlu Ankara'da Urfa Türküleri derlerken (1983)

▲ Fevzi Atlioğlu bağlamasıyla (1983)

▲ Fevzi Atlioğlu (1955)

Yaşar Özden ve daha ismini sayamadığımız gençler Urfa müzik kültürünün bugünlere gelmesini sağlamışlardır.

Lise yıllarında Narlık'taki avlulu taş evlerinin bir odasında kendisi bağlamasıyla, Aziz Çekirge (bağlama), Tertipli Mustafa (bağlama), Reşit Doğan (ritm), Kamberiyeli Miste (bağlama), Abdülkerim Ayaz, Esat Dağyutan, Remzi Çelikkol ile her hafta bir araya geldikleri sıra gecesinde musiki icra ederlerdi.

1960 yılında bir süre Erzurum Radyosu'na girip çalıştı. Yedeksubay askerliğinden sonra 1960'lı yıllarda Ankara'ya yerleşti. Arif Sami Toker Hoca'dan dersler aldı. Uzun yıllar Milli Eğitim Bakanlığı'nda çalıştı. Anka-

ra'daki yıllarında müzik çalışmalarına devam etti ve Kızılay civarında ses kayıt stüdyosu ve müzik dersleri verdiği bir yer açtı. 1965-66 yıllarında Urfalı ses sanatçısı İbrahim Yeşildağ'a sahnelerde eşlik etti. Ayrıca birçok sanatçının plak ve radyo bantlarına saziyla eşlik etti. 1975-1995 arasında müzik dershanesinde çok sayıda öğrenci yetiştirdi. 1980 yılında İzzet Yıldızhan Ankara'da, Fevzi Atlioğlu'ndan müzik eğitimi alarak sahne hayatına başladı. Birçok radyo sanatçısına stüdyosunda yayın bantları kaydetti.

Kent Plak Şirketi'nin müzik direktörlüğünü Ankara'da uzun yıllar sürdürdü. Çeşitli makamlardan hazırladığı çok sayıda fasıllar, halaylar, zeybekler ve oyun havaları Kent Plak şirketi tarafından plak ve kaset olarak yayınlandı.

Müzik çalışmalarını diğer yandan şarkı ve türkü besteleriyle sürdürdü. Eserlerinin güftelerini de kendisi yazdı. Hazan Mevsimi, Kalbimde Bin Yara, Bir gül Misali Ömür Gelip Geçiyor şarkıları ile Bu Kara Kaderime Hep Sen Sebepsin Felek, Durnam Öter Zarı Zarı, Kader Kara Yazı Kara, Kalbimi Sana Vermiştim türküleri eserlerinden en bilinenleridir. Besteleri Necla Dikmen, Tülay (Özer) ve birçok sanatçı tarafından Plak ve kasetlere okundu.

Yurdanur Hanım'la evli olup Füsün ve Sema isminde iki kızı vardır. Kızları Kültür ve Turizm Bakanlığı Ankara Çok Sesli Korosu sanatçılarıdır.

26 Mayıs 2011 Tarihinde 75 yaşında Ankara'da vefat etti.

Kalbimde Binbir Yaram

(Saz..)

Kal bim de bin bir ya ram

A cı la rım din mi yör din mi yor Mâ zi de ki

gün le rin Ha ya li si lin mi yor Sa na ne yap

tım söy le Be ni ter ke dip git tin Se ve nin bu

dün ya da Kıy me ti bi lin mi yor

KARAGÖZ

Kalbimde binbir yaram
Açılarım dinmiyor
Mâzideki günlerin
Hayali silinmiyor

Kıskanırken seni ben
Kendi gözümünden bile
Şimdi ellerin oldun
Sebebi neydi söyle

Sana ne yaptım söyle
Beni terk edip gittin
Sevenin bu dünyada
Kıymeti bilinmiyor

Bana çok çektirdin sen
Sen de çekersin elbet
Eden bulur demişler
Kabahat kimde söyle

Kalbimi Sana Vermiştim

(Saz..)

Kal bi mi sa na ver__ miş tim__
Ki mi ge lir ki mi__ gi der__

Ko pa rıp at__ de me dim ki__ Gö nül ba ğın dan der miş tim__
Ay rı lık zor__ de me dim mi__ Ki mi ağ lar ki mi__ gü ler__

So lun ca at__ de me dim ki__ Kok la yı p at de me dim__
Ha yat bu dur__ de me dim mi__ Gü len az dır de me dim__

ki__ E li gö rün ce gü ler sin Gi der be ni
mi__

ter ke der sin ter ke der sin Sa de ce bir e le der sin

Sa na git me de me dim mi Git me ya rim de me dim__ mi__

Sa de ce bir e le der sin__ Sa ne git me

de me dim mi Git me ya rim de me dim__ mi__

KARAGÖZ

Kalbimi sana vermiştim
Koparıp at demedim ki
Gönül bağından dermiştim
Solunca at demedim ki
Koklayıp at demedim ki

Kimi gelir kimi gider
Ayrılık zor demedim mi
Kimi ağlar kimi güler
Hayat budur demedim mi
Gülen azdır demedim mi

Eli görünce gülersin
Gider beni terkedersin
Sadece bir el edersin
Sana gitme demedim mi
Gitme yarım demedim mi

Bu Kara Kaderime Hep Sen Sebepsin Felek

♩ = 66

Sana nettim neyledim
Yeter ettiğin felek
Yareme yare kattın
İnsafın yok mu felek
Aman aman aman aman
İnsafın yok mu felek

Ömrümce Bir Yaz Görmedim

Nota: Uğur Kaya

(Saz..)

Öm rüm ce bir yaz gör me dim Gel di ha
 zan mev si mi (Saz..)
 Ha yat buy sa ya şa mak boş
 Ka de rim miş ka de rim miş ka de rim miş
 bu be nim (Saz..)
 Genç lik ge çer ö mür bi
 ter Bu dün ya nın kah rı bit mez
 (Saz..) Bir de ğil
 bin de fa sev sem Fe lek ba na fe lek ba
 na fe lek ba na ya ret
 mez (Saz..)

ŞURKAV'DAN GASTRONOMİ TURİZMİNDE İHTİYAÇ DUYULAN YÖRESEL YEMEKLER AŞÇILIK EĞİTİMİ

Mustafa AKGÜL
Tasarımcı - Fotoğrafçı
makgul82@hotmail.com

Şanlıurfa Valisi Abdullah Erin ve Vali Yrd. Tarık Açıkgöz kursa katılan öğrencilerle birlikte

Türkiye genelinde zengin bir "Mutfak Kültürü"ne sahip olunmasına rağmen maalesef birçok ilimizin turizm işletmelerinde zengin yemek çeşitleri sunulamamaktadır. Bu arada bazı yöresel yemeklerin de unutulmaya yüz tuttuğu görülmektedir.

Geçmişten günümüze zengin kültürel miraslarımızdan biri olan "Şanlıurfa Mutfak Kültürü"nü yaşatılması ve dünyaya tanıtılması amacıyla genç aşçı adaylarına 2017 ve 2018 yılında ŞURKAV tarafından eğitim verilmeye başlandı.

Kültürel bir miras olan "Şanlıurfa Mutfak Kültürü"nin yaşayan bir kültüre dönüştürülmesinin yanı sıra, yemek sunulan mekânların sağlıklı ortamlara kavuşturulması ile yiyecek-içecek sektöründe ihtiyaç duyulan yöresel mutfak konusunda bilgi ve becerilerle donatılmış aşçı yetiştirmek üzere yürütülen "Gastronomi Turizmi İle İstihdamın Artırılması Projesi" ŞURKAV tarafından başarıyla tamamlandı.

Turizmde istihdamın artırılması ve gençlerin mesleki niteliklerinin geliştirilmesi yönündeki çalışmalar çerçevesinde

şinde ŞURKAV tarafından yöresel mutfak ve yemek kültürünün gençlere öğretilmesi amacıyla Balıklıgöl yakınında bulunan tarihi Urfa Evinde oluşturulan mutfak ve dersliklerde 2017 ve 2018 yılında uzman aşçı eğitmen gözetiminde iki dönem halinde uygulamalı ve teorik eğitimlerle 30 genç aşçı yetiştirildi.

Eğitimler sonunda mesleki yeterlik kazanan aşçılar otel, konukevleri, restoran, misafirhane, kurum yemekhaneleri ve yemek fabrikaları gibi işletmelerin mutfaklarında hizmet verebilecek veya kendi işlerini kurabilecekler. Böylece gençlere bu projeye istihdam imkanı sağlanmış olacak.

ŞANLIURFA VALİLİĞİ - ŞURKAV
BALIKLIĞÖL-RIZVANIYE
El Sanatları Külliyesi

Geleneksel El Sanatları Yeniden Canlanıyor

Osmanlı Dönemi Rakka Valisi Rızvan Ahmet Paşa tarafından H. 1149 (M. 1736) tarihinde yaptırılmıştır. Külliye; Rızvaniye Camii avlusunu çevreleyen önleri revaklı medrese odalarından meydana gelmiştir. Rızvaniye Camii ve Medresesi 1992-93 yıllarında Şanlıurfa Kültür Eğitim Sanat ve Araştırma Vakfı (ŞURKAV) tarafından restore edilmiştir.

2017 yılında Rızvaniye Vakfı tarafından ŞURKAV'a tahsis edilmiş olan bu külliye; ilimizde Geleneksel El Sanatları ile Türk Süsleme Sanatları alanlarında faaliyet gösteren sanatçılarımızın faaliyetlerini daha rahat yürütebilmesi, diğer sanatçılarla bir arada olabilmesi, talebe yetiştirebilmesi ve eserlerini sanatseverlere birinci elden ulaştırabilmesi amacıyla **Balıklıgöl-Rızvaniye El Sanatları Külliyesi** olarak yeniden işlevlendirilmiştir.

Balıklıgöl-Rızvaniye El Sanatları Külliyesinde Yer Alan El Sanatları

Ney	Nakkaşlık	Tesbih	Kazalık	Ağaç Oymacılığı
Keçe	Bez Dokuma	Sahaf	Filografi	Takı Tasarımı
Tezhip	Bez Bebek	Topaç	Kalemkar	Ahşap Tarak
Kaligrafi	Kanaviçe	Ebru	Hüsn-i Hat	Bendir - Kürk

ŞANLIURFA VALİLİĞİ - ŞURKAV HALİL'ÜR-RAHMAN KÜLTÜR SANAT KÜLLİYESİ

Halil'ür-Rahman Kitaphanesi,

Şanlıurfa Dijital Tanıtım Salonu,

Şanlıurfalı Hattatlar Salonu, Sunum ve Sergi Salonu

"Halil'ür-Rahman Kültür Sanat Külliyesi", Halil'ür-Rahman Gölü (Balıklıgöl)'nün kuzey-batı köşesindeki bahçe içinde yer almaktadır. Geçmiş yıllarda taziye evi olarak faaliyet gösteren bu mekân, ilimizde taziye evlerinin artmasıyla işlevini kaybedince, Şanlıurfa Valiliği-ŞURKAV tarafından tadilatı yapılarak, 2017 yılı Ekim ayında Kültür ve Sanat Külliyesi olarak hizmete açılmıştır.

Şanlıurfa'nın önemli inanç ve turizm mekânlarının yanı başında Halil'ür-Rahman Gölü (Balıklıgöl) kuzey kenarına bitişik olan Kültür Sanat Külliyesi içerisinde yer alan;

"Sergi ve Sunum Salonu"nda, belirli aralıklarla değişen resim ve fotoğraf sergileriyle kültürel amaçlı sunumlar yapılmaktadır.

"Şanlıurfalı Hattatlar Salonu"nda, Şanlıurfalı Hattat Behçet Arabî'nin çeşitli mekânlarda olan hat eserleri toplanarak bakım ve onarımları gerçekleştirilmiş, günümüz hattatlarının eserleriyle birlikte daimi olarak sergilenmektedir.

"Halil'ür-Rahman Kitaphanesi"nde, öğrencilere yönelik kitap okuma programları dışında okur-yazar buluşmaları, yazarlık eğitimleri, sanat çalışmaları ve çeşitli eğitimler yapılmaktadır.

"Şanlıurfa Dijital Tanıtım Salonu"nda, Şanlıurfa'nın önemli ören yerleri ile kültür ve turizm varlıklarının 360°'lik görüntülerinin sanal ortamda gezilebildiği kiosklar ile tanıtıcı materyaller yer almaktadır. Tanıtım Merkezi, Kitaphane içerisinde hizmet vermektedir.